

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 375.5.016:27-426

МОСІЙЧУК Ольга Дмитрівна

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Магістерська дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
спеціальності 041 «Богослов'я»
галузі знань 04 «Богослов'я»
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

Науковий керівник:
КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія Степанівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін

м. Івано-Франківськ
2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ВИКЛАДАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Християнська етика як навчальний предмет духовно-морального спрямування.....	8
1.2. Актуальність та доцільність викладання християнської етики в системі освіти.....	14
1.3. Порівняльний аналіз навчальних програм викладання християнської етики в загальноосвітніх навчальних закладах.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКЛАДАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	57
2.1. Опис організації та проведення емпіричного дослідження.....	57
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	65
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКЛАДАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	76
3.1. Методологічні основи викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.....	76
3.2. Методичне забезпечення викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.....	82
3.3. Педагогічні рекомендації оптимізації викладання та підвищення кваліфікації вчителів християнської етики.....	93
ВИСНОВКИ.....	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	118

ВСТУП

Актуальність проблеми. Духовно-моральне і етичне виховання молодого покоління є одним з пріоритетних напрямків освіти кожної країни. В «Листі до вірних» з 1899 року митрополит Андрей Шептицький наголошував: «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу». Ці слова митрополита є особливо актуальними тепер. В складних умовах українського державотворення і великих випробувань сучасності духовно-моральне виховання майбутніх громадян України набуває все більшого значення. Найбільший виховний потенціал серед навчальних дисциплін в освітніх закладах мають предмети духовно-морального спрямування, серед яких – християнська етика. Однак питання викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти досі залишається дискусійним в українському освітньому і громадському просторі.

Навчальний предмет «Основи християнської етики» був введений в шкільну програму на наступний рік після проголошення незалежності України. За цей період для викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти розроблено концептуальні засади і методологічні основи, відповідні програми й методичні матеріали, підготовлені вчителі-практики. Однак в останнє десятиліття внаслідок реформування української освітньої системи і в умовах зміни ціннісних парадигм суспільства постало питання доцільності викладання курсу «Основи християнської етики» в закладах загальної середньої освіти. З однієї сторони присутність християнської етики в навчальній програмі української загальноосвітньої школи сприймається позитивно, створюються сприятливі умови для можливості навчання цього предмету. З іншого – християнська етика як і інші предмети духовно-морального спрямування ставляться під сумнів і критику суспільства.

Саме тому вивчення особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти становить великий науковий та пізнавальний інтерес. Комплексного дослідження, в якому би повністю вивчалася окреслена проблема, досі ще не було, чим і зумовлено вибір теми магістерської роботи.

Ця магістерська дипломна робота, присвячена проблемі «Особливості викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти» виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 15.09.2022 року) та академічної комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук та науково-дослідного інституту капеланства: «Богословські аспекти духовного зцілення в контексті кризових ситуацій сучасного українського суспільства», термін виконання – з 01.10.2025 р. по 30.09.2030 р. (затверджено рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 19.09.2025 р.).

Об'єктом даного дослідження є християнська етика як навчальний предмет в системі освіти.

Предметом дослідження є процес викладання християнської етики у закладах загальної середньої освіти, його методологічні основи і методичне забезпечення.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1992 – 2025 роки. Нижня межа дослідження обумовлена часом впровадження християнської етики як навчального предмета в українській загальноосвітній школі. Верхня хронологічна рамка – це сучасний стан викладання християнської етики у закладах загальної середньої освіти.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію всієї України, з особливим акцентом на Івано-Франківську міську територіальну громаду.

Метою роботи є комплексне дослідження особливостей процесу викладання християнської етики у закладах загальної середньої освіти, доцільність християнської етики як навчального предмета.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати нормативно-правову базу, яка регулює процес викладання християнської етики в Україні;
2. Провести порівняльний аналіз навчальних програм викладання християнської етики в загальноосвітніх навчальних закладах;
3. З'ясувати актуальність та доцільність викладання християнської етики в українській освітній системі;
4. Дослідити і проаналізувати педагогічні практики викладання християнської етики у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади;
5. Розробити педагогічні рекомендації щодо оптимізації викладання курсу та підвищення кваліфікації вчителів християнської етики.

Методологічну основу складають наукові принципи об'єктивності та історизму, а також загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно-наукові методи – хронологічний, діахронний (періодизації), порівняльно-історичний, міждисциплінарні методи – статистичний, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу.

Матеріали дослідження складають нормативно-правові документи, які регулюють процес викладання предметів духовно-морального спрямування та навчальні програми викладання християнської етики в загальноосвітніх навчальних закладах. Серед наукових праць, присвячених методиці та особливостям викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти варто відзначити напрацювання В. Жуковського, А. Калашник, І. Кулик, І. Сіданіч. Проблема актуальності духовно-морального виховання молодого покоління засобами християнської етики висвітлена у працях О. Дудаш, О. Огірка, Т. Саннікової, О. Саган, О. Сухомлинської. Аналіз дискусійних питань та міжконфесійних труднощів у впровадженні християнської етики в шкільну освіту здійснений у наукових розвідках А. Васьківа, О. Рогової, П. Ганулича, П. Кралюка, Ю. Решетнікова.

Наукова новизна. На основі доступних першоджерел та наукової літератури здійснено комплексне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.

У магістерській роботі вперше:

- введено до наукового обігу неопубліковані матеріали емпіричного дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади;
- здійснено спробу порівняльного аналізу навчальних програм викладання християнської етики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Отримали подальший розвиток теми:

- висвітлення проблеми особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти;
- аналізу доцільності викладання християнської етики в українській освітній системі;

Практичне значення роботи полягає в тому, що вміщені в ній емпіричний матеріал, узагальнення, положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у лекційних курсах з дисциплін «Основи християнської етики», «Історія християнства в Україні» та «Релігієзнавство», при написанні навчально-методичних посібників, спеціальних праць (монографій, наукових статей, дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук, дипломних робіт за ОР бакалавра та магістра) з історії викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри соціально-гуманітарних дисциплін у 2024-2025 роках, а також в науковій статті «Інтеграція християнських моральних цінностей у виховний простір Нової української школи», опублікованій у співавторстві з науковим керівником М. С. Копчук-Кашецькою в електронному науковому виданні «Перспективи та інновації науки» № 7(53), 2025. С. 505-512.

Структуру роботи складають вступ, три розділи, 8 підрозділів, висновки, перелік використаних джерел (всього 114 позицій) та додатки (всього 11). Основний зміст висвітлено на 93 сторінках, загальний обсяг роботи становить 128 сторінок.

Розділ 1. Викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти як об'єкт наукового дослідження.

1.1. Християнська етика як навчальний предмет духовно-морального спрямування.

В умовах викликів сучасного світу та реаліях російсько-української війни особливе значення має виховання світогляду молодого покоління на основі загальнолюдських цінностей. Погоджуємось з твердження дослідниці Ольги Сухомлинської про те, що на даний час «питання морального, патріотичного виховання дітей та молоді винесені подіями і суспільством на передній план, їх розробка це вимога часу і найперша суспільна потреба»¹. Важливим засобом духовно-морального виховання підростаючого покоління є курс «Основи християнської етики», що входить до варіативної складової навчальних планів українських шкіл.

Автори колективної монографії «Християнська етика – могутній засіб виховання української молоді» дають визначення дисципліни «християнська етика» як науки про «моральне добро людини на основі абсолютних цінностей, якими наповнена християнська культура»². При цьому акцентують увагу, що християнська етика є спільним вченням для всіх християнських конфесій в Україні. Головна ціль християнської етики, за визначенням авторського колективу, полягає в інформуванні про моральне вчення християнства, яке містить у собі загальнолюдські цінності; вихованні на засадах: правди – «і спізнаєте правду, і правда вас визволить» (Ів. 8:32); свободи, про що наголошував наш Тарас Шевченко: «в своїй хаті своя й правда і сила, і воля» та екуменізму за принципом: «Один Господь, одна віра, одне хрещення» (Ефес. 4:5), формуванні в молоді низки моральних чеснот, зокрема мудрості, мужності, справедливості, милосердя³.

¹Сухомлинська О. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8944/> (дата звернення: 14.09.2025).

²Геник Л.Я., Єгреший О.І., Огірко О.В. Християнська етика – могутній засіб виховання української молоді: колективна монографія. Івано-Франківськ : Плай. 2017. С. 22.

³ Там само.

Курс «Основи християнської етики» є дисципліною духовно-морально спрямування, який передбачає світоглядний, культурний та освітньо-виховний компонент. Згідно «Інструктивно-методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році» реалізація вищезазначених курсів спрямована на «виховання в учнівства поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві»⁴.

Метою курсу «Основи християнської етики» є ознайомлення здобувачів освіти з духовно-моральними засадами християнства і виховання здатності гармонійно жити й взаємодіяти в багатокультурному, багатоконфесійному та багаторелігійному суспільстві України. При цьому у курсі «Основи християнської етики» відсутня катехизація, релігійні обряди чи залучення до певної конфесії⁵.

Завдання курсу «Основи християнської етики» як навчального предмета полягають у:

1. Вихованні моральних цінностей – ознайомленні учнів із загальнолюдськими чеснотами та формуванні вміння застосовувати їх у щоденному житті.
2. Духовному розвитку особистості – допомозі дитині пізнати внутрішній світ через розуміння понять добра, любові та істини, заохоченні до самоаналізу й удосконалення характеру.
3. Ознайомленні з основами християнського віровчення – вивченні Святого Письма, головних біблійних подій і постатей, поясненні значення Ісуса Христа як прикладу моральної досконалості.

---

⁴ Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році: додаток до листа МОН від 30.08.2024 р. № 1.1/15776-24. *Освіта.UA*. Дата оновлення 30.08.2024 URL: https://osvita.ua/doc/files/news/930/93000/Sotsialna_zdorovya.pdf (дата звернення 17.10.2024). С. 11.

⁵ Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області / упоряд. В. Чирка, О. Горобець, М. Барбі. Полтава: ПОІППО, 2008. С. 39.

4. Формуванні поваги та толерантності – вихованні любові й пошани до людей незалежно від їхніх переконань чи соціального становища, підтриманні мирного ставлення до оточення.

5. Розвитку відповідальності – формуванні свідомого ставлення до власних вчинків і розуміння того, як моральні принципи та віра впливають на життєві рішення.

6. Патріотичному й культурному вихованні – поглибленні знань про християнські традиції українського народу та вихованні шанобливого ставлення до духовної спадщини України.

Навчальна програма курсу «Основ християнської етики» ґрунтується на належній законодавчій базі⁶. Це, зокрема, Конституція України (статті 11, 23, 35), Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепція Нової української школи (2016), Державний стандарт базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09. 2020 № 898), Наказ МОН від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в заходах освіти» (2019), Наказ МОН України від 30.05.2022 № 1/5735-22 «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні» (2022), Наказ МОН України від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» (2022).

Курс «Основи християнської етики» як предмет духовно-морального спрямування належить до соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України №1120-24 від 09.08.2024) передбачає, що соціальна і

---

⁶ Сіданіч І. Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України: навч. метод. посіб. для пед. працівників освіти. 2-ге вид. Київ : Вид-во ДВНЗ «УМО», 2016. 238 с.

здоров'язберезувальна освітня галузь у 5–7 класах реалізується через інтегрований курс (наприклад, «Здоров'я, безпека та добробут» тощо), який може бути доповнений одним із курсів соціального, емоційного та етичного спрямування за рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами. Для цих курсів заклад освіти повинен використовувати модельні навчальні програми, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», або навчальні програми, які отримали гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» в установленому порядку.

Дослідниця Ірина Сіданіч розробила авторську періодизацію становлення духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі. П'ятий період, який розпочався з здобуттям незалежності України, вона ділить на два етапи. Перший етап тривав з 1991 року до 2005 року і характеризувався інтенсивним розробленням і ухваленням законодавчо-нормативних документів. З 2006 року розпочався другий етап, під час якого у шкільну практику було впроваджено Концепцію духовно-морального виховання молоді, експериментальну апробацію навчальних програм «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Біблійна історія та християнська етика», та запровадження у школах предметів духовно-морального спрямування. Крім того, було створено навчально-методичні комплекти: підручники, робочі зошити, методичні рекомендації духовно-морального змісту⁷.

Починаючи з 1992 року у загальноосвітніх школах Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей за рішенням місцевих органів влади було запроваджено експериментальний факультатив «Основи християнської моралі». Згодом цей курс отримав нову назву – «Основи християнської етики». Для опрацювання змісту програм духовно-морального спрямування була створена спеціальна комісія, до якої увійшли знані науковці, педагоги, учителі та представники різних релігійних конфесій. З 1998 року курс

---

⁷ Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття): автореф. дис. ... док. пед. наук: спец: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2014. С.15.

«Основи християнської етики» почав викладатись у школах Рівненщини⁸. При цьому Національний Університет «Острозька Академія» став одним із базових центрів підготовки викладачів християнської етики⁹.

На початковому етапі запровадження цього предмета в освітню систему не існувало чітко укладених і офіційно затверджених програм чи підручників. З часом практика викладання подібних курсів поширилася майже на всю територію України, проте на нормативному рівні вона залишалася неврегульованою. З 2005 року питання впровадження курсів духовно-морального спрямування набуло ознак практичного вирішення¹⁰. На виконання доручення Президента України від 8 липня 2005 №1- 1/657 щодо поліпшення морального виховання Міністерством освіти і науки України була створена спеціальна комісія для розроблення змісту нових навчальних курсів¹¹.

Предмет «Основи християнської етики» для 1-11 класів запроваджений рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 року протокол №8/1-2. Починаючи з 2008/2009 навчального року в порядку експерименту Міністерством освіти і науки України запроваджено спеціалізацію «Християнська етика» (лист МОН України від 17.05 2008 № 1/11-1825). До переліку вищих навчальних закладів, яким було доручено здійснювати підготовку за спеціалізацією «Християнська етика», було включено кілька вищих навчальних закладів, серед яких Український Католицький Університет (лист МОН України від 12.09 2008 № 1/11-4302)¹².

Починаючи з 2010 року, Міністерством освіти і науки України було затверджено навчальні програми «Основи християнської етики», «Біблійна історія та християнська етика» для учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних

⁸ Васьків А. «Християнська етика» і «Етика» в школі: про і contra. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 211.

⁹ Веселаго Н., Мартянов П. Проблеми викладання курсу християнської етики в освітніх закладах Одеського регіону. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 235.

¹⁰ Хазир-Огли Т. Релігійна освіта в середній школі: політичне рішення та шляхи реалізації. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 127.

¹¹ Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області / упоряд. В. Чирка, О. Горобець, М. Барбі. Полтава: ПОІППО, 2008. С. 9.

¹² Відбувся всеукраїнський круглий стіл з питань викладання предметів морально-духовного спрямування. URL: <https://dn.gov.ua/news/vidbuvsia-vseukrainskyi-kruhlyi-stil-z-pytan-vykkladannia-predmetiv-moralno-dukhovnoho-spryamuvannia> (дата звернення: 18.09.2025).

закладів, а також навчальну програму «Християнська етика в українській культурі», які нині мають найбільше поширення у школах України незалежно від регіональної належності. Крім того, у навчальних закладах впроваджуються й інші відповідні програми, що пройшли передбачену процедуру схвалення з боку Міністерства освіти і науки і мають переважно регіональне поширення.

Як предмет духовно-морального спрямування курс «Основи християнської етики» може викладатися у школах лише за згодою батьків, що виражається у формі письмової заяви. Відповідно до Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України № 8/1-2 від 29.06.2006 року «Про концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування» для проведення факультативних занять із зазначених предметів необхідно 8 дітей з міської місцевості, 4 – із сільської. Оцінки учням на факультативних заняттях не ставляться. Курс варто викладати в співпраці з батьками, даючи можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета; інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики через ЗМІ.

У початковій школі навчальні досягнення учнів з курсів за вибором оцінюються вербально. У середній та старшій школі предмет оцінюється згідно з критеріями, передбаченими програмою. Викладання «Оснoв християнської етики» та інших предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається за наявності кваліфікованого педагога та забезпечується підручниками і навчальними посібниками.

Таким чином, християнська етика як навчальний предмет духовно-морального спрямування входить до варіативної складової навчальних планів українських шкіл. Заклади освіти індивідуально приймають рішення щодо включення до освітньої програми християнської етики чи іншого курсу духовно-морального спрямування. Курс «Основи християнської етики» має відповідну нормативно-правову базу та навчально-методичне забезпечення.

1.2. Актуальність та доцільність викладання християнської етики в системі освіти.

Актуальність та доцільність викладання християнської етики завжди постає в контексті питання методів формування моральних орієнтирів підростаючого покоління. Доцільність упровадження цього курсу часто аналізують через призму його потенційного внеску у розвиток культури міжособистісної взаємодії в освітньому середовищі.

Впроваджуючи курси духовно-морального спрямування у виступі 15 червня 2005 року тодішній президент Віктор Ющенко наголошував: «Я розумію, що у певних регіонах можуть виникати нюанси, але ми живі люди, ми говоримо про факультативні можливості, ми говоримо про якісь інші форми вирішення цього питання, але, друзі, я відверто вам скажу, як батько, я не хочу щоб мої діти випадково вчилися Богу і дороги до нього. Я хочу, щоб вони свідомо це робили і не тільки через сім'ю, а щоб до цього була залучена і українська школа. Я переконаний – це тільки гармонізує життя і дитини, і людини в Україні»¹³.

Питання релігійного виховання, а також упровадження й викладання курсу «Основи християнської етики» в українських закладах загальної середньої освіти належить до числа найгостріших і найобговорюваніших у сучасному освітньому та релігійному просторі України¹⁴ [6, 14, 49, 88]. В останні роки дискусії довкола цього предмета значно посилилися та набули особливої актуальності¹⁵ [20, 51, 89, 104].

¹³ Решетніков Ю. Релігійний компонент у навчальному процесі: проблемні питання. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 49.

¹⁴ Булига І. Навчальна дисципліна «християнська етика»: позаконфесійний аспект. *Українське релігієзнавство*. 2009. № 49. С. 92-96. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001017408>.

Ганулич П. Міжконфесійні труднощі у впровадженні християнської етики в шкільну освіту. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 105-107.

Кралюк П. Викладання християнської етики як проблема українського суспільства. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 91-96.

Саган О. Запровадження «Християнської етики» як актуальна проблема релігійного життя України. *Українське Релігієзнавство*. 2005. №36. С. 43-48.

¹⁵ Дроботенко М. Християнська етика у контексті формування постсекулярної системи освіти. *Філософські обрії*. 2012. Вип. 28. С. 212-220. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000433267>.

Кривенко О. Чи потрібно зробити уроки християнської етики в школах обов'язковими? Магнолія–ТВ. 2021. URL: <https://magnolia-tv.com/opinion/63841-chy-potribno-zrobyty-uroky-khrystyvianskoyi-etyky-v-shkolakh-obovyazkovymy> (дата звернення: 13.09.2025).

Самолук Г. Християнська етика в Новій українській школі. *Слово вчителю*. 2018. № 3 (45). С. 38. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/metodika/hrystyvyanska-etyka-v-novij-ukrajinskij-shkoli/>.

Проблемність викладання християнської етики вперше окреслила Ольга Сухомлинська, наголошуючи на необхідності чіткого визначення цілей держави та освіти¹⁶. Олена Фідкевич звернув увагу на полірелігійний характер України та нестачу відповідних особистих прикладів серед учителів¹⁷. Дослідники Андрій Васьків і Олена Рогова систематизували аргументи прихильників і критиків курсу християнської етики¹⁸.

Опоненти християнської етики переконують, що курс «Основи християнської етики» є насадженням релігії в школі, а це порушення Конституції України. В якості аргументів використовують те, що вчителями нерідко виступають священники, що загрожує залученням дітей до певної конфесії¹⁹. Тому сам факт того, що Міністерство освіти і науки України при затвердженні модельних навчальних програми НУШ для 5-9 класів не включило жодної програми з курсу «Основи християнської етики» для базової школи розцінюється ними «безумовно позитивним знаком для нашої держави»²⁰.

На думку професора Анатолія Колодного в системі державної освіти мало б бути організоване вивчення саме релігієзнавчих навчальних дисциплін «враховуючи світськість нашої держави, велику конфесійну строкатість її релігійної карти (понад сто різних конфесій, церков і течій), наявність значної кількості людей з нерелігійною світоглядною орієнтацією (понад 30%)»²¹.

Чепурко В. Українська школа і християнська етика: наскільки дітям потрібен цей предмет та як його викладають. URL: <https://kp.ua/ua/life/a718664-ukrajinska-shkola-i-khristijanska-etika-naskilki-ditjam-potriben-tsej-predmet-ta-jak-joho-vikladajut> (дата звернення: 17.09.2025).

¹⁶ Сухомлинська О. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8944/> (дата звернення: 14.09.2025).

¹⁷ Фідкевич О. Дискусія щодо християнської етики в школі. URL: <https://osvita.ua/blogs/80048/> (дата звернення: 18.09.2025).

¹⁸ Васьків А. «Християнська етика» і «Етика» в школі: pro і contra. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 211-216.

Рогова О. Християнська етика як освітня дисципліна: тягар чи свобода? *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С. 90-96.

¹⁹ Що відбувається з християнською етикою у школах? URL: <https://osvitoria.media/> (дата звернення: 20.05.2025).

²⁰ Лист Міністерства освіти і науки України від 13 серпня 2025 р. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykkladannia-navchalnykh-predmetiv-intehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20252026> (дата звернення: 18.10.2025).

Питання «християнської етики» у школі як ще один іспит для демократії в Україні. URL: <https://www.mar.in.ua/> (дата звернення: 07.11.2025).

²¹ Колодний А. Свобода совісті в освіті світської України. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 74.

Дослідник наголошує на тому, що релігієзнавча освіта, на відміну від релігійної є світоглядно-плюральною і конфесійно незаангажованою²².

На переконання прихильників впровадження курсу «Основи християнської етики», цей предмет має потужний виховний потенціал, який змінює на краще характер дитини, мікроклімат класу і школи²³ [19, 31, 92]. В їхньому уявленні саме цей предмет може ефективно протидіяти проявам бездуховності і жорстокості серед дітей, які стають все частішими. А також допоможе дітям у майбутньому створити гармонійні сім'ї. Аргументом служить той факт, що християнська етика як предмет допоможе батькам компенсувати відсутні у них біблійні знання, досвід, і стане надійним помічником у вихованні їхніх дітей. Важливим фактом, на їхню думку, є також наявність програмного та навчально-методичного забезпечення курсу «Основи християнської етики».

Академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН Іван Бех наголошує: «Піклування про духовно розвинену особистість нині виявилось не просто суспільним гаслом, яке прийшло на зміну іншим пріоритетам, а, стало по-справжньому біллю суспільства»²⁴. Дослідник переконаний, що небезпека полягає в тому, що «деіндивідуалізація і дегуманізація особистості дійшли до крайньої межі; непомірно культивується раціоналізм мислення, коли вона діє лише жорстко нормативно, тобто подібно до автоматів. Зникає, таким чином, почуттєве осягнення світу у цілому і всіх його складових»²⁵.

Погоджуємось з думкою дослідниці Олени Дудаш про те, що складність процесу духовно-морального виховання в наш час зумовлена глобалізацією усіх сфер життя, політичною нестабільністю, соціальними змінами та впливом

²² Колодний А. Академічне релігієзнавство : підручник. Київ : Світ Знань, 2000. С. 856.

²³ Доля Н. Християнське виховання змінить Україну на краще. *Слово вчителю*. 2021. № 1 (55). С. 7-9. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/poglad/hristiynanske-vihovannya-zminit-ukrayinu-na-krashche/> (дата звернення: 13.08.2025).

Жуковський В., Глушик М. Християнській етиці в українській школі – бути! *Слово вчителю*. 2020 № 4 (54). С. 56-57.

Сверстюк Є. Про християнську етику в школі. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 226-229.

²⁴ Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей, Київ – Чернівці : Букрек, 2018. С. 6.

²⁵ Там само.

інформаційних технологій на систему цінностей дітей та молоді²⁶. Оскільки в умовах неконтрольованих інформаційних можливостей, перенасичення сценами аморальності, жорстокості, культу грошей, влади та насильства, відбувається поступове знецінення справжніх духовних орієнтирів. Свідченням цьому є зростання рівня злочинності, різного роду залежностей, насильства та булінгу. Саму тому питання духовного відродження та морального вдосконалення для сучасного українського суспільства є особливо актуальним.

Аналізуючи становище України після Революції Гідності, Ольга Сухомлинська ставить питання, чому патріотично-національне, як і духовно-моральне виховання набули нового напрямку і змісту. Погоджуємось з варіантом відповіді дослідниці – тому, що це було «омріяним ідеалом багатьох поколінь українців»²⁷. Митрополит Андрей Шептицький наголошував: «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усі добра світу! Коли б ви навіть не мали, що лишити своїм дітям, – то як тільки подали їм справжню побожність, як тільки навчили чесної праці та правдивості, як тільки встерегли їх від неморальності, – то лишаєте їм у спадщині найбільше добро, яке тільки можете їм дати»²⁸. Згідно даних Міністерства освіти і науки України у 2014-2015 навчальному році предметами духовно-морального спрямування були охоплені орієнтовно тільки 32 % від загальної кількості шкіл і 15 % від загальної кількості учнів²⁹.

Прикладом ефективності викладання курсу «Основи християнської етики» у школі є результати дослідно-експериментальної роботи, яку провела і описала Тетяна Саннікова у 2014 році. Учасниками дослідження були учні 5–7 класів, які відвідували факультативний курс «Основи християнської етики», батьки цих

²⁶ Дудаш О. Моральне виховання особистості в умовах сучасних викликів: теоретичні аспекти. *Інноваційна педагогіка*, 2024, Вип. 78. Том 1. С. 17.

²⁷ Сухомлинська О. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8944/> (дата звернення: 14.09.2025).

²⁸ Шкільництво і виховання молоді. URL: <https://radiomaria.org.ua/shkilnictvo-i-vihovannya-molodi-13905> (дата звернення: 17.09.2025).

²⁹ Жуковський В. Системний підхід у процесі викладання предметів духовно-морального спрямування в середніх школах України. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/aktualna/systemnyj-pidhid-do-vykkladannya-hrystiyanskoyi-etyki/> (дата звернення: 08.10.2025).

учнів та вчителі, різні за фахом. Загалом респондентів було 447, серед них: 211 учнів 5–7 класів, (142 учня – в експериментальній групі та 69 – у контрольній), 197 батьків та 39 вчителів³⁰. Дослідження базувалось на діагностичному обстеженні учнів контрольних та експериментальних груп з метою виявлення стану духовно-моральної вихованості учнів після відвідування (не відвідування) факультативного курсу «Основи християнської етики». При цьому досліджувався прояв моральних якостей у поведінці учнів з погляду батьків, вияв турботи молодших підлітків про інших, їхнє ставлення до моральних норм і відповідних моральних якостей.

Результати дослідження показали, що в експериментальних групах істотно зросла кількість підлітків, здатних робити моральний вибір та приймати зважені рішення: з 3,5% на початку експерименту до 23,8% наприкінці. Частка учнів, готових знаходити компроміс, підвищилася з 10,85% до 38,5%. Аналіз відповідей свідчить, що позитивне ставлення молодших підлітків до навколишнього світу, власних можливостей і майбутнього виявили 74,1% школярів експериментальної групи, тоді як на початковому етапі таких було лише 33,95%. Проведена робота також сприяла формуванню в учнів 5–7 класів уміння виходити зі складних життєвих ситуацій. Якщо на початку експерименту лише 7,65% підлітків намагалися знайти прийнятне для всіх рішення конфлікту та вміли його залагодити, то наприкінці ці показники зросли до 43,4%³¹. Батьки з експериментальної групи стверджували, що після відвідування курсу «Основи християнської етики» їхні діти стали відповідальнішими, чуйними, менш вимогливими до батьків, принциповими у ставленні до себе, об'єктивнішими в оцінках власних здібностей і можливостей. Тоді як батьки дітей з контрольних груп не помітили в своїх дітях якихось суттєвих змін чи зрушень³² підтвердила гіпотезу про позитивний вплив змісту курсу «Основи християнської етики» щодо формування моральних якостей молодших підлітків.

³⁰ Саннікова Т. Вплив курсу з основ християнської етики на духовний світ молодших підлітків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія та педагогіка*. 2014. Вип. 27. С. 119.

³¹ Там само. С. 120-123.

³² Там само. С. 120.

Таким чином, на підставі одержаних результатів, Тетяна Саннікова довела, що заняття з курсу «Основи християнської етики» в експериментальній групі позитивно вплинули на молодших підлітків, які «навчилися виявляти альтруїзм, поважати себе і оточуючих, усвідомлювати цінність людини як унікальної неповторної особистості, чому сприяло знайомство дітей з християнською мораллю»³³.

Динаміка позитивних змін в освітньому середовищі завдяки викладанню курсу «Основи християнської етики» показана в дослідженні професора Василя Жуковського. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 546 учнів молодших, середніх і старших класів 18-ти загальноосвітніх шкіл м. Рівного³⁴.

Позитивні результати досліджень щодо доцільності викладання курсу «Основи християнської етики» не зменшили число опонентів даного предмету. Свідчення цьому – електронна петиція, зареєстрована 21 серпня 2019 року на офіційному сайті президента України. Петиція стосувалась заборони викладання християнської етики в школах та заборони релігійної діяльності для державних службовців і працівників освіти. Автор петиції просив президента скасувати Стратегію національно-патріотичного виховання, яка передбачає викладання в загальноосвітніх школах навчальних дисциплін духовно-морального спрямування, зокрема, «Християнської етики». На думку автора зміст предмета «практично не пов'язаний з етикою, адже більшість тем присвячена вивченню Біблії та церковних догм. Ба навіть, зміст окремих тем з «Християнської етики» містить ознаки розпалювання ворожнечі щодо атеїстів, язичників, Свідків Єгови, ЛГБТ, тощо». Петиція набрала 2609 голосів з 25000 необхідних, тому не була розглянута³⁵. Однак, сам факт подання даної петиції свідчить про рівень негативного сприйняття ідеї впровадження курсу «Основи християнської етики» в навчальний процес.

³³ Саннікова Т. Вплив курсу з основ християнської етики на духовний світ молодших підлітків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія та педагогіка*. 2014. Вип. 27. С. 123.

³⁴ Жуковський В. Викладання християнської етики в школі – важливе стратегічне завдання української середньої освіти. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1377/> (дата звернення: 11.09.2025).

³⁵ Заборонити державним службовцям та освітянам пропагувати релігію у робочий час. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/70746> (дата звернення: 26.11.2025).

В лютому 2021 року міністр освіти Сергій Шкарлет вніс пропозицію надати предметам морально-етичного спрямування (етика, християнська етика) статус обов'язкового, але на вибір. Цю ідею підтримали Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, Громадська рада при МОН, місцеві ради більшості західних областей та чимало громадських організацій. Однак через тиск антихристиянських груп влітку предмети морально-етичного спрямування забрали із списку обов'язкових дисциплін. Обговорюючи дану ситуацію в серпні того ж року на онлайн-зустрічі з директорами та вчителями католицьких шкіл, Глава УГКЦ блаженніший Святослав зауважив: «Я заохочую всіх обстоювати навчальні години християнської етики, зокрема в католицьких школах. Вкотре наголошую, що батьки мають право вимагати в держави, щоб їхніх дітей навіть у державній системі освіти виховували на певних цінностях»³⁶.

В жовтні 2021 року в інтерв'ю для DetectorUA очільник Православної церкви України митрополит Епіфаній підкреслив необхідність викладання в школах курсів морально-етичного спрямування, без різниці як вони будуть названі. Епіфаній наголосив, що коли його запитують навіщо будувати нові храми і викладати християнську етику в школі, він відповідає: «Добре. Ви не хочете будувати храми, викладати християнську етику в школі? Тоді будете будувати в'язниці, виправні колонії, наркологічні диспансери»³⁷.

22-23 червня 2023 року в Переяславі відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему: «Духовно-моральне виховання дітей і молоді в сучасному освітньому просторі: вітчизняний та зарубіжний досвід». Її організатором виступив Університет Григорія Сковороди в Переяславі за участі Національного університету «Острозька академія», Люблінського Католицького Університету Іоанна Павла II (Польща), International Public Organization «INTERNATIONAL PROJECTS» (Швейцарія) та ряду волонтерських

³⁶ Блаженніший Святослав заохочує батьків обстоювати навчальні години християнської етики у школах URL: <https://synod.ugcc.ua/data/> (дата звернення: 10.08.2025).

³⁷ Предстоятель ПЦУ Епіфаній закликав захистити християнську етику в школах. URL: <https://c4u.org.ua/media/news/1619> (дата звернення: 12.11.2025).

організацій. Учасник конференції професор Василь Жуковський озвучив статистичні дані, згідно яких на даний час лише 12% дітей України вивчають предмети духовно-морального спрямування³⁸.

Аналогічні статистичні дані були наведені під час пресконференції в Українському кризовому медіа-центрі 23 грудня 2023 року присвяченій темі духовно-морального виховання в умовах війни. «Від посібників до капеланів: як в українських школах навчають Святому Письму» – під таким заголовком обговорювалось впровадження християнської етики в навчальний процес різних регіонів України впродовж останніх 15 років³⁹. Голова Громадської ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України Володимир Марущенко ствердив, що впродовж 2023 року кількість шкіл, у яких здійснювалось викладання предметів духовно-морального спрямування, зросла на 1,5%. Станом на 2023 рік найбільше зростання зафіксували в Миколаївській (у 18 разів) та Закарпатській областях (у 9 разів). Володимир Марущенко наголосив, що це вперше з 2016 року переважає позитивна тенденція, оскільки до цього спостерігався «неухильний спад предметів духовно-морального спрямування»⁴⁰. На той момент часу лідерами за кількістю закладів освіти, охоплених викладанням відповідних дисциплін, були Івано-Франківська область – 93% закладів загальної середньої освіти; Львівська – 76%; Тернопільська – 75,6%; Закарпатська – 69,7%, Чернівецька – 65%; Миколаївська – 56,7%; Рівненська – 50%; Волинська – 40,5%. В той же час у Волинській та Львівській областях відбулося скорочення шкіл, де викладались дисципліни духовно-морального спрямування⁴¹.

³⁸ «Духовно-моральне виховання дітей і молоді в сучасному освітньому просторі: вітчизняний та зарубіжний досвід»: нотатки міжнародної науково-практичної конференції. URL: <https://spf.uhsp.edu.ua/2023/07/03/duhovno-moralne-vyhovannya-ditej-i-molodi-v-suchasnomu-osvitnomu-prostor-i-vitchyznyanyj-ta-zarubizhnyj-dosvid-notatky-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi/> (дата звернення: 11.09.2025).

³⁹ Від посібників до капеланів: як в українських школах навчають Святому Письму URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7zVID6-vaZM> (дата звернення: 23.05.2025).

⁴⁰ 27% шкіл України мають у програмі уроки духовно-морального спрямування. URL: <https://nus.org.ua/2023/12/27/27-shkil-ukrayiny-mayut-u-programi-uroky-duhovno-moralnogo-spryamuvannya/> (дата звернення: 15.11.2024).

⁴¹ Там само.

Питання збереження предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти винесено на обговорення Громадської ради з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України 20 серпня 2025 року. Причиною стали Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у 2025/2026 навчальному році, вислані на початку серпня 2025 року Міністерством освіти і науки України. Відсутність згадки у них про предмети духовно-морального спрямування, що мають гриф МОН, викликала занепокоєння у громадській і релігійній спільноті. Під час обговорення 20 серпня генеральний директор Директорату шкільної освіти МОН України Михайло Альохін наголосив, що лист МОН не створює нових норм і не обмежує використання модельних навчальних програм з чинним грифом МОН. Він лише містить узагальнені рекомендації для різних галузей освіти, з особливою увагою до 8-х класів, які переходять на новий Державний стандарт у межах НУШ. Саме тому в документі не згадуються конкретні модельні програми, у тому числі духовно-морального спрямування, хоча вони можуть вільно застосовуватися за наявності відповідного грифа. При цьому відсутність згадки в рекомендаціях жодним чином не обмежує їх використання і не має спонукати заклади відмовлятися від викладання таких курсів у 2025/2026 навчальному році⁴².

Тема актуальності і доцільності викладання християнської етики стала предметом обговорення під час Всеукраїнського круглого столу «З Україною в серці: християнські цінності в освіті». Захід відбувся 3 вересня 2025 року у Верховній Раді України за участі працівників Міністерства освіти і науки України, науковців, освітян, авторів підручників з християнської етики, діячів християнських Церков, народних депутатів. Учасники виробили проєкт резолюції з практичними рекомендаціями щодо формування освітньої політики, орієнтованої на християнські цінності. Документ передбачає законодавчі зміни,

---

⁴² Громадська рада при МОН обговорила збереження предметів духовно-морального спрямування у школі. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/gromadska-rada-pry-mon-obgovoryla-zberezhennya-predmetiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-shkoli/> (дата звернення: 10.08.2025).

інформаційні кампанії, підтримку шкіл та зміцнення освітньої доброчесності. Усі учасники підтримали проєкт резолюції⁴³.

В якості аргументів щодо доцільності викладання християнської етики в системі освіти варто звернутись до думок провідних українських вчених-педагогів. На переконання Григорія Ващенка: «Все виховання української молоді повинно бути проникнуте християнським духом»⁴⁴. Відомий вчений Мирослав Стельмахович зазначав, що «сама по собі освіченість чи розвиток розуму взагалі не гарантує ні високої духовності, ні чистої моралі. Освіта й інтелектуальна підготовка, відірвана від духовно-морального виховання, часто-густо породжує, як кажуть в народі, «освічене дикунство». А «освічений дикун» у сто разів страшніший від неосвіченого»⁴⁵.

Підсумовуючи вищесказане, погоджуємось з думкою професора Олени Рогової, що головна проблема дискусії щодо доцільності християнської етики в школі в тому, що «більшість її учасників не є фахівцями ані в галузі юриспруденції, ані в галузі моральної теології чи філософії, ані спеціалістами-викладачами релігійної освіти в державній світській школі», що відповідно створює «додаткове поле напруги» навколо складного питання впровадження християнської етики як навчального предмета⁴⁶.

Від виховання молодого покоління в значній мірі залежить майбутнє України. Важливо, щоб у свідомість дітей та молоді були закладені справжні моральні цінності. Запитання Ісуса Христа «Яка ж користь людині, що здобуде весь світ, але душу свою занапастить?» (Мт.16:26) сьогодні є особливо актуальним. Нині точиться боротьба за те, якими будуть духовність і характер прийдешнього покоління. Саме це є в основі актуальності та доцільності викладання християнської етики в системі освіти.

⁴³ Відбувся всеукраїнський круглий стіл з питань викладання предметів морально-духовного спрямування. URL: <https://dn.gov.ua/news/vidbuvsia-vseukrainskyi-kruhlyi-stil-z-pytan-vykkladannia-predmetiv-moralno-dukhovnoho-spryamuvannia> (дата звернення: 18.09.2025).

⁴⁴ Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для виховників, учителів і українських родин. Брюссель: Видання Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. С. 37.

⁴⁵ Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка, Київ, 1996. С. 184.

⁴⁶ Рогова О. Християнська етика як освітня дисципліна: тягар чи свобода? *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С. 90.

1.3. Порівняльний аналіз навчальних програм викладання християнської етики в загальноосвітніх навчальних закладах.

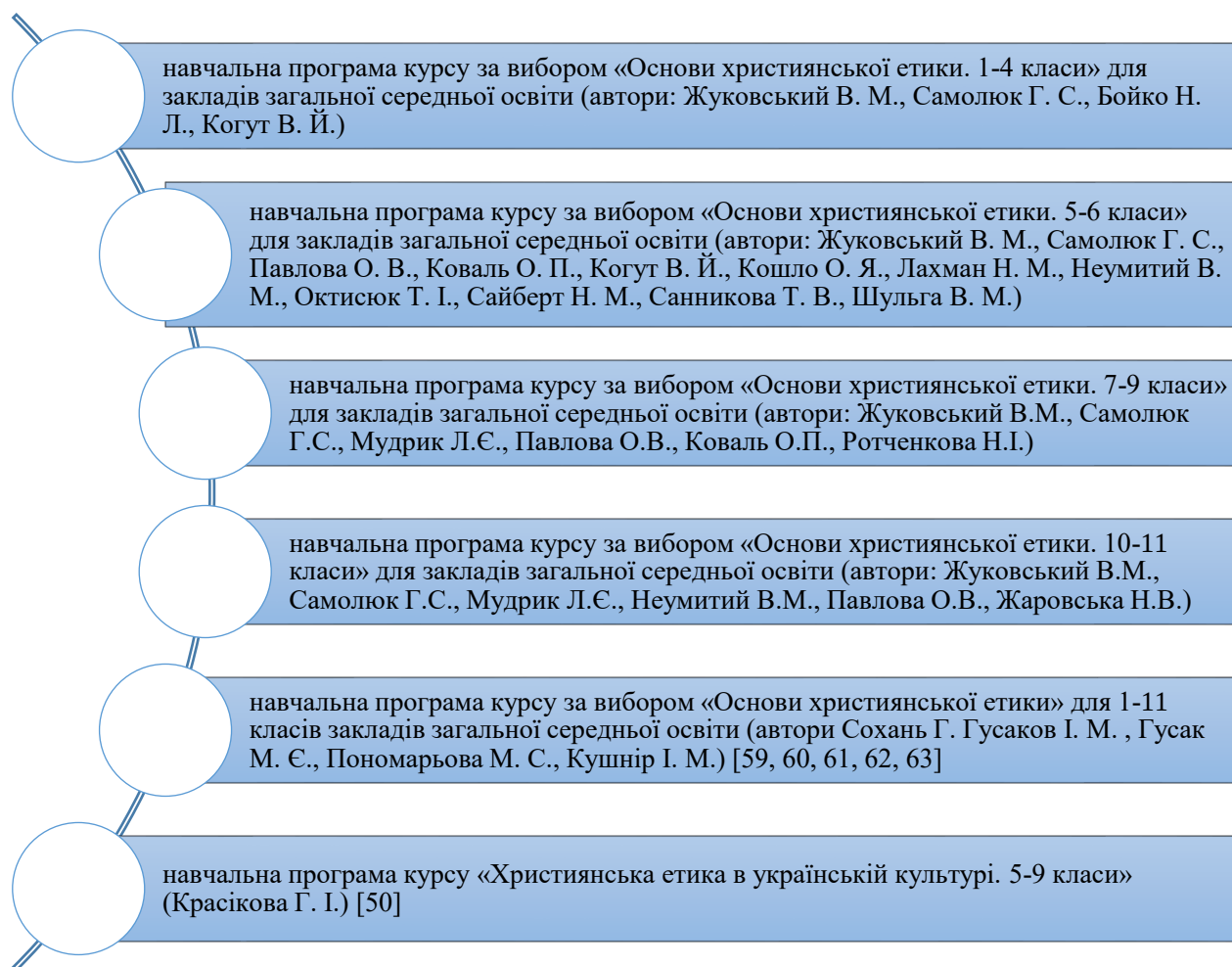
Програмне забезпечення відіграє особливо важливу роль у викладанні предметів духовно-морального спрямування. Навчальні програми з грифом МОН надають можливість впроваджувати такі курси в державних школах і створювати до них відповідні підручники та методичні матеріали.

Розроблення програм духовно-морального виховання є складним процесом, адже потребує погодження як із християнськими конфесіями, так і з відповідною комісією МОН України. Більшість чинних програм, за якими здійснюється духовно-моральне виховання, віддзеркалюють конфесійну ситуацію в суспільстві, рівень міжконфесійної взаємодії, а також фахову підготовленість учених та практикуючих педагогів до створення таких програм і викладання відповідних курсів⁴⁷.

Навчальні програми з християнської етики в Україні охоплюють різні освітні рівні – від початкової до старшої школи. Програми враховують вікові та індивідуально-психологічні особливості здобувачів освіти, їх володіння інформаційними технологіями. Міністерством освіти і науки України у 2024/2025 навчальному році рекомендовано декілька програм курсу «Основи християнської етики». Серед яких:

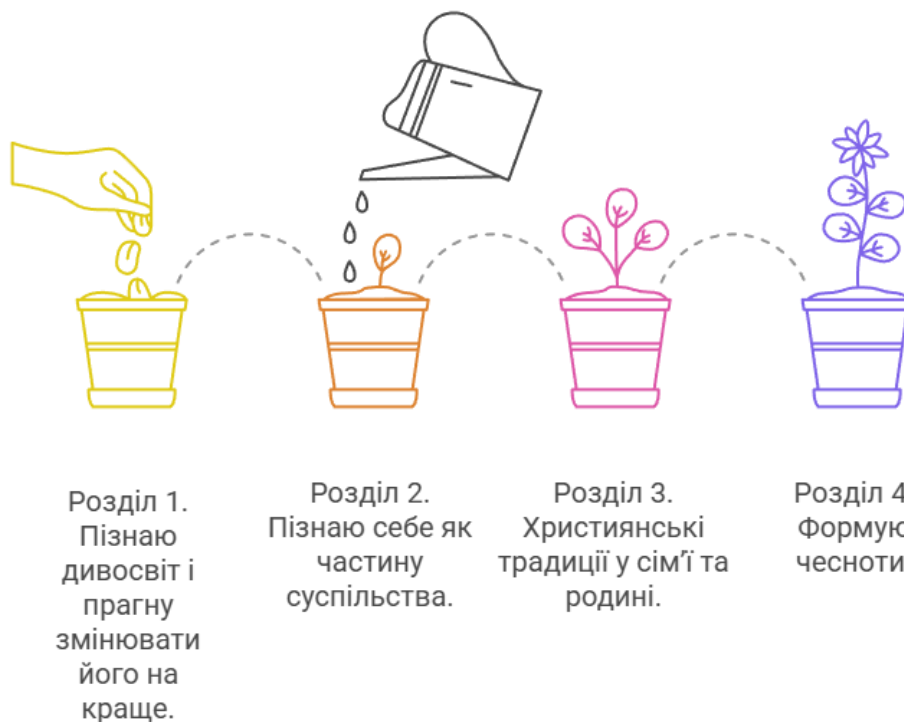
⁴⁷ Жуковський В. Системний підхід у процесі викладання предметів духовно-морального спрямування в середніх школах України. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/aktualna/systemnyi-pidhid-do-vykkladannya-hrystiyanskoyi-etyki/> (дата звернення: 08.10.2025).

Вивчення християнської етики в початковій школі базується на навчальній програмі курсу за вибором «Основи християнської етики. 1–4 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В. М., Самолук Г. С., Бойко Н. Л., Когут В. Й.). Програма схвалена для використання в освітньому процесі (zareestrovano у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 2.0138-2024 (протокол № 2 засідання експертної комісії з етики та предметів морального спрямування від 19.06.2024). На даний час це єдина програма, яка розроблена виключно для початкової школи.

Програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 1–4 класи» розрахована на 35 годин у кожному класі і має такий змістовно-тематичний поділ:

1-й клас. Хочу пізнавати і удосконалювати себе і світ

Програма курсу для першого класу спрямована на формування у здобувачів початкової освіти елементарних уявлень про моральні цінності, християнську етичну традицію та засади духовно-морального розвитку особистості. Навчальний зміст орієнтований на виховання здатності дитини пізнавати навколишній світ, усвідомлювати себе як його активну частину та здійснювати позитивну соціальну взаємодію. Курс забезпечує інтеграцію морально-етичних понять у повсякденний досвід першокласників через спостереження, емоційно-ціннісне переживання та виконання практичних добрих дій.

Перший розділ передбачає формування у дітей первинних уявлень про світ як цілісне та гармонійне творіння, що потребує відповідального й дбайливого ставлення. Особлива увага приділяється усвідомленню дитиною моральної сутності власних учинків, умінню відрізнати добро від зла, оцінювати наслідки своїх дій. Навчальні завдання спрямовані на розвиток емоційної чутливості,

екологічної культури, здатності до доброчинності та ініціювання позитивних змін у найближчому соціальному середовищі.

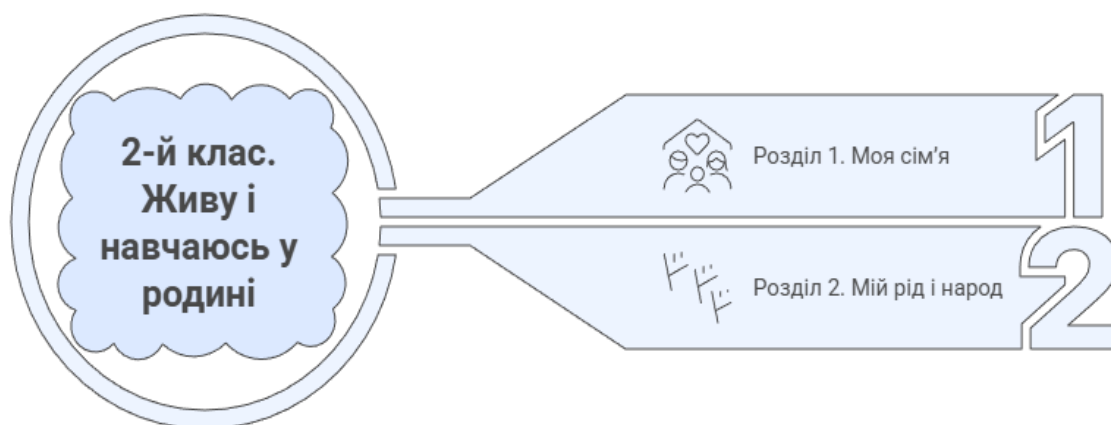
У другому розділі акцентується увага на соціальній природі людини та необхідності гармонійної взаємодії з іншими. Учні ознайомлюються з поняттями людської гідності, поваги, толерантності, відповідальності та співпраці. Зміст спрямований на усвідомлення школярами власної ролі в колективі, формування навичок конструктивного спілкування, дотримання моральних норм у сім'ї, школі та громаді. Через навчальні ситуації діти опановують базові соціально-комунікативні компетентності, необхідні для життя в суспільстві.

Третій розділ передбачає ознайомлення дітей із ключовими християнськими сімейними цінностями — любов'ю, взаємоповагою, вдячністю, турботою та милосердям. Учні дізнаються про значення сім'ї як основного середовища морального становлення дитини, знайомляться з традиційними формами християнського родинного життя, культурою взаємодопомоги та благодійності. Особливу увагу приділено формуванню позитивного ставлення до членів родини, уміння виявляти доброзичливість і підтримку в побутових ситуаціях.

Четвертий розділ спрямований на формування в учнів елементарних уявлень про чесноти як моральні якості, що визначають внутрішній стрижень особистості та її поведінку в різних життєвих ситуаціях. Зміст розділу передбачає ознайомлення дітей із базовими християнськими чеснотами — добротою, чесністю, справедливістю, слухняністю, працьовитістю, умінням співчувати та прощати.

Навчальний процес зорієнтовано на розвиток у першокласників здатності усвідомлювати моральну цінність чеснот, розпізнавати їх прояви у власній поведінці та вчинках однолітків, а також на виховання внутрішньої мотивації до морального самовдосконалення. Через ігрові, практичні та рефлексивні завдання діти вчаться застосовувати чесноти у повсякденних ситуаціях: у спілкуванні, навчанні, взаємодопомозі, виконанні обов'язків. Особлива увага приділяється формуванню навички морального вибору, здатності приймати рішення,

керуючись доброчинністю та відповідальністю. Розділ сприяє становленню в учнів початкових моральних орієнтирів, розвитку їхньої емоційно-вольової сфери та формуванню прагнення діяти відповідно до християнських цінностей у різних обставинах.

Навчальна програма для другого класу спрямована на поглиблення уявлень дитини про родину як першооснову морального, духовного та емоційного розвитку особистості. Курс розкриває значення сімейних взаємин, наслідування культурно-ціннісних традицій роду та народу, формує повагу до батьків, старших і до власного походження. Навчальний зміст сприяє становленню відповідального, чуйного та свідомого члена сімейної та національної спільноти.

Цей розділ спрямований на усвідомлення учнями ролі сім'ї як базового середовища соціалізації та морального формування. Діти дізнаються про значення любові, взаємоповаги, відповідальності та підтримки у сімейних стосунках.

Особлива увага приділяється: розумінню сімейних ролей та обов'язків членів родини; формуванню навичок конструктивного спілкування й висловлення вдячності; розвитку здатності виявляти турботу, співчуття та взаємодопомогу; ознайомленню з християнським розумінням сімейних чеснот і сімейного миру.

Навчальні завдання сприяють формуванню у дітей позитивного ставлення до власної родини, уміння відповідально поводитися в домашньому просторі та дотримуватися моральних норм, що регулюють сімейне життя.

Другий розділ розширює світогляд учнів, вводячи їх у сферу родинної історії, національної традиції та культурної спадщини. Учні ознайомлюються з поняттями *рід, походження, родовід, батьківщина та народ*.

Навчальний зміст охоплює: усвідомлення зв'язку між поколіннями та значення родинної пам'яті; ознайомлення з традиціями українського народу, християнськими святами, символами та звичаями; формування поваги до культурної спадщини та національних моральних цінностей; виховання патріотизму, любові до своєї країни та відповідального ставлення до історичної й духовної спадщини предків.

Розділ сприяє розвитку в учнів почуття належності до роду та народу, формує культурну ідентичність, укорінює в дітях прагнення берегти та примножувати національні традиції.

3-й клас. Прагну робити добро

Курс орієнтований на поглиблення морально-етичного досвіду учнів, формування усвідомленого ставлення до добра як основи міжособистісних стосунків і внутрішнього розвитку людини. Навчальний зміст сприяє розвитку здатності школярів аналізувати власні вчинки, розуміти їх моральні наслідки та керуватися цінностями християнської етики у повсякденному житті. Особлива увага приділяється практичному застосуванню доброчинності, розвитку емпатії, формуванню соціальних компетентностей та моральної відповідальності.

Перший розділ зосереджений на формуванні в дітей позитивного ставлення до добрих учинків і на усвідомленні їх значення для інших людей та для власного внутрішнього світу. Учні знайомляться з поняттями *добро, милосердя, співчуття, вдячність, доброта серця*.

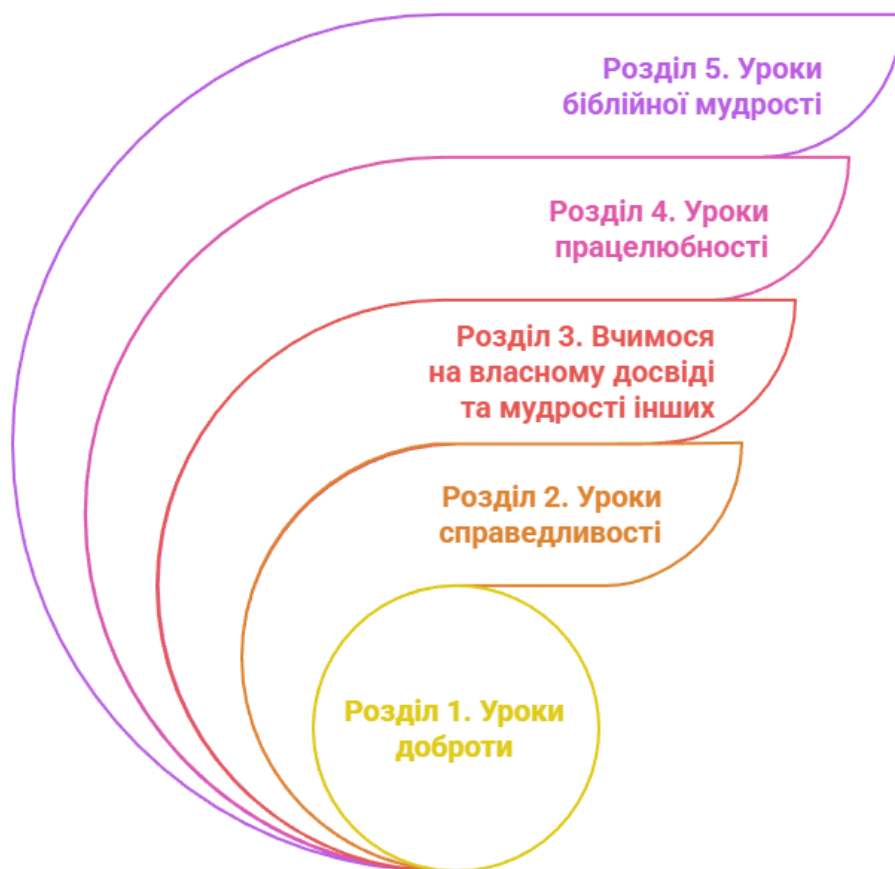
Особлива увага приділяється: розвитку емоційної чутливості та здатності помічати потреби інших; досягненню радості, яку приносить добродіяння; формуванню вміння виявляти доброту у словах, діях і повсякденних обов'язках; розвитку навичок толерантного спілкування та підтримки однокласників.

Другий розділ знайомить учнів із фундаментальними християнськими моральними цінностями, представленими у Святому Письмі. Діти отримують доступні віку уявлення про біблійні оповіді, які демонструють приклади любові, справедливості, вірності, мужності, доброти та відповідальності.

Змістове наповнення розділу передбачає: ознайомлення з біблійними героями як носіями моральних чеснот; аналіз ситуацій, у яких добро перемагає зло; формування вміння співвідносити біблійні цінності з власною поведінкою; досягнення біблійних принципів як надійних орієнтирів для життя в сім'ї, школі та суспільстві.

У третьому розділі акцент зроблено на практичному застосуванні засвоєних моральних норм. Учні залучаються до добрих справ у шкільному колективі, родині та громаді. Розділ спрямований на розвиток активної життєвої позиції, відповідальності та здатності ініціювати добрі вчинки.

4-й клас. Вчимося життєвої мудрості

Курс для четвертого класу спрямований на поглиблення морально-етичних знань та формування в учнів здатності орієнтуватися в складніших життєвих ситуаціях на основі християнських цінностей та прикладів життєвої мудрості. Програма забезпечує засвоєння учнями таких понять, як доброта, справедливість, відповідальність, працьовитість, життєвий досвід, мудрість та моральний вибір. Зміст курсу передбачає розвиток критичного мислення, емоційно-вольової сфери, уміння аналізувати власні вчинки та поведінку інших, а також здатності застосовувати моральні знання в реальному житті⁴⁸.

У першому розділі учні поглиблюють розуміння сутності доброти як важливої моральної риси, що визначає якість взаємин між людьми. Діти вчаться

⁴⁸ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 1-4 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський, Г. С. Самолюк, Н. Л. Бойко, В. Й. Когут. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 2.0138-2024). 70 с.

розрізняти різні прояви доброти — від співчуття до дієвої допомоги, усвідомлюють значення щирості, милосердя та гуманності. Розділ сприяє формуванню внутрішньої готовності чинити добро у повсякденних ситуаціях та відповідально ставитися до інших.

Другий розділ орієнтований на засвоєння учнями базових уявлень про справедливість як моральний принцип, важливий для гармонійного життя в суспільстві. Школярі знайомляться з поняттями правди, чесності, рівності та відповідальності. Розділ включає аналіз моральних дилем, життєвих ситуацій та прикладів, у яких діти мають можливість навчитися приймати рішення, керуючись почуттям справедливості та поваги до інших.

Третій розділ сприяє розвитку рефлексії та здатності усвідомлювати уроки, що впливають із власних учинків і помилок. Учні аналізують приклади з життя, дитячої літератури, християнської традиції та народної мудрості. Важливим аспектом є формування в дітей уміння слухати поради, враховувати досвід старших і застосовувати здобуту мудрість у практичних ситуаціях. Тут закладаються основи життєвого самовдосконалення.

Четвертий розділ спрямований на розуміння значення праці в житті людини, розвиток працелюбності, відповідальності та наполегливості. Діти дізнаються про різні види праці, роль зусиль у досягненні мети, важливість обов'язків та дисципліни. Акцент робиться на формуванні позитивного ставлення до праці як до можливості творити, допомагати іншим та вдосконалювати себе.

П'ятий розділ розкриває для учнів доступні їх віку елементи біблійної мудрості, зокрема через притчі, вислови та життєві історії. Діти навчаються розуміти моральний зміст біблійних настанов, зіставляти їх із сучасними ситуаціями та власною поведінкою. Розділ сприяє формуванню в учнів здатності знаходити духовні орієнтири, розмірковувати над наслідками своїх вчинків та приймати зважені рішення.

Зміст кожного розділу програми умовно (виділений шрифтом) поділено на окремі заняття. До кожної теми запропоновано приклади завдань для практичної

та творчої діяльності. Тематика цих завдань укладена так, щоб учитель мав змогу варіювати рівень складності відповідно до можливостей і навчальних потреб учнів. Такий підхід сприяє використанню додаткових джерел інформації й виконанню пізнавальних завдань, що дозволяє зберегти загальну орієнтацію роботи у межах компетентнісного підходу.

До кожної теми запропоновано золотий вірш – цитату зі Святого Письма, яка відображає зміст уроку і може бути використана на розгляд учителя. Використання цитат з богонатхненної літератури має великий педагогічний потенціал⁴⁹. До прикладу, вивчаючи тему «Прагну багато знати про світ навколо мене» запропоновано використовувати цитату: «Серце розумне знання набуває, і вухо премудрих шукає знання» (Прип. 18:15). Для теми «Обов'язки дітей у сім'ї» підібрано два «золотих вірша»: «Діти, будьте слухняні в усьому батькам, бо це Господеві приємне» (Кол. 3:20); «Стережи, сину мій, заповідь батька свого, і не відкидай науки матері своєї!» (Прип. 6:20)⁵⁰. Окремі теми відповідно до особливостей здобувачів освіти можуть розглядатися детальніше або мати ознайомчий характер.

Варто відзначити національно-патріотичний компонент програми «Основи християнської етики. 1–4 класи», Зокрема, в 2 класі теми занять: «Моя мала батьківщина», «Історична пам'ять про свій рід», «Українська мова та пісня», «Духовні багатства мого народу», «Герої незалежної України»⁵¹. Обговорення і вивчення даних тем спрямоване на розуміння здобувачами освіти важливості знання свого роду і мови, обов'язку оберігати та примножувати духовно-культурну спадщину свого народу. Усвідомлення важливості захисту своєї держави на прикладах Героїв України формує в молодших школярів патріотизм і відповідальність за долю своєї Батьківщини. Це особливо актуально в умовах сучасної російсько-української війни.

⁴⁹ Яцишин А. І. Етос Божої мудрості та педагогіка батьківського навчання в книзі Приповідок 4:1-9. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2025. № 54(5-6). С. 115-125.

⁵⁰ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 1-4 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський, Г. С. Самолюк, Н. Л. Бойко, В. Й. Когут. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 2.0138-2024). 70 с.

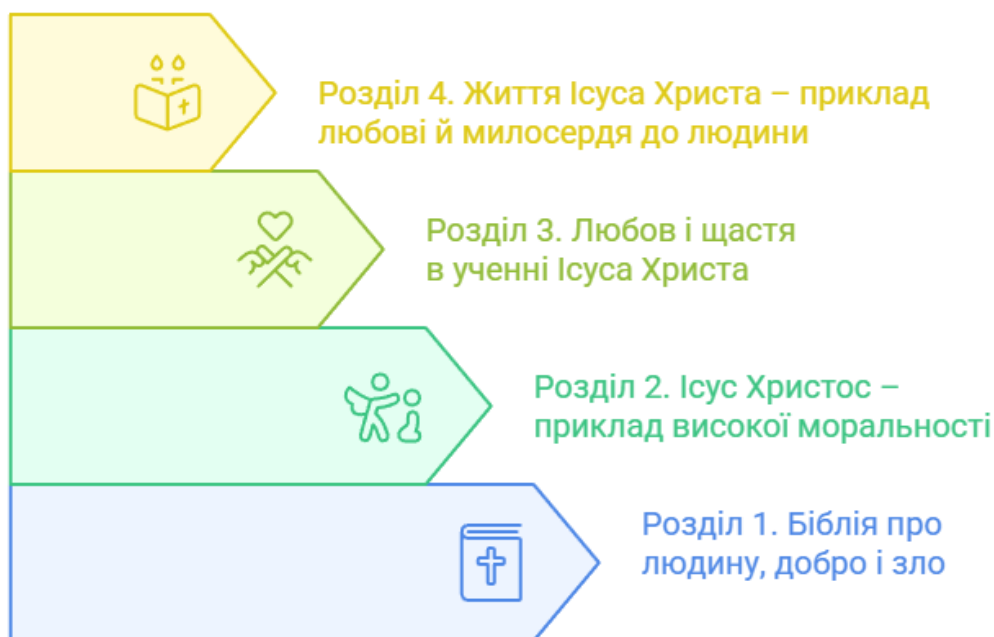
⁵¹ Там само. С. 31-33.

Таким чином, ключова мета програми курсу за вибором «Основи християнської етики. 1–4 класи» спрямована на закладення етичного фундаменту особистості в ранньому віці. Формування моральних засад поведінки відбувається на основі загальнохристиянських цінностей, виховання доброзичливості, чесності, відповідальності і патріотизму у молодших школярів.

Для вивчення християнської етики у середній школі на вибір педагогів запропоновано декілька навчальних програм, поділених за класами. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В. М., Самолук Г. С., Павлова О. В., Коваль О. П., Когут В. Й., Кошло О. Я., Лахман Н. М., Неумитий В. М., Окисюк Т. І., Сайберт Н. М., Санникова Т. В., Шульга В. М.) схвалена для використання в освітньому процесі. Програма зареєстрована у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 3.0623-2022 (протокол № 2 засідання експертної комісії з етики та предметів морального спрямування від 26.10.2022).

Дана навчальна програма реалізується впродовж двох років по 17 годин на кожен рік. Змістовно-тематичний поділ програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5–6 класи» включає в себе:

5-й клас. Християнські моральні цінності у Біблії

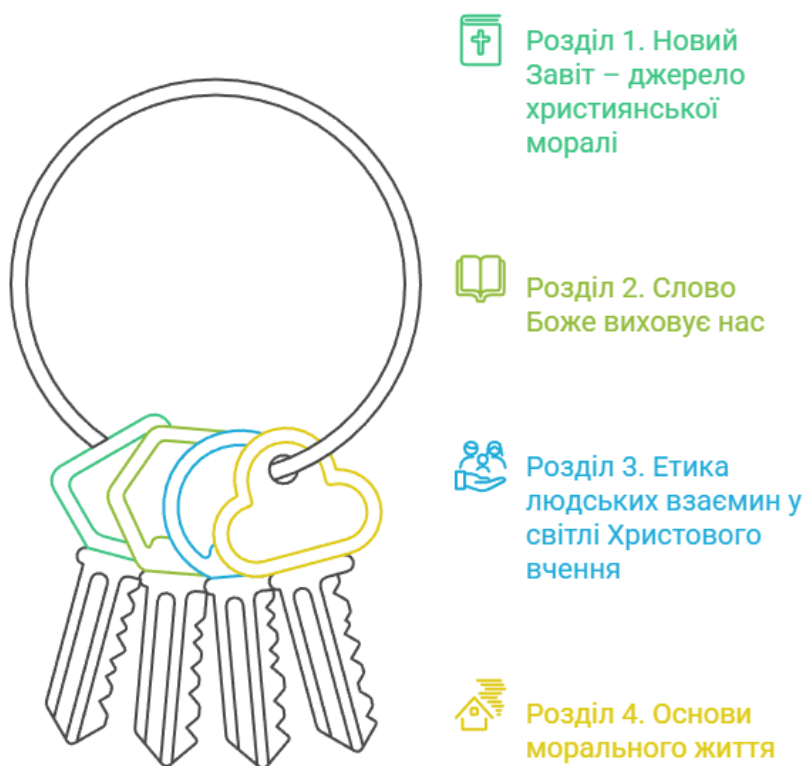
Курс «Християнські моральні цінності у Біблії» для 5 класу спрямований на формування в учнів цілісного уявлення про морально-етичні засади християнства, викладені у Святому Письмі та житті Ісуса Христа. Навчальний зміст забезпечує осмислення учнями фундаментальних понять добра і зла, людської гідності, свободи та відповідальності, що постають із біблійного вчення про людину. У процесі вивчення курсу школярі знайомляться з моральними орієнтирами, притаманними християнській традиції, та вчаться зіставляти їх із власною поведінкою й актуальними життєвими ситуаціями. Важливе місце у змісті курсу займає постать Ісуса Христа як взірць високої моральності, милосердя, жертвності та духовної сили. Учні отримують уявлення про основні риси характеру Ісуса, його ставлення до людей, форми допомоги ближнім і вияв любові до всіх без винятку. Розгляд біблійних подій сприяє засвоєнню учнями моральних чеснот, які Ісус Христос демонстрував у своєму житті та служінні.

Особливу увагу приділено осмисленню християнського розуміння любові як центральної моральної цінності та основи людського щастя. Учні

знайомляться з євангельськими настановами про любов до ближнього, прощення, доброзичливість, внутрішній мир та відповідальність за власні вчинки. Розкриття біблійних текстів допомагає сформувати в учнів уміння аналізувати моральні ситуації, співпереживати іншим та прагнути до етичної поведінки у щоденному житті.

Зміст курсу сприяє формуванню духовно зрілої особистості, здатної осмислювати моральні виклики, робити моральний вибір і спиратися на біблійні цінності як надійні життєві орієнтири.

6-й клас. Притчі Ісуса Христа

Курс «Притчі Ісуса Христа» для 6 класу спрямований на поглиблення розуміння учнями християнської моралі через аналіз біблійних текстів, передусім Нового Завіту. Основою змісту програми є ідея про те, що Святе Письмо виступає невичерпним джерелом духовної мудрості, моральних

орієнтирів і взірців поведінки, які формують світогляд і ціннісні установки особистості. Знайомство школярів із притчами Ісуса Христа дає можливість зрозуміти їхній глибокий символічний зміст, усвідомити універсальні етичні принципи, що визначають ставлення людини до себе, ближніх та світу.

Навчальний процес спрямований на те, щоб показати учням, як Слово Боже має виховну силу, впливає на внутрішній світ людини та сприяє формуванню чеснот. Через аналіз притч, моральних повчань та євангельських ситуацій школярі вчаться розпізнавати моральні цінності, такі як милосердя, прощення, відповідальність, правда, доброта та людська гідність. Притчі слугують своєрідними життєвими уроками, які допомагають учням осмислювати внутрішні мотиви поведінки, розуміти наслідки вчинків та прагнути до вдосконалення власного характеру.

У межах курсу учні розглядають етику людських взаємин у світлі Христового вчення, вчаться застосовувати моральні настанови Ісуса Христа у щоденному житті: у спілкуванні з однолітками, у вирішенні конфліктів, у прояві уважності та добра. Значна увага приділяється формуванню здатності співпереживати, приймати виважені рішення, діяти відповідально і справедливо.

Окрім того, програма закладає основи морального життя, формуючи в учнів уміння аналізувати власні вчинки, працювати над самовихованням та керуватися християнськими принципами в реальних життєвих обставинах. Курс сприяє розвитку духовної культури школярів, формуванню їхньої моральної стійкості та готовності жити відповідно до високих етичних норм, що походять із Євангелія⁵².

Згідно програми здобувачі освіти ґрунтовніше вивчають Біблію. При цьому головний акцент робиться не на відтворенні уривків з Євангелія, а на осмисленні його моральних настанов і на вмінні застосовувати їх у щоденному

---

⁵² Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0623-2022). 71 с.

житті. Тому головна мета програми – розкрити для здобувачів освіти потенціал Біблії як джерела моралі для людини.

Побудована за лінійно-концентричним принципом, програма містить світоглядний, історико-культурологічний та науково-пізнавальний складники. Світоглядний компонент навчальної програми присутній у наступних темах 5 класу: «Людина – духовно-фізична особа», «Добро і зло», «Учимося моральності в Дитини Христа», «Щастя у світлі християнського вчення». Результатом вивчення даних тем є вибір учнями для наслідування приклади відомих людей України та світу, які розвивали тіло, душу й дух. Здобувач освіти вчиться моделювати ситуації з прикладами різних моральних учинків людей і вчиться робити моральний вибір.

У програмі 6 класу світоглядний складник присутній у темах «Працелюбність і винагорода за працю», «Плекаймо свої таланти». Дані теми побудовані на євангельських притчах про робітників у винограднику (Мт. 20:1-16) і про таланти (Мт. 25:14-29). Аналіз притч спрямований на усвідомлення, що таке праця «до душі» або «споріднена (сродна)» праця, яка відповідає здібностям людини. В системі моральних координат здобувача освіти мало б з'явитися розуміння, що людина несе відповідальність за результати своєї праці перед Богом, людьми та суспільством. Під час вивчення теми: «Духовні, моральні та матеріальні цінності в житті людини» у 6 класі учень вчиться визначати пріоритет духовних і моральних цінностей у житті людини. При цьому проводить аналіз власних моральних і матеріальних цінностей власних та своїх близьких. В якості прикладу для наслідування, автори програми рекомендують дати учням завдання підготувати презентації на тему «Воїни й волонтери України – сучасні національні моральні авторитети»⁵³.

Програма курсу передбачає його інтеграцію з іншими навчальними дисциплінами, зокрема з українською мовою, літературою, історією,

---

⁵³ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0623-2022). 71 с.

інформатикою. Вивчаючи тему «Біблія – Джерело мудрості та моралі» у 5 класі, учням пропонується дослідити крилаті біблійні вислови, що увійшли в українську мову або ж підготувати презентацію з історії України на тему: «Острозька Біблія та Пересопницьке Євангеліє»⁵⁴. У 6 класі вивчення теми «Гордіня і смирення» пропонується інтегрувати з уроком української літератури. Зокрема, учні можуть дослідити як поняття гордині та смирення представлені в українській усній народній творчості. Поєднати дану тему з вивченням історії можна через тематичну екскурсію «Гордість нашого міста/села/області відвідавши місцевий краєзнавчий музей»⁵⁵. В процесі вивчення теми «Життя людини – шлях до моральної досконалості» в 6 класі учні можуть підготувати презентацію з історії на тему: «Приклади життя людей – моральних авторитетів Української держави минулого й сьогодення»⁵⁶.

Інтеграція курсу «Основи християнської етики» з дисципліною «Інформатика» доцільна в ході вивчення теми «Уміння розрізнити добрі й погані вчинки» у 6 класі. В якості проблемного питання можна застосувати: «Чи може бути щось добре у фейках?»⁵⁷. На такому інтегрованому уроці учні висловлюють думки, чому важливо знати правду й жити в ній. Основою їхніх аргументів постає аналіз прикладів неправдивої інформації з інтернету і медіапростору. Учням можна запропонувати навести приклади негативного впливу фейків на поведінку конкретної людини.

Навчальна програма також аргументовано пропагує вибір здорового способу життя та спрямована на збільшення рівня мотивації учнів. Цьому присвячені теми 6 класу «Наполегливість у досягненні мети», «Справедливість та винагорода», «Християнська мораль – дороговказ у житті»⁵⁸.

Таким чином, навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5–6 класи» спрямована на подальше зростання духовного

⁵⁴ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0623-2022). С. 15.

⁵⁵ Там само. С. 47.

⁵⁶ Там само. С. 42.

⁵⁷ Там само. С. 49.

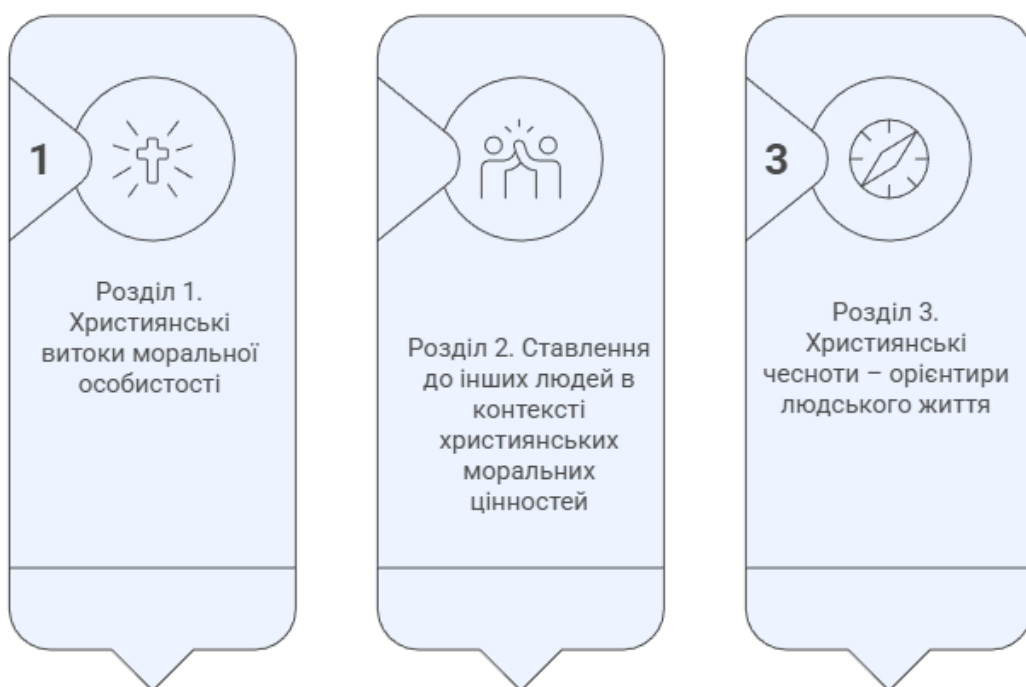
⁵⁸ Там само. С. 61, 65.

й емоційного інтелекту учнів. Важливим у навчальній програмі «Основи християнської етики. 5–6 класи» є присутність розроблених критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Для продовження вивчення основ християнської етики у наступних класах середньої школи Міністерством освіти і науки України рекомендовано використовувати навчальну програму курсу за вибором «Основи християнської етики. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В.М., Самолюк Г.С., Мудрик Л.Є., Павлова О.В., Коваль О.П., Ротченкова Н.І.). Програма схвалена для використання в освітньому процесі (zareestrovano u Katalozі nadannia gryfiv navchal'nij literaturі ta navchal'nim programam za 3.0435-2023 (protokol № 4 zasidannia ekspertnoї komisії z etiki i predmetiv moral'nogo spryмуvannia від 28.06.2023).

Дана навчальна програма реалізується впродовж трьох років по 35 годин на кожен рік. Змістовно-тематичний поділ програми:

7-й клас. Ісус Христос – Ідеал для наслідування

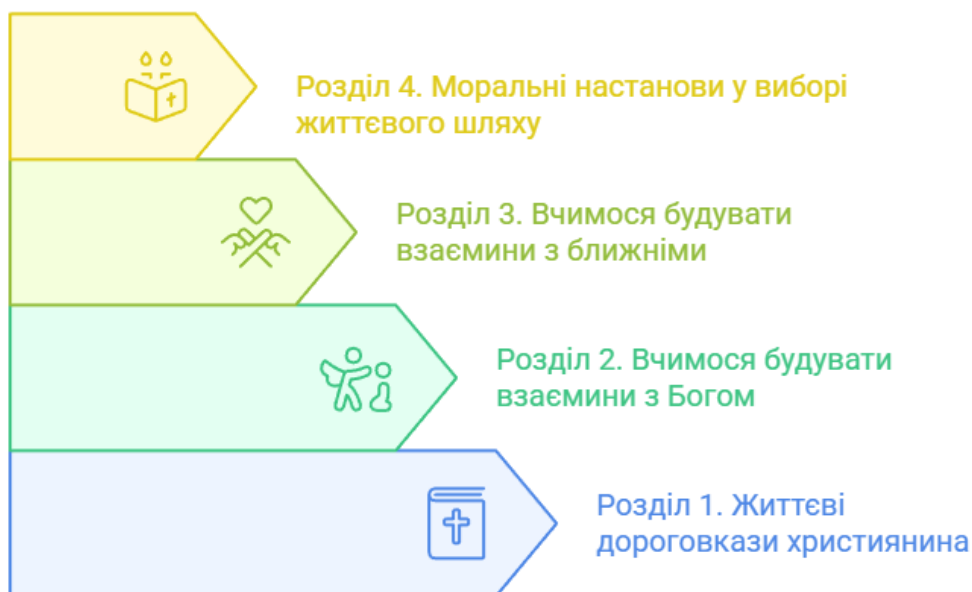

Курс «Ісус Христос – Ідеал для наслідування» для 7 класу спрямований на поглиблене осмислення учнями християнських моральних засад через вивчення особистості та вчення Ісуса Христа. Програма формує розуміння того, що християнські моральні цінності є фундаментом становлення духовно зрілої та відповідальної особистості, а приклад Христа слугує найвищим взірцем поведінки, любові та служіння іншим. Навчальний матеріал допомагає учням усвідомити, як формуються внутрішні моральні якості людини, як розвивається її характер і як християнська духовна традиція сприяє формуванню доброчесності, милосердя та справедливості.

У процесі вивчення курсу школярі досягають значення гідного ставлення до інших людей у контексті християнських моральних орієнтирів. Особлива увага приділяється таким аспектам, як повага до особистої гідності кожної людини, вміння виявляти співчуття, терпимість, вдячність та безкорисливу допомогу. Учні вчаться будувати конструктивні стосунки, вирішувати конфлікти на засадах любові та взаєморозуміння, а також брати на себе відповідальність за власні вчинки та слова.

Значну роль у програмі відіграє формування розуміння християнських чеснот як важливих орієнтирів людського життя. Учні знайомляться з чеснотами віри, надії, любові, справедливості, мужності, стриманості та мудрості, усвідомлюють їхній сенс та значення для розвитку особистості. Вивчення життєвого шляху Ісуса Христа сприяє розвитку моральної саморефлексії, здатності до самовдосконалення, бажання уподібнювати своє життя до високих моральних зразків. Курс забезпечує формування загальнолюдських і християнських цінностей, виховує в учнів прагнення до моральної цілісності, відповідальності та доброчесності, допомагаючи школярам побачити в Ісусі Христі ідеальний орієнтир для побудови власного життєвого шляху.

8-й клас. Божі Заповіді – моральний дороговказ для людини

Божі Заповіді як моральний дороговказ для людини в 8-му класі розглядаються як цілісна система духовних орієнтирів, що формують відповідальну, свідому та морально зрілу особистість. Учні пізнають, що Божі настанови є не лише релігійними приписами, а насамперед універсальними принципами побудови гідного життя. У межах цієї теми осмислюються життєві дороговкази християнина, які спрямовують людину на шлях правди, добра та самоповаги. Особлива увага приділяється вмінню будувати взаємини з Богом через молитву, довіру, послух і вдячність, що допомагає учням усвідомити власну духовну відповідальність і цінність внутрішнього світу.

Водночас важливою складовою навчання є формування правильної поведінки у взаєминах із ближніми: поваги, уміння прощати, чесності, турботи та справедливості. Учні вчаться оцінювати власні вчинки через призму християнської моралі, розуміти наслідки своїх дій і відповідати за них. Завершальним аспектом є опанування моральних настанов, які допомагають робити усвідомлений вибір у різних життєвих ситуаціях. Старшокласники вчаться орієнтуватися на духовні цінності при визначенні свого життєвого шляху, формувати характер, здатний діяти в дусі добра, любові та правди. Такий

інтегрований підхід сприяє гармонійному розвитку особистості й становленню моральної автономії підлітків у відповідності до християнських чеснот.

9-й клас. Морально-етичні цінності молоді

У 9-му класі тема морально-етичних цінностей учнів розкривається як важливий етап формування відповідальної та зрілої особистості, здатної робити усвідомлений вибір у складному сучасному світі. Християнський життєвий вибір розглядається як основа внутрішньої цілісності людини: учні осмислюють значення особистої відповідальності, свободи волі та моральних засад, які спрямовують їхні рішення. Важливою складовою є також усвідомлення моральних критеріїв у виборі професії, адже покликання людини має нести користь іншим, бути сумісним з її цінностями та відповідати принципам чесності, служіння й справедливості.

Поглиблене розуміння місця людини у суспільстві дає можливість підліткам усвідомити взаємозалежність між особистими вчинками та загальним благом. Учні аналізують, як християнська мораль допомагає будувати гармонійні взаємини, сприяє відповідальній громадянській позиції та формує

здатність до співпраці й конструктивного діалогу. Завершальним аспектом є вивчення впливу християнської культури на духовно-моральний розвиток здобувачів освіти. Учні дізнаються, що християнська традиція, її символи, свята, мистецтво й моральні настанови сприяють становленню особистості, її здатності до співчуття, любові, самовдосконалення та відповідального вибору. Такий цілісний підхід допомагає підліткам формувати стійку систему цінностей, яка стане надійним орієнтиром у дорослому житті⁵⁹.

Розділи програми діляться на теми. До кожної теми подано орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт, перелік основних понять. Автори програми розробили кілька видів організації роботи з учнями в процесі викладання християнської етики. Як індивідуальні форми пропонуються пошуково-підготовчі завдання (робота з хмаринкою слів, аналіз «золотого вірша», добір матеріалів до «скарбнички слів», визначення завдань уроку) та інформативно-інтерактивні (читання, письмовий і усний аналіз вступних та дидактичних текстів, підготовка повідомлень, створення презентацій). Серед групових форм роботи зазначено інтерактивно-дискусійні вправи (розв'язання проблемних ситуацій і завдань), творчо-рефлексивні та проєктні роботи (проведення інтерв'ю, анкетування, дебатів). Особливу увагу автори програми звертають на проведення тематичних екскурсій, акцій милосердя та етичних практикумів в рамках вивчення курсу «Основи християнської етики».

Наприклад, при вивченні теми «Покликання людини» у 7 класі автори пропонують творчі рефлексивно-проєктні завдання – створення презентації «Здійснення покликання відомого історичного чи культурного діяча», проведення інтерв'ю «Як здійснюють своє покликання люди з вашого найближчого оточення» або ж підготовка повідомлення: «Як я розумію своє

---

⁵⁹ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0435-2023). 114 с.

покликання»⁶⁰. У 8 класі для теми «Новозавітні Заповіді любові» учні можуть підготувати презентацію «Героїзм українського народу у війні з росією – приклад жертвовної любові» або ж провести дебати на тему «У чому проявляється любов до ворогів?»⁶¹. Серед практичних завдань до вивчення теми «Розвиток особистих здібностей» пропонується створення інтелект-карти «Таланти Ісуса Христа» або ж організація творчого проєкту: «Дякую Богу за мій талант» (виступи учнів демонстраціями власних талантів, а також розповідями про таланти своїх рідних)⁶².

У програмі також передбачено резервні години, які вчитель може використати на проведення тематичного контролю знань учнів (якщо цього вимагає освітня діяльність), або самостійно додати для роботи над тим чи іншим розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Також у програмі розроблені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Отже, навчальна програма «Основи християнської етики. 7–9 класи» спрямована на вироблення в учнів усвідомленого ставлення до християнських моральних цінностей, здатності робити відповідальний вибір у щоденному житті, будувати взаємини з іншими на основі любові, поваги, правди. В програмі розкривається велична постать Ісуса Христа як ідеалу для наслідування.

Для середньої школи також пропонується ще одна навчальна програма курсу за вибором «Християнська етика в українській культурі. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (Красікова Г. І.), схвалена для використання в освітньому процесі (zareєстровano y Katalozі nadannia gryfiv navchal'nyj lіteraturі ta navchal'nyj programam za 3.0435-2023 (protokol № 6 від 13.12.2023)).

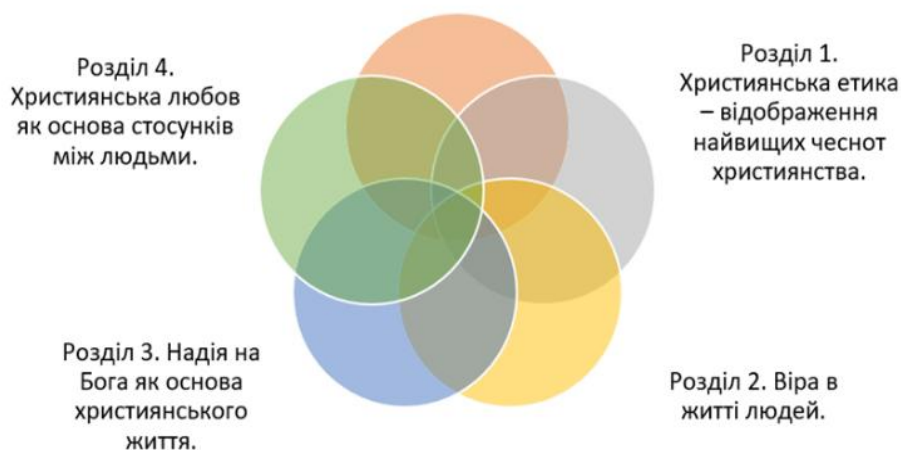
⁶⁰ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0435-2023). С. 19.

⁶¹ Там само. С. 80.

⁶² Там само. С. 92.

Завдання програми полягає у вихованні в учнів духовно-моральної свідомості шляхом ознайомлення з християнськими цінностями, що здавна були підґрунтям української культури, традицій, освіти, родинного устрою та державотворення. Опанування курсу в програмі триває в кожному класі 17 годин. Навчальна програма має наступний змістовно-тематичний поділ:

5 клас. Дорогою віри, надії, любові.

Отже, програма складена в такий спосіб, щоб здобувачі освіти, які навчаються в 5 класі, отримали розуміння найвищих чеснот християнства та яким чином християнська етика відображає ці чесноти, формуючи моральні орієнтири людини через віру, надію та любов. Ключовим для даної програми є теза про те, що християнська любов є основою щирих і відповідальних стосунків між людьми, оскільки закликає до милосердя, прощення та взаємної поваги.

6 клас. Батьки і діти.

Таким чином, особлива увага в програмі для 6 класу приділяється вихованню особистості в християнській родині, де панують відповідальність і турбота одне про одного. Вивчаючи теми присвячені «Батькам і дітям» учні пізнають цінність родини та роль сім'ї у формуванні людини. Також учні мають можливість ознайомитись із сакральним мистецтвом в українській культурі як важливою частиною духовної спадщини нашого народу.

7 клас. Мир, злагода та спільна праця.

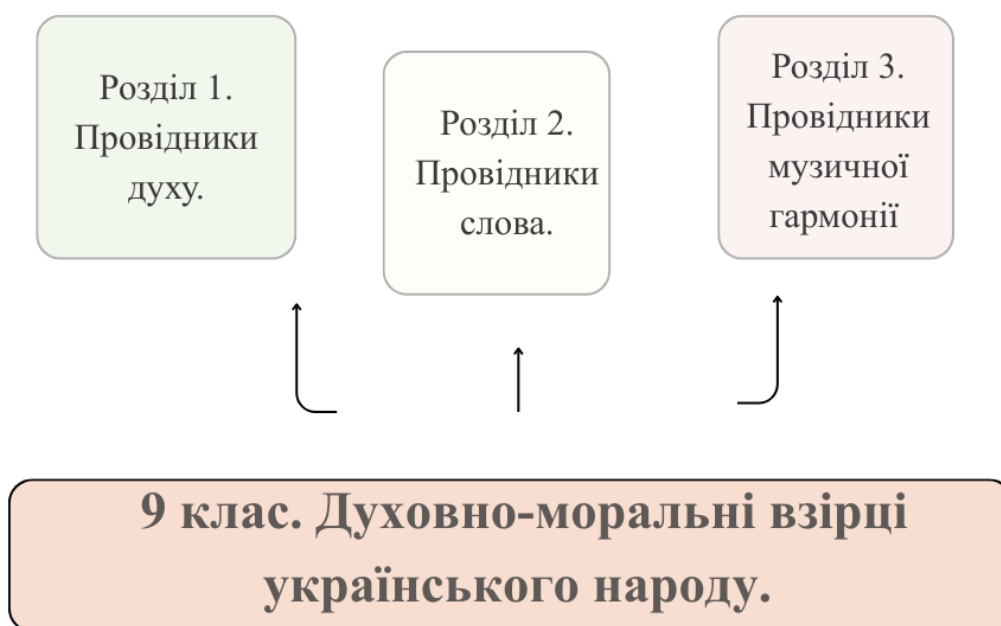

Таким чином, курс 7 класу «Мир, злагода та спільна праця» навчає учнів поважати гідність кожної особи та будувати добрі взаємини. Учні усвідомлюють цінність праці як служіння людині та суспільству, що сприяє особистому розвитку й добробуту інших. Вивчаючи основи спільної праці в суспільстві, школярі розуміють важливість співпраці, відповідальності та взаємодопомоги для досягнення спільного блага.

8 клас. Моральні та життєві дороговкази для людини.

Отже, вивчаючи «Моральні та життєві дороговкази для людини» учні усвідомлюють роль Церкви як джерела християнських моральних орієнтирів та духовних цінностей. Зміст курсу розкриває значення сім'ї як першооснови духовного світу людини та середовища становлення її моральної відповідальності. У процесі вивчення тем курсу християнська родина розглядається як важливий чинник соціалізації особистості та морального розвитку суспільства.

Таким чином, зміст курсу «Духовно-моральні взірці українського народу» розкриває роль провідників слова у формуванні національної свідомості, духовної культури та моральних ідеалів українського народу. У межах курсу аналізується внесок провідників духу і музичної гармонії як носіїв моральних, духовних і світоглядних цінностей українського суспільства. У програмі курсу «Християнська етика в українській культурі. 5–9 класи» враховано державні вимоги до змісту і рівня навчальних досягнень учнів закладів загальної середньої освіти. Перевагами програми є гнучкість і міждисциплінарність, високий ступінь адаптації до конкретного класу і середовища, відкритість до різних світоглядних позицій⁶³.

⁶³ Красікова Г. Християнська етика в українській культурі. 5-9 класи : навчальна програма курсу за вибором. Коломия: Вік., 2024. 63 с.

Для вивчення християнської етики в старшій школі пропонується навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 10–11 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В.М., Самолюк Г.С., Мудрик Л.Є., Неумитий В.М., Павлова О.В., Жаровська Н.В.). Програма схвалена для використання в освітньому процесі, (zareєстровано у Кatalozі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 4.0225-2023 (протокол № 4 засідання експертної комісії з етики і предметів морального спрямування від 28.06.2023)). Це оновлена програму курсу за вибором, укладена відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р. – на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та з метою модернізації навчальних програм для 5–9 класів на основі компетентнісного підходу. За основу для модернізації взято програму «Основи християнської етики для учнів 1–4, 7–11 класів», рекомендовану Міністерством освіти і науки України 2010 року (Лист 1/П-6347 від 13 липня 2010 р.) та оновлену 2015 року, програму «Основи християнської етики для учнів 1–4, 7–11 класів», рекомендовану Міністерством освіти і науки України (Лист МОН № 1/11-10027 від 16.07.2015).

Дана навчальна програма реалізується впродовж двох років по 35 годин на кожен рік. Програма містить критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Змістовно-тематичний поділ програми є наступним:

10-й клас. Етика подружнього життя.

Особливістю навчальної програми курсу за вибором «Основи християнської етики. 10–11 класи» є вивчення сучасних питань етики подружнього життя, морально-етичних основ сім'ї, християнського розуміння покликання чоловіка й жінки, а також аналіз духовно-моральні засад родинного життя у контексті цивілізаційного розвитку⁶⁴.

⁶⁴ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 10-11 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковский та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 4.0225-2023). С. 14-15.

11-й клас. Основи християнського світогляду і моралі.

Досягнення очікуваних результатів навчання реалізується через запропоновані види навчальної діяльності та орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. Серед креативних видів завдань для учнів є моральний практикум та творчі проєкти. До прикладу, при вивченні теми «Родина» у 10 класі пропонується моральний практикум – дослідити Святе Письмо: «Родини, які є зразком для наслідування» або ж запропонувати правила спілкування в родині. Також можна створити творчий проєкт на тему: «Приклади шляхетних родин в українській літературі»⁶⁵.

Важливий акцент в даній програмі робиться на інтеграції курсу «Основи християнської етики. 10–11 класи» з іншими навчальними дисциплінами. Наприклад, у 10 класі під час вивчення теми «Батьки і діти. Обов'язки членів сім'ї у світлі християнських цінностей» учням пропонується виконати творчий проєкт з літератури: «Поради для дітей у поезії Р. Кіплінга «Синові» та «Листах

⁶⁵ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 10-11 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 4.0225-2023). С. 30.

до сина» В. Стуса». Під час вивчення теми «Християнські родини в історії України – приклад для наслідування» пропонується на вибір учнів підготувати групові проекти «Видатні родини України: Острозьких, Шептицьких, Омеляна Ковча, Уласа Самчука тощо». Інтеграція різних дисциплін з християнською етикою сприяє розвитку критичного мислення школяра, розуміння значення християнських чеснот та застосування їх в особистому та суспільному житті.

Отже, програма «Основи християнської етики. 10–11 класи» поєднує духовно-моральне виховання з практичними життєвими орієнтирами та утворює національні й християнські ідеали сім'ї та родини.

Універсальною для вивчення основ християнської етики є навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики» для 1–11 класів закладів загальної середньої освіти (автори Сохань Г. та ін.). Вона є найпоширенішою у використанні в закладах освіти. Побудована з урахуванням вікових особливостей учнів програма охоплює всі етапи шкільного навчання – від початкової до старшої школи. Тематичний зміст програми курсу за вибором «Основи християнської етики» для 1-11 класів закладів загальної середньої освіти (автори Сохань Г. та ін.) є наступним:

Програма спрямована на засвоєння етичних понять через моделювання життєвих ситуацій, обговорення поведінки персонажів біблійних історій і художніх творів, проведення дискусій, створення соціальних проєктів і добродійних заходів. Цей курс є інтегрованим за змістом: він подає моральні цінності у зв'язку з нормами українського законодавства, духовною традицією нашого народу та культурними надбаннями світової спільноти⁶⁶.

Оскільки програма курсу «Основи християнської етики» для 1–11 класів закладів загальної середньої освіти розроблена як курс за вибором, педагог має

⁶⁶ Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики» для 1-11 класів закладів загальної середньої освіти / Г. С. Сохань, І. М. Гусаков, М. Є. Гусак, М. С. Пономарьова, І. М. Кушнір. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам №№2.0039-2022, 3.0313-2022, 4.0030-2022). 40 с.

право самостійно визначати тематичний розподіл годин і за потреби об'єднувати окремі теми. Слід підкреслити, що у програмі не подано критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів. У прикінцевих положеннях зазначається, що цей курс має вибірковий характер, а отже, кожен заклад загальної середньої освіти самостійно вирішує питання оцінювання результатів навчання учнів відповідно до чинного законодавства України, орієнтуючись при цьому на методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України.

Отже, програма «Основи християнської етики» (Сохань Г. та ін.) спрямована на формування морально зрілої особистості на основі християнських цінностей без конфесійного тиску. Оскільки в програмі передбачена тематика міжрелігійних діалогів, полікультурності і полірелігійності суспільства, плюралізму і місця в цьому християнства.

Для реалізації варіативної складової навчальних планів заклад освіти, за рішенням педагогічної ради, може застосовувати у навчальному процесі програми факультативів та курсів за вибором, які раніше отримали гриф МОН і були включені до переліків навчальної літератури та програм у попередні роки. Водночас педагогічна рада кожного закладу має право самостійно затвердити обрану програму чи підручник і організувати навчання учнів за ними⁶⁷.

Таким чином, навчальні програми курсу за вибором «Основи християнської етики» схвалені для використання в освітньому процесі відповідають загальним засадам виховання та навчання у закладах загальної середньої освіти. Програми ґрунтуються на низці сучасних підходів, форм, методів і засобів, передбачають інтеграцію курсу основ християнської етики з іншими навчальними дисциплінами. Вибір навчальної програми з християнської етики для закладу загальної середньої освіти – це відповідальний крок, який має враховувати правову базу, потреби учнів і батьків, можливості закладу освіти, кваліфікацію педагога.

---

⁶⁷ Куценко П. 20 років духовно-моральному вихованню в українських школах: наявні програми і підручники. URL: <https://vsirazom.ua/news/20-rokiv-duhovno-moralnomu-vyhovannyu-v-ukrayinskyh-shkolah-nayavni-programy-i-pidruchnyky> (дата звернення: 29.11.2025).

Потреба формувати в учнів духовно-моральні орієнтири та відповідальне ставлення до власних вчинків було і залишається одним з ключових викликів для сучасної освіти. Відповіддю на цю потребу є дисципліни духовно-морального спрямування в освітніх закладах. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 року протокол №8/1-2. заклало правову основу викладання предметів духовно-морального спрямування.

Серед них – курс «Основи християнської етики». Мета курсу полягає в тому, щоб ознайомити учнів із духовно-моральними принципами християнської традиції та сформувати в них уміння жити й взаємодіяти в умовах багатокультурного, багатоконфесійного й багаторелігійного українського суспільства. Водночас, у межах курсу не передбачено катехизації, проведення релігійних обрядів чи залучення учнів до будь-якої конкретної конфесії.

Актуальність і доцільність викладання основ християнської етики в закладах загальної середньої освіти викликає ряд дискусій, які тривають від початку законодавчого оформлення курсу з 2005 року до сьогодні. У цьому обговоренні ставлення до предмету «Основи християнської етики» коливається між двома полярними позиціями: від щирого схвалення до майже повного неприйняття.

Програма предмета «Основи християнської етики» вирізняється тим, що під час його вивчення основна увага зосереджується на притаманних Україні християнських духовних, моральних та культурних цінностях, а також на глибшому ознайомленні з Біблією як ключовою складовою християнського світогляду. Водночас в межах курсу учні вивчають духовні, моральні й культурні засади інших світових релігій.

Порівняльний аналіз навчальних програм викладання християнської етики дає змогу робити висновок, що усі вони базуються на сучасних підходах, формах і методах роботи, спрямована на інтеграцію християнської етики з іншими навчальними предметами.

Розділ 2. Емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади.

2.1. Опис організації та проведення емпіричного дослідження.

Емпіричне дослідження – це етап наукового пізнання, на якому здійснюється збирання фактів, їхнє первинне узагальнення, опис того, що спостерігається, їхня систематизація і класифікація⁶⁸. Емпіричні дослідження проводять й аналізують за допомогою якісних або кількісних методів. Кількісні підходи передбачають збирання даних у числовій формі. Натомість якісні методи спрямовані на виявлення сенсів, поглядів та глибинних мотивів учасників дослідження. До кількісних методів належать опитування, експеримент та дослідження: кореляційне, лонгітудне (панельне), крос-секційне (перехресне), причинно-наслідкове порівняльне. Серед якісних досліджень виділяють: метод спостереження, інтерв'ю один на один, фокус-групи, аналіз тексту, кейс-стаді⁶⁹.

Ключовим етапом магістерської роботи є емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади. Даний практичний етап спрямований на вивчення реального стану викладання курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади за допомогою відповідних методів збору і обробки здобутої інформації.

Івано-Франківська міська територіальна громада утворена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 року №714-р. До її складу входять наступні територіальні громади: Березівська, Братковецька, Добровлянська, Драгомирчанська, Колодіївська, Підлузька, Підпечерівська, Радчанська, Узинська, Черніївська, Чукалівська (Тисменицький район), Каміннецька, Тисменичанська (Надвірнянський район), Вовчинецька,

⁶⁸ Сурмін Ю. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ. 2008. С. 142.

⁶⁹ Емпіричні методи наукового дослідження – теорія і практичний досвід / Н. Карпенко та ін. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №4(114). С. 111.

Криховецька, Микитинецька, Угорницька, Хриплинська (Івано-Франківська міська рада). Адміністративним центром громади є м. Івано-Франківськ. Мережа закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади налічує 57 шкіл⁷⁰.

Станом на 2025/2026 навчальний рік курс «Основи християнської етики» викладається у 54 закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади, що становить 95% від усього. Курсом охоплено 25227 школярів 1-11 класів, що становить 74% від загальної кількості учнів закладів загальної середньої освіти [додаток Б]. Департамент освіти та науки Івано-Франківської міської ради надає велику увагу моральному вихованню та сприяє забезпеченню розвитку християнської, моральної, національно-культурної освіти дітей та молоді. Викладання курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків. Всім учасникам освітнього процесу надається можливість вільно відвідувати уроки та позакласні заходи з курсу.

Дане емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади проводилося упродовж серпня – листопада 2025 року. Дослідження включало три етапи:

1. Підготовчий етап (серпень) – підготовка інструментарію (підбір формату анкетування, розробка опитувальника, підготовка запитань для інтерв'ю), узгодження умов, термінів проведення дослідження з керівництвом закладів загальної середньої освіти.

2. Основний етап (вересень) – безпосереднє проведення анкетування та інтерв'ю з учнями і вчителями.

---

⁷⁰ Розпорядженням КМУ затверджено територію Івано-Франківської міської територіальної громади. URL: <https://mvk.if.ua/rozvs/54055> (дата звернення: 12.08.2025).

3. Аналітичний етап (жовтень – листопад) – узагальнення та інтерпретація отриманих даних, оформлення результатів у вигляді таблиць, діаграм та висновків.

У процесі дослідження було дотримано принципів анонімності, добровільної участі та академічної доброчесності. Отримані результати використано виключно з науковою метою.

Мета емпіричного дослідження полягала у вивченні та аналізі особливостей організації та практики викладання курсу «Основи християнської етики», стану забезпечення предмета відповідними навчально-методичними матеріалами. Вагомою складовою дослідження став аналіз мотивації вчителів і учнів в процесі вивчення курсу «Основи християнської етики».

Завдання емпіричного дослідження передбачали:

1. Дослідження масштабів поширення курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти в Івано-Франківській громаді.
2. Аналіз статистичних даних організації викладання християнської етики (годинне навантаження, факультативність чи інтеграція курсу у варіативну складову навчальних планів).
3. Встановлення рівня забезпечення педагогів підручниками, програмами та відповідним навчально-методичним матеріалом.
4. Виявлення труднощів, з якими стикаються учителі під час викладання курсу «Основи християнської етики» (методичні, кадрові, організаційні).
5. Дослідження запитів щодо професійного розвитку, підвищенні кваліфікації та методичній підтримці.
6. Окреслення можливостей і перспектив розвитку викладання християнської етики в освітньому середовищі Івано-Франківської міської територіальної громади.

Об'єктом емпіричного дослідження є процес викладання курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади.

Предмет дослідження – особливості організації та здійснення викладання, навчально-методичне забезпечення та приклади реалізації навчальних проєктів з курсу «Основи християнської етики».

В емпіричному дослідженні взяли участь педагоги, які викладають курс «Основи християнської етики» та учні 5-11 класів закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. Загальна кількість респондентів становила 294, з них 38 учителів та 256 учнів. До вибірки увійшли педагоги з різним стажем роботи, рівнем кваліфікації та досвідом викладання курсу.

Емпіричне дослідження складалось з опитування, оскільки опитування дає можливість охопити чисельну аудиторію для збору великої кількості даних. Це кількісний метод емпіричного дослідження із наперед визначеним набором запитань, на які достатньо легко відповісти. Опитування є одним з найпоширеніших методів для всіх видів досліджень у сучасному світі⁷¹. Для дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади опитування складалось з:

- анкетування (для вчителів і учнів);
- напівструктурованого інтерв'ю (виключно для вчителів).

Анкети для учнів та вчителів були анонімними. Метою анкети для учнів було вивчення думки здобувачів освіти про актуальність курсу «Основи християнської етики» та його методик викладання у закладі освіти. Учням було запропоновано 10 запитань відкритого і закритого типу.

Анкета для учнів складалася з таких запитань:

- вкажіть ваш клас;
- чи вивчаєте Ви предмет «Основи християнської етики» у своїй школі?;

⁷¹ Емпіричні методи наукового дослідження – теорія і практичний досвід / Н. Карпенко та ін. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №4(114). С. 111.

- як часто у Вас проходять заняття з християнської етики?;
- Ваше особисте ставлення до наявності курсу «Основи християнської етики» у навчальній програмі;
  - що Вам найбільше подобається на уроках християнської етики? (можна було обрати декілька варіантів);
  - чи вважаєте Ви, що предмет «Основи християнської етики» допомагає вам у повсякденному житті?;
  - як би Ви покращили ці заняття?;
  - чи обговорюєте Ви теми з християнської етики з батьками або друзями?;
  - чи хотіли б Ви продовжити вивчення християнської етики наступного року?

На відкрите запитання щодо важливості або ж навпаки курсу «Основи християнської етики» для навчального процесу учні могли відповісти детальніше, наводячи власні аргументи. Таким чином, анкета для здобувача освіти була лаконічною і чіткою, що давало змогу швидко зорієнтуватись і відповісти на запитання.

Запитання розроблені для анкетування вчителів курсу «Основи християнської етики» мали на меті дослідити стан викладання курсу у закладах загальної середньої освіти, рівень навчально-методичного забезпечення та визначення напрямів вдосконалення викладання курсу. Анкета для учителів складалася з 5 блоків, які включали 14 запитань відкритого та закритого типу.

Перший блок запитань стосувався базової інформації про освіту, педагогічний стаж, наявність спеціальної підготовки, сертифікатів з християнської етики у вчителів курсу «Основи християнської етики».

Запитання другого блоку зосереджувались на дослідження організації викладання курсу. Серед них:

- як організоване викладання християнської етики у Вашому закладі?;
- у яких класах Ви викладаєте християнську етику?;

- як часто відбуваються заняття?.

Третій блок спрямований на розкриття методики викладання курсу «Основи християнської етики» включав такі запитання:

- які методи Ви найчастіше використовуєте на заняттях? (з можливістю обрати декілька варіантів);
- які джерела Ви використовуєте у своїй роботі?;
- наскільки учні зацікавлені у вивченні предмета?;
- які теми найбільше викликають інтерес в учнів?.

Четвертий блок побудований із запитань спрямованих на визначення складнощів в процесі викладання курсу «Основи християнської етики» та рівня взаємодії учителів християнської етики з адміністрацією школи, батьками, парафією/громадою. Запитання були наступними:

- з якими труднощами Ви стикаєтесь у викладанні християнської етики?;
- чи відчуваєте Ви підтримку в організації предмета з боку: адміністрації школи, батьків, парафії/громади?;
- що, на Вашу думку, варто покращити у викладанні християнської етики в закладі освіти?.

На завершення анкетування в п'ятому блоці «Ваша особиста думка» вчителі мали змогу поділитися прикладом успішного проєкту, заняття або ініціативи, яка надихнула учнів. Це була форма відкритого запитання.

В рамках емпіричного дослідження з метою ґрунтовнішого вивчення особливостей викладання курсу «Основи християнської етики» було проведено інтерв'ю один на один. Це один з найпоширеніших якісних методів емпіричного дослідження. Оскільки даний метод дозволяє досліднику отримати конкретні змістовні дані за умови правильного формулювання запитань⁷². Інтерв'ю один на один з учителями, які викладають курс у межах Івано-Франківської міської

⁷² Емпіричні методи наукового дослідження – теорія і практичний досвід / Н. Карпенко та ін. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №4(114). С. 112.

територіальної громади мало напівструктурований вигляд. Напівструктуроване інтерв'ю – це метод збору даних, який поєднує заздалегідь підготовлені запитання зі свободою живого спілкування, що дає змогу досліднику гнучко змінювати або уточнювати питання відповідно до відповідей респондента⁷³.

Мета інтерв'ю – з'ясувати погляди педагогів на зміст, методику, труднощі та перспективи викладання предметів духовно-морального спрямування, а також виявити чинники, що впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі вивчення християнської етики.

Взяти участь у напівструктурованому інтерв'ю виявили бажання 10 учителів християнської етики із закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської громади. До вибірки були включені педагоги з різним педагогічним стажем, що дало можливість простежити особливості викладання курсу залежно від досвіду роботи.

Інтерв'ю проводилося у формі індивідуальних напівструктурованих бесід тривалістю 30 – 40 хвилин. Попередньо було розроблено перелік орієнтовних запитань, який охоплював такі тематичні блоки:

1. Мотивація до викладання курсу «Основи християнської етики»;
2. Особливості організації освітнього процесу (підбір програм, методик, засобів навчання);
3. Використання інтерактивних і виховних методів роботи з учнями;
4. Взаємодія з батьками, адміністрацією, релігійними громадами;
5. Проблеми, труднощі та потреби у викладанні;
6. Рефлексія педагогів щодо духовно-морального виховання школярів.

Напівструктурований формат передбачав наявність основних запитань, але давав змогу уточнювати відповіді, ставити додаткові питання та розвивати розмову залежно від індивідуального досвіду вчителя. Це забезпечило гнучкість і глибину аналізу педагогічних практик.

---

⁷³ Шимко В. Виявлення приховуваних мотивів, намірів, установок: техніка провокативних запитань у напівструктурованому інтерв'ю. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74) № 6. С. 77.

Інтерв'ю проводилися як очно (у закладах освіти), так і дистанційно (через платформи Zoom або Google Meet) за попередньою згодою учасників з забезпеченням конфіденційності. Відповіді записувалися на диктофон (за згодою респондента) або фіксувалися у письмовому вигляді для подальшого дослідження.

Таким чином, впродовж серпня – листопада 2025 року було організоване і проведене емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в 54 закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. Серед методів дослідження застосовано анкетування педагогів і здобувачів освіти та проведення напівструктурованого інтерв'ю з вчителями християнської етики. Запитання були короткими, чіткими для респондентів та охоплювали різні аспекти процесу навчання курсу «Основи християнської етики».

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.

Емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади відбувалось через кількісний метод – опитування та якісний – інтерв'ю один на один. Результати проведеного емпіричного дослідження отримано в процесі аналізу анкет учнів та вчителів курсу, відповідей отриманих під час проведення напівструктурованого інтерв'ю.

На основі зібраних емпіричних даних здійснено кількісний та якісний аналіз анкет учнів та вчителів християнської етики. Аналіз відповідей педагогів дав змогу дослідити рівень їхньої професійної підготовки, стан викладання і навчально-методичного забезпечення курсу, мотивацію педагогів, ставлення до курсу з боку адміністрації та батьківської громади.

Аналіз результатів дослідження анкет учнів дав змогу вивчити думку учнів про доцільність викладання курсу в закладах освіти та побажання щодо форм і методів роботи на уроках християнської етики. Отримані дані стали основою для формулювання висновків і рекомендацій щодо підвищення ефективності викладання курсу «Основи християнської етики» в умовах сучасної школи.

Опитування учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти засвідчило, що найбільше курс «Основи християнської етики» вивчають у 7 класі (40,2%), 8 класі (23,8%), 5 класі (19,9%). Заняття з християнської етики у 90,6% проходять один раз на тиждень, 8,2% раз на два тижні, 1,2% рідше.

Відповідно до проведеного дослідження визначено, що 92% школярів мають позитивне ставлення до предмета, ще 6,4% зазначили, що їм байдуже або ж їх зацікавленість залежить від методів викладання. Лише 1,6% респондентів вважають християнську етику «нудним» або «непотрібним» предметом.

Найбільше на уроках християнської етики учням подобається обговорення цікавих життєвих ситуацій (64,5%) та аналіз притч, історій з Біблії (62,1%). Серед опитуваних респондентів 47,7% відзначили найулюбленішою частиною уроку – спілкування з учителем, 41,8% – молитву, духовне спілкування, 31,6% – роботу в групах, творчі завдання і 30,9% – перегляд фільмів або презентацій.

На запитання «Чи вважаєте Ви, що предмет «Основи християнської етики» допомагає вам у повсякденному житті?» 51,6% респондентів відповіли «так», 37,5% «частково», 6,3% «важко сказати» і 4,7% відповіли «ні». Аналіз реакцій на запитання «Чи обговорюєте Ви теми з християнської етики з батьками або друзями?» показав, що 66% відповіли «іноді», 20,3% «часто», 13,7% «ніколи».

Відповіді здобувачів освіти на запитання відкритого типу дали змогу ґрунтовніше дослідити бачення ними актуальності викладання курсу «Основи християнської етики». Зокрема, на запитання «Чому цей предмет важливий або не важливий?» були наступні відповіді:

- *Предмет християнської етики важливий, тому що він допомагає зрозуміти моральні цінності, виховує доброту, чесність, повагу до інших і відповідальність за свої вчинки;*
- *Повчальні притчі навчають як треба діяти в важливих ситуаціях повсякденного життя;*
- *Він важливий тому, що потрібно знати історію і в цілому знати, що було і через що пройшов Ісус Христос;*
- *Християнська етика важлива, бо навчає доброти, поваги, любові до людей і допомагає стати кращою людиною;*
- *Тому, що нам Бог у всьому допомагає;*
- *Я вважаю, що важливий, бо таким чином пізнається Божє Слово;*
- *Щоб зрозуміти свої важливі духовні цінності;*
- *Цей предмет допомагає всім вірити у Бога;*
- *Щоб знати історію християнства, вірити в Ісуса Христа, любити його.;*
- *Мені важливо знати молитви, Старий Завіт, створення світу і як спасти свою душу;*

- *Я вважаю, що християнська етика важлива як предмет, оскільки вона виходить за рамки простого набору правил і допомагає учням розвинути ціннісну основу та навички критичного мислення щодо моральних дилем;*

- *Цей предмет важливий, тому що він допомагає розвивати мислення, розширює світогляд і дає знання, які потрібні в житті. Завдяки йому ми вчимося аналізувати, робити висновки й розуміти навколишній світ. Без таких знань було б важче орієнтуватися у сучасному світі;*

- *Він духовно нам допомагає;*

- *Думаю важливий, бо вчить про мудрість, дружелюбство, також подобаються притчі, вони наводять на роздуми;*

- *Це вчить нас жити по Божим заповідям, допомагає духовному росту.*

Варто зазначити, що не всі реакції були однозначно позитивні. Нейтральне та негативне ставлення до вивчення курсу «Основи християнської етики» також мало місце у відповідях респондентів. До прикладу:

- *Предмет важко зрозуміти;*

- *Я гадаю, що церква до якої ми ходимо як нам потрібно, набагато краще духовне збагачення для нас, ніж ці уроки;*

- *Я вважаю, що предмет не важливий;*

- *Не сильно важливий, бо якщо людина хоче, то сама почитає Біблію і помолиться;*

- *Він не важливий, тому що це не дуже приходить і цей предмет досить скучний.*

На запитання «Як би Ви покращили ці заняття?» 32,8% учнів висловили побажання проводити виїзні заходи (екскурсії, заходи з благодійності), 18,8% – більше творчих завдань, 17,6% радять додати більше прикладів сучасності. Залучити священника або інших гостей до проведення уроків християнської етики пропонують 13,3% респондентів, а 11,3% опитаних рекомендують

збільшення обговорень і дискусій на уроці. Серед відповідей траплялось побажання, щоб уроки християнської етики проводились частіше.

Різноманіття думок і позицій стосовно вивчення християнської етики завжди мало місце в шкільній системі та серед громадськості. Але, незважаючи на різні протиріччя, 70,3% респондентів висловили побажання продовжити вивчення християнської етики наступного року, 22,7% відповіли «не знаю», і тільки 7% дали негативну відповідь щодо перспективи подальшого вивчення курсу «Основи християнської етики».

Емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти з учителями курсу проводилося у формі анкетування та напівструктурованого інтерв'ю. Загальна кількість респондентів учителів становила 38 осіб, з них 28 заповнили анкети, а 10 педагогів взяли участь в інтерв'ю.

Серед респондентів 53,6% мають стаж викладання понад 20 років, 17,9% - від 11 до 20 років. Педагогічний стаж решти опитаних (17,9%) складає від 5 до 10 років. Переважна частина вчителів має педагогічну (75%) і богословську (67,9%) освіту. Сертифікаційні курси та підвищення кваліфікації проходили абсолютна більшість вчителів (85,7%). Вищенаведені дані свідчать про досвідченість кадрів, які викладають курс «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади.

Згідно даних дослідження здебільшого курс «Основи християнської етики» є окремим предметом у розкладі в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади (89,3% відповідей). Тільки у 10,7 % шкіл даний курс є факультативом. Заняття здебільшого проводяться один раз на тиждень (82,1%), решту один раз на два тижні або нерегулярно, що ускладнює системність викладання.

Тільки 46,4% опитаних учителів залучають учнів до проєктної або благодійної діяльності, хоча саме ці форми підвищують зацікавленість до курсу

«Основи християнської етики». Серед найчастіше застосовуваних методик викладання предмету вчителі визначили:

- аналіз текстів та притч (89,3%);
- відео та мультимедійні презентації, розповідь, пояснення (85,7%);
- дискусії та діалогічне навчання (78,6%);
- молитва, духовне осмислення (71,4%);
- ігрові методи (57,1%).

При підготовці та під час проведення занять вчителі найчастіше використовують наступні джерела:

- онлайн-ресурси та презентації – 92,9%;
- підручники та програми – 71,4%;
- авторські розробки та конспекти – 50%;
- матеріали церковних структур – 42,9%;
- Біблія – 3,6%.

Підчас дослідження учителям пропонувалось оцінити наскільки їхні учні зацікавлені у вивченні курсу «Основи християнської етики». На думку більшості вчителів 60,7% рівень зацікавленості учнями предметом залежить від класу і тем, які вивчають. За оцінками вчителів 32,1% учнів мають високу зацікавленість, якщо заняття проводяться інтерактивно, а 7,1% учнів мають помірну зацікавленість у вивченні християнської етики.

При цьому найбільший інтерес в учнів викликають такі теми як:

- моральний вибір;
- міжособистісні стосунки;
- приклади зі щоденного життя;
- заповіді Божі;
- сенс добра і зла.

Проведене дослідження також дало змогу окреслити низку проблемних питань у професійній діяльності педагогів, зокрема труднощі організаційного, методичного та мотиваційного характеру. До ключових проблем належать:

- недостатня кількість годин для вивчення курсу «Основи християнської етики» (42,9%);
- недостатня кількість навчально-методичного матеріалу (35,7%);
- низька мотивація учнів (10,7%);
- відсутність відповідно обладнаного навчального класу для проведення уроків християнської етики (10,7%).

Позитивним фактором є те, що у своїй роботі 85,7% учителів курсу «Основи християнської етики» відчують повноцінну підтримку з боку адміністрації, тоді як тільки 14,3% відзначають часткову взаємодію. Стосовно сприяння з боку батьків, лише 42,9% учителів відчують повноцінну підтримку, тоді як 50% учителів відзначають часткову взаємодію, а 7,1% відсутню взаємодію. Підтримку з боку парафії та громади 67,9% учителів відзначають як позитивну, 28,6% як часткову, а 3,6% не відчують її взагалі.

Серед рекомендацій щодо покращення стану викладання курсу «Основи християнської етики», запропонованих респондентами, варто відзначити:

- запровадити єдині типові програми та актуальні підручники;
- розширити кількість годин та забезпечити офіційний статус предмета у шкільному розкладі;
- активніше залучати громаду та парафії до проведення спільних заходів.

Особливими простором дослідження був останній блок відкритого запитання, де учителі змогли поділитися прикладом успішного проєкту, заняття або ініціативи, яка надихнула учнів. Респонденти відзначили наступне:

- *долучення до акції «Мільйон дітей моляться на вервиці»;*
- *збір кормів для благодійної організації «Дім Сірка»;*
- *Духовно-інтелектуальна гра «Стежками християнської мудрості»;*
проєкти родинного дерева. Любов до сім'ї, родини;
- *урок-батл, проєкт «Життя святих»;*
- *інсценізована Хресна Дорога за участі батьків, учнів та педагогів;*

- *плетіння вервочок для воїнів ЗСУ;*
- *презентація «Дерев'яні церкви, які належать до спадщини ЮНЕСКО»;*
- *екскурсія до храму.*

Серед відповідей учителів вражає випадок, коли після уроків християнської етики учень вирішив охреститися, а інший висловив бажання навчатись в Духовній семінарії. Також наводився приклад, коли учениця подарувала мамі квіти, наголосивши, що мотивацією стала попередня тема уроку про творення добра та добрих справ.

З метою доповнення кількісних даних анкетування подальшим етапом дослідження стало проведення напівструктурованих інтерв'ю з учителями християнської етики, що дозволило глибше розкрити специфіку їхньої професійної діяльності.

Отримані в ході напівструктурованих інтерв'ю дані були піддані якісному аналізу, що передбачав послідовні етапи опрацювання текстової інформації. Метою аналізу було виявити основні тенденції, спільні мотиви, труднощі та педагогічні підходи серед вчителів християнської етики у процесі викладання предмета.

Після завершення інтерв'ю аудіозаписи (за згодою респондентів) були переведені у текстовий формат. Для кожного інтерв'ю створювався окремий файл із зазначенням умовного коду учасника (наприклад, У1, У2, У3), що забезпечувало анонімність і конфіденційність даних.

Більшість опитаних учителів (80%) зазначили, що мотивацією до викладання курсу «Основи християнської етики» стала їхня особиста віра, прагнення передати дітям духовно-моральні цінності та виховати покоління, щоб вони жили за євангельськими принципами. Учителі сприймають свій предмет не лише як навчальну дисципліну, а як покликання і місію.

Деякі респонденти підкреслили, що викладання християнської етики допомагає їм самим духовно зростати, поглиблювати власну віру та переосмислювати педагогічну діяльність у контексті християнських чеснот.

При вивченні змісту і методик викладання варто зазначити, що більшість учителів працюють за програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (зокрема, авторства В. Жуковського та Г. Сохань). Водночас педагоги відзначають, що часто адаптують матеріал до вікових особливостей учнів і сучасних умов навчання.

У методичному арсеналі переважають інтерактивні методи: діалог, робота в групах, ігрові ситуації, творчі проєкти, обговорення біблійних історій. Учителі наголошують, що важливо створювати довірливу атмосферу, де учень може висловити власні думки без страху засудження. Водночас частина респондентів вказала на нестачу сучасних дидактичних матеріалів і візуальних засобів, що ускладнює реалізацію потенціалу предмета.

Опитані учителі одностайно наголошують, що головна мета курсу полягає не лише в передачі знань, а у вихованні особистості на засадах християнських цінностей – любові, доброти, милосердя, прощення, чесності. Учителі спостерігають позитивні зміни у поведінці та світогляді дітей: зростання рівня взаємоповаги, готовності допомагати іншим, усвідомлення моральної відповідальності за свої вчинки. Часто педагоги доповнюють навчальні заняття позакласними заходами духовно-морального спрямування – святами, благодійними акціями, зустрічами зі священниками, прощаами.

Аналізуючи відповіді, що стосуються взаємодії і підтримки при викладанні курсу «Основи християнської етики», учителі загалом відзначають позитивне ставлення адміністрацій закладів освіти до викладання курсу, однак зауважують, що іноді бракує системної підтримки на рівні освітньої політики держави. Там, де відбувається активна співпраця з батьками та церковними громадами у реалізації курсу, ефективність навчання суттєво зростає. До труднощів, які окреслили педагоги належать:

- недостатня кількість навчальних годин у шкільному розкладі;
- відсутність стабільного фінансування та недостатня кількість дидактичних матеріалів;
- різний рівень підготовки учнів та їхнього ставлення до предмета.

Учасники дослідження висловили переконання, що курс «Основи християнської етики» має значний виховний потенціал і повинен залишатися у шкільній програмі. Для підвищення ефективності викладання вони пропонують:

- оновлення навчальних програм з урахуванням сучасних педагогічних підходів;
- створення електронних ресурсів і платформ із матеріалами з християнської етики;
- регулярне проведення семінарів, тренінгів і педагогічних майстерень;
- тіснішу співпрацю з батьками й духовними наставниками.

Проведені інтерв'ю засвідчили, що викладання християнської етики сприймається педагогами як ціннісно – орієнтована діяльність, спрямована на виховання морально зрілої, духовно відкритої особистості. Попри наявні труднощі, учителі демонструють високу мотивацію, ентузіазм і віру в значущість своєї праці. Це дозволяє стверджувати, що курс «Основи християнської етики» залишається важливим інструментом духовно-морального розвитку школярів у сучасній українській школі.

У результаті проведеного емпіричного дослідження встановлено, що викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади має позитивну динаміку розвитку, однак характеризується певними труднощами організаційного та методичного характеру.

Більшість учителів демонструють високу особисту зацікавленість у викладанні предмета, усвідомлення його духовно – виховного значення та прагнення вдосконалювати свою педагогічну майстерність.

Разом із тим виявлено потребу у вдосконаленні навчально-методичного забезпечення, підвищенні кваліфікації педагогів, розширенні позакласних форм роботи духовно-морального спрямування.

Важливою умовою подальшого розвитку предмета є підтримка з боку адміністрації школи, батьків та місцевих громадських і релігійних організацій.

Проведене емпіричне дослідження з учнями та учителями християнської етики щодо вивчення особливостей викладання курсу «Основи християнської етики» в закладах загальної середньої освіти дало змогу виявити низку закономірностей, спільних тенденцій і проблем, які характеризують сучасний стан викладання цього курсу у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади.

Емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади було найважливішою частиною роботи в підготовці магістерської праці.

Практичний етап дослідження полягав у вивченні реальних даних щодо викладання курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади. Для цього були підібрані відповідні наукові методи збору та обробки отриманої інформації.

Дослідження складалось з трьох логічних етапів сумарною тривалістю в чотири місяці: від серпня до листопада 2025 року. У ньому взяли участь учні 5-11 класів і педагоги, які викладають предмет «Основи християнської етики» в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. Вибірка враховувала стаж роботи вчителів, рівень кваліфікації та досвід викладання курсу.

Емпіричне дослідження базувалось на опитуванні: анкетування для вчителів та учнів і напівструктуроване інтерв'ю (для вчителів). Дані емпіричного дослідження засвідчили стабільний інтерес учнів і педагогів до курсу «Основи християнської етики».

Опитування показало, що більшість здобувачів освіти позитивно ставляться до уроків християнської етики і вважають їх корисними для власного розвитку.

Педагоги наголошують на важливості інтеграції курсу в ширший виховний простір школи і висловлюють побажання щодо його підтримки з боку адміністрації школи, батьків.

Загалом дослідження підтвердило позитивний виховний потенціал курсу «Основи християнської етики» як навчальної дисципліни. Водночас воно окреслило напрямки подальшого вдосконалення змісту та методики її викладання.

Розділ 3. Характеристика особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади.

3.1. Методологічні основи викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.

Викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти ґрунтуються на методологічних засадах і принципах. Вони поєднують духовно-моральних цінності із сучасними педагогічними підходами.

Методологічною основою процесу навчання основ християнської етики є система наукових підходів, принципів, методів і засобів, що забезпечують ефективну реалізацію мети цього предмета – формування духовно-моральних якостей особистості. Підходи, принципи, форми й методи взаємопов'язані між собою діалектично: підходи знаходять конкретне вираження в принципах, принципи втілюються у визначених формах, а реалізація цих форм здійснюється за допомогою відповідних методів⁷⁴.

Серед наукових підходів виділяють аксіологічний, культурологічний, соціокультурний, системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісний, комунікативний та синергетичний. Аксіологічний підхід у вивченні основ християнської етики ґрунтується на тому, що джерелами моральних цінностей виступають Десять Заповідей, дві Заповіді любові, Нагірна проповідь Ісуса Христа, «золоте правило» християнської моралі, етичні настанови Старого й Нового Завітів, послання апостолів, тлумачення моральних принципів у спадщині Отців Церкви, а також реальний, живий досвід церковної традиції. Під діяльнісним підходом мається на увазі активне, дієве засвоєння учнями знань з реальним формуванням власного свідомого ставлення до життя, високого рівня саморозвитку, моральної, соціальної та психічної зрілості. Особистісно орієнтований підхід визнає дитину як найвищу цінність навчально-виховного процесу, яка користується своїми громадянськими правами і свідомо приймає

---

⁷⁴ Жуковский В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування у системі післядипломної освіти. *Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання*. 2014. Вип. 5. С. 171.

суспільні обов'язки. Синергетичний підхід акцентує на принципі самоорганізації та особистісного саморозвитку, який виникає через активну взаємодію людини з оточенням і веде до внутрішніх змін. Комуникативний підхід у навчанні полягає в тому, щоб будувати спілкування між учителем і учнями – як на уроці, так і в позаурочний час – спираючись на християнські моральні цінності. Системний підхід розглядає навчання християнської етики як узгоджену творчу взаємодію учнів, сім'ї та школи в межах уроків, позакласної та позашкільної діяльності. Культурологічний і соціокультурний підходи, своєю чергою, передбачають, що учень розглядається як продовжувач і носій національної та загальнолюдської культурної спадщини⁷⁵.

Культуровідповідність і полікультурний характер предмета «Основи християнської етики», за словами Ірини Сіданіч, створюють важливі умови для духовно-морального виховання дітей на засадах християнських цінностей. Цей предмет допомагає кожному учневі визначити своє місце в системі суспільних відносин. Він сприяє розвитку духовних, моральних та інтелектуальних якостей особистості. Учні поступово формують демократичну культуру, усвідомлюють зв'язок між особистою свободою, правами людини та громадянською відповідальністю. Також у них розвивається готовність активно й сумлінно брати участь у житті суспільства⁷⁶.

Методологія викладання християнської етики ґрунтується на загальнодидактичних принципах. Зокрема, принцип доступності та зрозумілості навчання полягає у дозуванні навчального матеріалу на уроці та при виконанні домашніх завдань та у дотриманні послідовності пояснення матеріалу від простого – до складного. Принцип наочності передбачає навчання основ християнської етики на основі сприймання конкретних предметів або їхніх зображень: натуральних (рослини, тварини, зоряне небо), образних (ікони,

⁷⁵ Жуковський В. Духовно-моральні знання вчителя – основа національного відродження України за умов сучасних цивілізаційних змін. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія* / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 266-267.

⁷⁶ Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття): автореф. дис. ... док. пед. наук: спец: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2014. С. 28.

картини), аудіо (музичні твори, аудіофрагменти Біблії, пісні духовно-морального змісту) та відео (відеоролики, фільми). Принцип науковості полягає у використанні наукових знань з природничих дисциплін та історії для підтвердження біблійних істин. Принцип міцності знань, умінь і навичок передбачає формування відповідної поведінки у щоденному житті на основі набутих етичних знань, умінь і навичок. З цією метою використовується повторення навчального матеріалу, групування матеріалу з метою його систематизації, використання різноманітних вправ і методик, форм і підходів як творчого застосування знань. Також до загальнодидактичних принципів, які використовують при викладанні християнської етики належить принцип систематичності та послідовності, зв'язку навчання з життям, індивідуального підходу до учнів. Поряд із загальнодидактичними принципами навчання використовуються спеціальні принципи, зокрема теоцентризму, згідно з яким джерелом духовно-моральних цінностей є Бог. Принцип біблійної основи полягає у вивченні християнських моральних цінностей відповідно до положень Біблії. Принцип міжконфесійності та толерантності до релігійних відмінностей і особливостей передбачає вивчення християнських моральних цінностей, які є спільними для всіх конфесій та шанобливе ставлення до представників різних конфесій, а також до атеїстів⁷⁷.

В умовах класно-урочної системи уроки християнської етики мають свої особливості. Урок починається і закінчується християнським вітанням (прощанням), на початку і в кінці уроку є молитва, учні осіняють себе знаком святого Христа. Важливо зробити вступ до уроку, який має допомогти пройнятися духовним настроєм. Особливою є зовнішня атрибутика та обладнання уроку: ікона, свічка, Біблія. В ході уроку відбувається читання

---

⁷⁷ Жуковський В. Духовно-моральні знання вчителя – основа національного відродження України за умов сучасних цивілізаційних змін. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія* / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 268-275.

Святого Письма та застосовуються відповідні форми роботи з ним, наприкінці заняття виводиться мораль уроку⁷⁸.

Під час вивчення християнської етики з дітьми корисно застосовувати різні форми роботи: індивідуальні, мікрогрупові, групові та масові [додаток Н]. Індивідуальний підхід допомагає педагогу глибше зрозуміти особливості кожного учня, сприяючи його духовному розвитку, тоді як робота в мікрогрупах стимулює самоосвіту та командну роботу. Групові заняття активізують учнів, розширюючи їхній світогляд. Масові форми, що включають дітей різних вікових категорій та їхніх батьків, розвивають лідерські якості та сприяють соціалізації⁷⁹.

Від спрямованості освітнього процесу, його організаційних форм і методів залежить ефективність різних видів духовно-морального виховання. Навчальні методи, яких найчастіше використовуємо на уроках християнської етики, можна класифікувати за видом навчальної діяльності на словесні (розповідь, бесіда, читання духовної поезії, морально-етичних творів), наочні (аудіо і відео), практичні, наприклад – театралізація подій зі Святого Письма. Від способу співпраці між учителем та учнем навчальні методи поділяються на фронтальні, групові, індивідуальні. Якщо за основу поділу брати психологічну сторону навчального процесу виокремлюють метод проблемного навчання та метод стимулів, зацікавлення. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації розрізняють індивідуальний метод (від часткового до загального), дедуктивний (від загального до часткового) та індуктивно-дедуктивний⁸⁰.

До форм та методів роботи на уроках християнської етики належать: робота зі Святим Письмом, розповіді про історії релігійних свят та їх виховане значення, робота з дитячою та молодіжною християнською періодикою,

⁷⁸ Кулик І. Християнська етика як засіб формування у старшокласників загальнолюдських моральних цінностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Вип.21. С. 250.

⁷⁹ Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області / упоряд. В. Чирка, О. Горобець, М. Барбі. Полтава: ПОІППО, 2008. С. 41-42.

⁸⁰ Предмет «Християнська етика» та основні педагогічні вимоги щодо його викладання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11090/> (дата звернення: 23.11.2025).

розв'язування кросвордів на релігійну тематику, ребусів, загадок, тестування, вікторини, завдання на робочих листках учнів; розмальовки, витинанки, виготовлення листівок, писанок, спів та слухання духовної музики. З метою виховання добрих почуттів (любові, милосердя, співчуття тощо) вчителі можуть практикувати перегляд фільмів відповідного змісту, малювання, конкурси, дискусії, семінари, інтегровані уроки та уроки з використанням сучасних інформаційних технологій навчання⁸¹.

Вчителі мають змогу застосовувати методи переконання, роз'яснення, діалогів, навчання на прикладах, а також аналіз морально-етичних ситуацій з Біблії, історії та літератури. Основний метод в курсі вивчення християнської етики – це метод розвивального переконання, який має на меті формування світоглядних позицій учнів через духовні обговорення та бесіди, бесіди-роздуми тощо. Бесіди з морально-етичною направленістю допомагають дітям поетапно та глибоко зрозуміти і оцінити людські цінності. Педагог спеціально створює завдання, які спрямовані на активізацію мислення учнів та обмін досвідом. Етичний тренінг дозволяє коригувати ставлення учнів до оточення, підсилюючи їхні моральні цінності. Метод інсценування допомагає учням осмислити та аналізувати моральну поведінку, роблячи особистий вибір в процесі виконання позитивних чи негативних ролей на користь добра. Викладання курсу вимагає поглибленої підготовки батьків з релігійно-морального виховання, акцентуючи на важливості сімейних виховних традицій ігри⁸².

На підставі свого досвіду викладання «Християнської етики», М. Царук вказує на активне використання наочних засобів уроку, таких як відео, Біблія, зображення, слайди, ікони, предмети декоративного мистецтва, художні тексти та музика. Він також організовує спеціальні уроки, присвячені християнським святам, і звертає особливу увагу на вивчення українських традицій, зв'язаних з цими святами, використовуючи, серед іншого, етнографічний матеріал. Дітям

⁸¹ Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти: з досвіду роботи Михайла Царука / уклад. О. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2022. С. 10.

⁸² Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області / упоряд. В. Чирка, О. Горобець, М. Барбі. Полтава: ПОППО, 2008. С. 42-43.

пропонуються різноманітні проєкти та самостійні завдання, що стосуються християнських традицій⁸³. Стосовно активного застосування інтерактивних технологій, Вікторія Кришмарел наголошує, що «не можна, щоб урок починався або закінчувався презентацією, адже має існувати взаємодія між учителем і учнями, а технології спрямовані лише допомогти цьому. Отже, презентація на уроці має бути суто засобом, але ні в якому разі – метою, бо тоді втрачаються її дидактичні можливості (привернення уваги, запам'ятовування візуальних образів тощо)»⁸⁴.

Слідуючи прикладу Ісуса Христа, святий Йоган Боско висловлював думку: «Найефективніше виховання полягає в тому, щоби ми самі робили те, чого навчаємо інших»⁸⁵. Тобто обов'язковим є урахування цінності прикладу вчителя в процесі навчання школярів християнської етики.

Таким чином, аналіз різних методів та підходів до викладання християнської етики в школі вказує на важливість комбінованого підходу. Інтеграція традиційних методів викладання з сучасними інноваційними педагогічними практиками має сприяти глибокому розумінню християнських цінностей серед учнівської молоді. З метою організації ефективної роботи на уроках християнської етики в закладах загальної середньої освіти необхідним є враховувати специфіку вікової категорії учнів, зміст програми, а також культурно-релігійний контекст, в якому відбувається навчання.

---

⁸³ Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти: з досвіду роботи Михайла Царука / уклад. О. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОШПІО імені Василя Сухомлинського», 2022. С. 11.

⁸⁴ Кришмарел В. Використання мультимедійних презентацій на уроках з предметів духовно-морального спрямування, *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 39. №1. С. 156.

⁸⁵ Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів. Серія: Католицька освіта. Львів : Свічадо, 2019. С. 112.

3.2. Методичне забезпечення викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти.

Ефективність викладання курсу «Основи християнської етики» значною мірою залежить від методичного забезпечення. Методичне забезпечення викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти складається з нормативних документів (законодавство, навчальні програми), навчальних матеріалів (підручники, посібники, робочі зошити, методичні рекомендації для вчителів) та методичних інструментів, які розвивають критичне мислення учнів та навички роботи з інформацією. До останніх належать інтерактивні методи (рольові ігри, мозковий штурм), наочні засоби (презентації, відео, аудіо, ілюстрації) та інтегровані підходи. Важливим є відповідність матеріалів віку учнів та дидактична доцільність.

Навчання курсу «Основи християнської етики» у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади відбувається згідно діючого законодавства і базується на навчальних програмах, схвалених для використання в освітньому процесі Міністерством освіти і науки України. У більшості закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської громади викладання християнської етики відбувається за «Навчальною програмою курсу за вибором «Основи християнської етики» для 1-11 класів закладів загальної середньої освіти (автори Сохань Г. Гусаков І. М., Гусак М. Є., Пономарьова М. С., Кушнір І. М.).

Для викладання курсу у молодшій школі використовують також «Навчальну програму курсу за вибором «Основи християнської етики. 1-4 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В., Самолук Г., Бойко Н., Когут В.). Для 5-6 класів частина педагогів використовує «Навчальну програму курсу за вибором «Основи християнської етики. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В., Самолук Г., Павлова О., Коваль О., Когут В., Кошло О., Лахман Н., Неумитий В., Окτισюк Т., Сайберт Н., Санникова Т., Шульга В.). В частині закладів викладання курсу для 7-9 відбувається за «Навчальною програмою курсу за вибором «Основи

християнської етики. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В., Самолук Г., Мудрик Л., Павлова О., Коваль О., Ротченкова Н.). У старшій школі вчителі також використовують «Навчальну програму курсу за вибором «Основи християнської етики. 10-11 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Жуковський В., Самолук Г., Мудрик Л., Неумитий В., Павлова О., Жаровська Н.).

В більшості закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської громади в ході викладання християнської етики використовуються посібники і підручники авторства Г. Сохань, В. Жуковського, О. Павлова, Н. Жаровської, Н. Ротченкова, І. Бурнашова, Г. Гришко, Г. Гуляк, Н. Назара, М. Мельник, І. Матюкевич⁸⁶. Серед методичних матеріалів для викладачів курсу «Основи християнської етики» варто відзначити методичні матеріали А. Калашник та посібник «Світло надії та миру»⁸⁷. Популярністю серед івано-франківських вчителів християнської етики користуються збірки оповідань Бруно Фарреро та розробки Віри Багірової⁸⁸.

У 2025 році навчально-методична база курсу поповнилась посібником «Практичний кейс для курсу «Основи християнської етики» 5-7 класи»⁸⁹. Це колективна праця творчої групи вчителів основ християнської етики закладів освіти Івано-Франківської міської територіальної громади під керівництвом Центру професійного розвитку педагогічних працівників Івано-Франківської міської ради [додаток Д]. До збірника увійшли педагогічні напрацювання вчителів впродовж багатьох років викладання предмета. Посібник охоплює навчальний матеріал 5-7 класів і складається з різних видів завдань: тести,

⁸⁶ Основи християнської етики. 5 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2017. 223 с.
Основи християнської етики. 5-11 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Т. Борщевський та ін. Київ : Літера, 2011. 64 с.

Основи християнської етики. 6 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2014. 190 с.

Основи християнської етики. 6 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2017. 208 с.

⁸⁷ Калашник А. Загальні методи вивчення предмету «Християнська етика». Львів, 2023. 191 с.

Світло надії та миру : методичний посібник для роботи з молоддю. / Н. Дяченко, Б. Височанська, О. Андрійв, о. В. Савчин. Львів : Мульти Арт., 2024. Ч. 1. 320 с.

⁸⁸ Багірова В. Ми – у світлі Святих Євангелій. Івано-Франківськ. Місто НВ : 2021. 304 с.

⁸⁹ Практичний кейс для курсу «Основи християнської етики» 5-7 класи: «Пустіть дітей! Не бороніть їм приходити до Мене, бо таких Царство Небесне» (Мт. 19:14) / заг. ред. Г. Гришко, О. Мосійчук. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2025. 136 с.

кресворди, біблійні цитати, де потрібно вставити пропущене слово. Останні поділяються по категоріях: морально-етичні цінності християнства, християнські орієнтири людського життя, історичні витоки та розвиток християнства в Україні. Окремими розділами йдуть повчальні історії та відеоматеріали (фільми і відеоролики з притчами), які вчителі можуть використовувати на своїх уроках. Даний посібник – це практичний інструмент для якісного викладання курсу «Основи християнської етики» у 5-7 класах.

Найпоширенішим видом наочних засобів, які використовують на уроках християнської етики є мультимедійні презентації. Візуалізована інформація запам'ятовується набагато краще, оскільки, як зазначає дослідниця Вікторія Кришмарел «демонстрація ілюстративного матеріалу дозволяє закарбувати образ-символ»⁹⁰.

Серед наочних засобів методичного забезпечення викладання християнської етики педагоги виділяють кінематограф. Фільми є потужним засобом впливу на дітей і підлітків, на мотивацію, цінності та поведінку. Оскільки часто вони прагнуть відтворити модель поведінки героя фільму, особливо в ті моменти, коли відчують виклики у своєму житті. Добре підібрані кінострічки можна використовувати «у боротьбі проти булінгу, задля підвищення комунікативної толерантності, як метод профілактики деструктивних явищ, а головне – як спосіб розширення основних світоглядних обріїв життя»⁹¹. Такі фільми допомагають формувати гідну життєву позицію і спричиняють позитивні психотерапевтичні ефекти.

Потужний педагогічний потенціал мають насамперед фільми, зняті на основі реальних історій людей. Одним з таких є італійський фільм «Джузеппе Москаті: зцілююча любов» (режисер Джакомо Кампіотті, 2007). Фільм розповідає про реальну постать – неаполітанського лікаря та видатного гуманіста

⁹⁰ Кришмарел В. Використання мультимедійних презентацій на уроках з предметів духовно-морального спрямування, *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 39. №1. С. 155.

⁹¹ Предко В. Вплив кінематографа на емоційну сферу особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2022. Вип. 2. С. 41.

Джузеппе Москаті, який присвятив усе своє життя допомозі нужденним. Фільм має біографічний характер і показує шлях людини, що не лише лікувала хворих, а й самовіддано служила їм. Москаті відмовлявся брати гроші за лікування з бідних, а іноді відправляв пацієнта додому з рецептом і грошима в конверті, щоб недужий зміг купити ліки. Лікар Москаті наголошував, що щире співчуття допомагає хворому одужати швидше, ніж холодне й формальне ставлення лікаря до своїх обов'язків, і постійно намагався прищепити цю думку своїм учням. Фільм заснований на свідченнях сучасників Москаті та описує його життя між закінченням університету в 1903 році та смертю в 1927 році. Джузеппе Москаті був канонізований Католицькою Церквою в 1987 році Папою Іваном Павлом II. Аналізуючи сюжет фільму, о. Тарас Рисей наголошує на тому, що «безкорислива поведінка Москаті не могла подобатись сильним світу цього ..., котрі привикли розглядати пацієнта лише як засіб власного збагачення або об'єкт наукових досліджень. Вони, отруєні заздрістю, постійно намагались дискредитувати Джузеппе... однак всі їхні злі плани дуже швидко розбивались об той же самий камінь з іменем Любов...»⁹².

Отже, фільм «Джузеппе Москаті: зціляюча любов» має потужних освітній і виховний потенціал. На прикладі реальної людини, діти усвідомлюють, що важливо допомагати з любові, а не заради вигоди, бо справжня цінність - не в майні, а в серці. Оскільки Москаті не тільки лікував, а дбав про хворих як про ближніх, часто лікував бідних безкоштовно. Своїм прикладом Москаті довів, що не варто боятися йти проти системи, якщо ти захищаєш правду. Це важливий урок для дітей: не треба боятися, коли ти за правду. Фільм спонукає дітей замислитись, що означає справжнє «покликання служити людям» і про вибір покликання в майбутньому.

Серед документальних кінострічок варто також відзначити фільми «Шептицький. Між війною та вірою» (режисерка Наталка Пономарів, 2025) та

---

⁹² Рисей Т. Фільм «Джузеппе Москатті. Зцілення любов'ю». URL: <http://sde.org.ua/zmi/zlus/item/2673-film-djuzeppe-moskatti-zcilenny> (дата звернення: 26.11.2025).

«Блаженніший» (режисер Олена Мошинська, 2021) про життя і служіння Патріарха Йосифа Сліпого⁹³ [4, 105]. Біографічна кінострічка про Івана Павла II – «Кароль, який став святим» (режисери Гжегож Садурський, Орландо Корраді, 2014) поєднує в собі фільм з анімаційними вставками, що служить додатковим зацікавленням для дітей⁹⁴.

Прикладами геройської жертвності та мужності наповнені фільми про Праведників світу – людей, які рятували євреїв під час Другої світової війни. Ризикуючи своїм життям, вони здійснили величезний подвиг. Серед фільмів варто виділити «Дружина доглядача зоопарку» (режисерка Нікі Каро, 2017) та «Назви своє ім'я» (режисер Сергій Буковський, 2006)⁹⁵. Особливої уваги серед учнівської молоді заслуговує фільм «Парох Майданека» (режисер Гжегож Лінковський, 2005)⁹⁶. Це документальна кінострічка про блаженного священномученика Омеляна Ковча, який до останнього дня життя сповідав та причащав в'язнів концтабору «Майданек» у Польщі, незважаючи на їхню національність чи релігійну приналежність. Отримавши можливість визволитись з табору, він відмовився, мотивуючи це тим, що він потрібний в'язням.

Приклади реальних людей показані через автобіографічні фільми спонукають до рефлексії над власними виборами в житті. Саме тому їх доцільно використовувати на уроках християнської етики в якості методичного забезпечення.

Окрім автобіографічних, на уроках християнської етики варто демонструвати і обговорювати фільми, які мають ціннісне наповнення і порушують питання морального вибору, духовного переродження. До таких зокрема належать «Поспішай кохати / Пам'ятна прогулянка» (режисер Адам

⁹³ «Блаженніший». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=guY3Cta38nY&t=1114s> (дата звернення: 15.11.2025).
«Шептицький. Між війною та вірою». URL: https://www.youtube.com/watch?v=7vK1j_uH0Ws&t=3s (дата звернення: 18.09.2025).

⁹⁴ «Кароль, який став святим». URL: <https://uakino.best/filmy/biography/8975-karol-yakiy-stav-svyatim.html> (дата звернення: 28.11.2025).

⁹⁵ «Дружина доглядача зоопарку». URL: <https://uakino.best/filmy/militaries/3885-druzhina-doglyadacha-zooparku.html> (дата звернення: 10.08.2025).

«Назви своє ім'я». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5j5JjWTnCuk> (дата звернення: 23.07.2025).

⁹⁶ Парох Майданека. Proboszcz Majdanka. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8cvoiHJwNTA> (дата звернення: 10.09.2025).

Шенкнер, 2002) та знятий на реальних подіях фільм «Невидима сторона» (режисер Джон Лі Генкок, 2009)⁹⁷.

Фільм «Прорив» (режисер Роксанн Доусон, 2019) також заснований на реальних подіях. Головний герой – підліток Джон Сміт провалюється під лід у крижане озеро і переживає клінічну смерть. Незважаючи на порятунок, він залишається в комі. Однак його мама не втрачає надії навіть тоді, коли лікарі зафіксували «годину смерті». Всупереч усьому, вона молиться над тілом сина і у нього раптово з'являється пульс. У молитві за хлопця об'єднується багато людей, серед яких його однокласники, дехто переживає досвід навернення до Бога. У підсумку віра і любов творять диво зцілення. Фільм «Прорив» вчить дітей не втрачати віру навіть тоді, коли ситуація здається безнадійною. Оскільки це історія реальної людини, яка трапилась у 2015 році, можна розповісти учням, що трапилось в подальшому з долею головного героя⁹⁸. Також можна провести з учнями дискусію на тему: «Чи існують дива у нашому житті?» або ж запропонувати їм написати есе «Що допомагає мені не здаватися?».

Для дискусій з учнями на тему справжніх цінностей та складності прийняття можна використати фільм «Диво» (режисер Стівен Чбоскі, 2017), знятий за мотивом роману Р. Дж. Паласіо. Це історія про хлопчика з дуже рідкісною генетичною патологією, через яку у дитини спотворене обличчя. Герой фільму, Август (Оггі) Пулман переніс 27 операцій, ніколи не вчився у школі і не мав досвіду спілкування з однолітками. Він росте у люблячій сім'ї, завдяки мамі отримує добру домашню освіту. Однак батьки вирішують, що все ж він має навчатися у школі. Тоді розпочинається його боротьба з булінгом і аморальністю. Оггі переборює себе і знаходить друзів. Герой фільму «Диво» є «втілення кожного, хто хоч раз замислювався над тим, чи потрібен на цьому

⁹⁷ «Невидима сторона». URL: <https://kinoukr.tv/224-nevidima-storona.html> (дата звернення: 23.06.2025).

«Поспішай кохати / Пам'ятна прогулянка». URL: https://uakino.best/filmy/genre_drama/811-pospshay-kohati-pamyatna-progulyanka.html (дата звернення: 18.10.2025).

⁹⁸ Михно О. 14-річний підліток повернувся до життя, пробувши мертвим 45 хвилин. URL: <https://www.forumdaily.com/uk/14-letnij-podrostok-vernulsya-k-zhizni-probyv-mertvym-45-minut> (дата звернення: 28.11.2025).

світі?»⁹⁹. Таким чином, фільм вчить, що потрібно бути добрим і співчутливим до тих, хто відрізняється, і що важливо приймати людей такими, якими вони є, незалежно від зовнішніх відмінностей.

Окрім фільмів, на уроках християнської етики для учнів 5-6 класів педагоги використовують мультфільми. Зважаючи на вік дітей засвоєння навчального матеріалу через перегляд мультфільму є значно ефективнішим. Серед них варто виокремити серію мультфільмів «Суперкнига», «Пісня ангела»¹⁰⁰.

Значний потенціал для методичного забезпечення уроків християнської етики має використання сучасних інформаційних технологій¹⁰¹. В якості методичного забезпечення івано-франківські вчителі курсу «Основи християнської етики» використовують різного роду інформаційні платформи та конструктори для розробки інтерактивних завдань і вправ. З досвіду педагогів, виконання учнями таких завдань сприяє якіснішому засвоєнню і повторенню навчального матеріалу.

Одним з конструкторів для розробки інтерактивних занять по темах курсу «Основи християнської етики» слугує LearningApps. В даному конструкторі можна створювати 18 типів завдань, серед яких: кросворди, пошук пар, складання зображення з фрагментів, завдання з відкритою відповіддю, вікторини, заповнення пропусків, пазл «Вгадай слово». Це сприяє формуванню пізнавального інтересу здобувачів освіти та дозволяє поєднувати різні форми роботи на уроці. До прикладу учням можна запропонувати «знайти пару»: поєднати зображення святого/святої і його/її ім'я або термін і значення. На платформі LearningApps можна самому створювати інтерактивні кросворди, тести, вікторини і працювати у формі гри. Зважаючи на невелику кількість

⁹⁹ Коваленко М. «Диво»: фільм, що зрушить світ. URL: <https://art-area.com.ua/2018/04/divo-film-shho-zrushit-svit/> (дата звернення: 26.11.2025).

¹⁰⁰ Мультфільм «Пісня ангела». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0U5Z3HrLR9A> (дата звернення: 28.11.2025).

¹⁰¹ Мартинишин О. (с. Меланія). Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі. Магістерська робота (041 «Богослов'я»). Львів 2024, 82 с. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/4552> (дата звернення: 14.04.2025).

інтерактивних завдань з курсу християнської етики онлайн, це можливість для педагогів створити власні на LearningApps.

Платформу LearningApps найдоцільніше використовувати для узагальнення та систематизації знань з певної теми. Вигідність платформи LearningApps в тому, що перевірка виконаного завдання здійснюється одразу і учні бачать свій результат. Здобувачі освіти також можуть самостійно створювати завдання за допомогою даного конструктора, що сприятиме розвитку креативного мислення і практичних вмінь роботи з інформаційними технологіями. Серед наявних розроблених завдань на LearningApps, які можна використати на уроках християнської етики варто відзначити вікторину «Дванадцять апостолів» <http://LearningApps.org/view3442474>, кросворд «Різдвяний» <http://LearningApps.org/view3441501>, «Христос Воскрес» <http://LearningApps.org/view3441205>, з категорії «Знайди пару» – «Мета людського життя і засоби її досягнення» <http://LearningApps.org/view2622702>.

До інформаційних технологій, які можна використовувати для методичного забезпечення викладання християнської етики, належить інтерактивна платформа Kahoot. Вона дає можливість вчителю створити та провести навчальні вікторини, тести і опитування у форматі гри. Запитання можуть містити зображення, відео та аудіо. Учні відповідають на завдання за допомогою власних пристроїв (смартфонів, планшетів). Опитування відбувається у формі змагання на швидкість. З Kahoot можна створити квіз (Quiz): до кожного питання є 4 варіанти відповіді, одна з яких правильна. Або ж тест «True or False»: до кожного запитання є 2 варіанти відповіді (правда або ні), і одна правильна відповідь. Використовувати Kahoot найдоцільніше під час систематизації та узагальненні знань з певної теми. Платформа надає миттєві результати, що дозволяє вчителям швидко оцінювати рівень засвоєння матеріалу учнями. До завдань, розроблених в Kahoot, які можна використати на уроках курсу «Основи християнської етики» можна віднести «Християнський квіз» <https://create.kahoot.it/details/6b8da61a-a922-42f8-a4ae-8ea9df1ee25b>, «Історія християнства в Україні» <https://create.kahoot.it/details/bfc69181-2529-4a01-a30c->

[Obf0afeb60ec](https://create.kahoot.it/details/429300db-a9a3-4fe9-be94-c8555824f047), «Біблія» <https://create.kahoot.it/details/429300db-a9a3-4fe9-be94-c8555824f047>. На даний час розроблених завдань з християнської етики в Kahoot є небагато, що дає можливість як вчителям, так учням долучитись до їх створення.

В якості інструменту для підготовки інтерактивного методичного матеріалу до уроків християнської етики педагоги використовують конструктор Wordwall. Сервіс пропонує кілька варіантів шаблонів, за допомогою яких можна створити дидактичні ігри. Вчитель може створити анаграми, флеш-карти, завдання з категорії: «знайди відповідність», «випадкове колесо», «відкрийте коробку». Учні мають можливість змагатися, заробляючи бали, що підвищує їхню мотивацію та інтерес до процесу навчання. Як і попередні платформи Wordwall миттєво підсумовує результати учнів, завдяки чому вчитель може проаналізувати результативність вивченого матеріалу. Серед наявних завдань Wordwall на уроках християнської етики варто використати вікторину «Гідні та негідні вчинки» <https://wordwall.net/uk/resource/64706721>, випадкове колесо «Почуття та емоції інших» <https://wordwall.net/uk/resource/64980297>, доповніть речення «Божі заповіді» <https://wordwall.net/uk/resource/26017388>, сортування за групами «Відповідальність» <https://wordwall.net/uk/resource/61308473>. Використання Wordwall допомагає підвищити пізнавальний інтерес учнів та суттєво урізноманітнити навчальний процес.

Загалом є чимало онлайн сервісів, якими можна використати в якості методичного забезпечення викладання християнської етики. Серед вчителів курсу «Основи християнської етики» користуються популярністю: Генератор кросвордів українською, онлайн-тести «На Урок», онлайн-тести «Всеосвіта».

Таким чином, використання інформаційних технологій є важливими інструментом методичного забезпечення викладання курсу «Основи християнської етики». Це сприяє інтерактивний перевірці і закріпленні знань учнями в ігровій формі. Застосування онлайн завдань є суттєвим доповненням до певного виду діяльності на уроці християнської етики, спрямованим на прискорення сприйняття та розуміння навчального матеріалу.

В якості методичного забезпечення викладання курсу «Основи християнської етики» педагоги Івано-Франківської громади використовують віртуальні тури духовними пам'ятками України і світу. Оскільки, наводячи курсором на окремі елементи інтер'єру можна дізнатися про чимало цікавої інформації про ту чи іншу сакральну пам'ятку. На сайті <https://churches.authenticukraine.com.ua> є віртуальний тур дерев'яними церквами Карпатського регіону, які належать до світової спадщини ЮНЕСКО. Серед оцифрованих 8 храмів є церква Вознесіння Господнього (Ясіня, Закарпатська область), церква Зішестя Святого Духа (Потелич, Львівська область), церква Зішестя Святого Духа (Рогатин, Івано-Франківська область), церква Пресвятої Трійці, (Жовква, Львівська область), церква Різдва Пресвятої Богородиці (Нижній Вербіж, Івано-Франківська область), церква Святого Архангела Михаїла (Ужок, Закарпатська область), церква Святого Юра (Дрогобич, Львівська область), церква Собору Пресвятої Богородиці (Святого Дмитра) (Матків, Львівська область). Важливо, що завдяки 360 градусним панорамам можна побачити не тільки внутрішній інтер'єр храму, але й зовнішній та навколишню територію. Екскурсії мають зручну навігацію та аудіосупровід з розповіддю про історію церков та різні цікаві факти. Дані храми оцифровані «Google Україна» у партнерстві з Міністерством культури України¹⁰². В рамках проєкту «Дерев'яні церкви – приховані скарби спільного туристичного регіону Карпат» був створений віртуальний тур «Дерев'яні церкви Закарпаття 3Д екскурсія». Тур складається з шести унікальних дерев'яних церков в шести районах Закарпаття. А саме: церква Святого Духа (Гукливе, Мукачівський район), церква Успіння Пресвятої Богородиці (Новоселиця, Берегівський район), церква Святого Михайла (Музей народної архітектури та побуту в Ужгороді), Вознесенська церква (Ясіня, Рахівський район), Миколаївська церква

¹⁰² Байбак Т. Віртуальні храми: що можна відвідати, не виходячи з кімнати? URL: <https://velychlviv.com/virtualni-hramy-shho-mozhna-vidvidaty-ne-vyhodyachy-z-kimnaty/> (дата звернення: 15.11.2025).

(Данилово, Хустський район) і церква Святого Миколая (верхня) (Середнє Водяне, Рахівський район)¹⁰³.

Таким чином, віртуальний тур дозволяє детальніше ознайомитися з сакральними пам'ятками того чи іншого регіону. Використання віртуального туру дозволяє урізноманітнити методичне наповнення уроків християнської етики.

Отже, належне методичне забезпечення викладання курсу «Основи християнської етики» є запорукою і необхідністю ефективності духовно-морального виховання в закладах загальної середньої освіти. Це стосується як Івано-Франківської громади, так і загалом усіх регіонів України.

---

¹⁰³ URL: <https://karpaty3d.com/listing/derevyani-czerkvi-zakarpattya-u-3d/> (дата звернення: 12.11.2025).

3.3. Педагогічні рекомендації оптимізації викладання та підвищення кваліфікації вчителів християнської етики.

Поняття «оптимізація» (від лат. *optimus* – найкращий) у загальному сенсі означає надання будь-чому найсприятливіших умов для ефективного функціонування. Згідно тверджень О. Іонової та Г. Масюк, оптимізація у викладанні – це «науково-обґрунтований вибір та здійснення найкращого для даних умов варіанту навчання з точки зору успішності вирішення його завдань та раціональності витрат часу вчителя та школярів»¹⁰⁴. Для досягнення оптимального процесу варто дотримуватись трьох принципів: системності, конкретності та міри з метою уникнення надмірного розвитку одного компонента на шкоду іншим¹⁰⁵.

Критеріїв оптимізації є декілька. Дослідник Ю. Бабанський акцентує увагу на часі і раціональному розподілі компонентів системи, М. Кларін на обсязі знань, їх усвідомленості, міцності та дієвості. На думку З. Ковальчук до провідних критеріїв оптимізації викладання належать: рівень засвоєння знань відповідно до змісту навчальної дисципліни, мотивація та пізнавальна активність, витрати часу на досягнення результату¹⁰⁶. Для ефективної оптимізації викладання слід створювати й застосовувати науково обґрунтовані способи управління пізнавальним процесом, які б розкривали творчий потенціал особистості¹⁰⁷.

Питання оптимізації змісту, методів і форм навчання християнської етики в закладах загальної середньої освіти залишається актуальним з часу впровадження курсу в освітній процес. Педагогічні рекомендації щодо оптимізації викладання курсу «Основи християнської етики» передбачають

¹⁰⁴ Іонова О. М., Масюк Г. І. Оптимізація освітнього процесу базової середньої школи як психолого-педагогічна проблема. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 58. С. 89.

¹⁰⁵ Бурдейна Н. Оптимізація та інтенсифікація як основні чинники підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2011. Вип. 7. С. 21.

¹⁰⁶ Ковальчук З. Критерії оптимізації навчання у вищому навчальному закладі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Вип. 23/2013. С. 114-115.

¹⁰⁷ Бурдейна Н. Оптимізація та інтенсифікація як основні чинники підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2011. Вип. 7. С. 21.

застосування сучасних педагогічних підходів, які поєднують теоретичні знання з практичним застосуванням моральних цінностей у повсякденному житті. Це зокрема:

1. Актуалізація особистісного досвіду учнів: урок має починатися зі створення духовної атмосфери спілкування, що враховує життєві пріоритети та досвід учнів. Важливо будувати діалог на вже наявному у них розумінні про добро, милосердя, чесність та інші моральні якості.

2. Використання інноваційних технологій та інтерактивних методів, серед яких:

- дискусії та обговорення: заохочувати учнів до висловлювання власних думок та міркувань над життєвими ситуаціями, пропонуючи їм поради, як діяти належним чином.
- робота в малих групах/парах: завдання, які передбачають співпрацю, обмін думками та пошук спільних рішень, сприяють кращому засвоєнню матеріалу.
- аналіз прикладів та ситуацій: використання оповідань, віршів повчального змісту, біблійних історій та художніх творів для роз'яснення правил поведінки та моральних принципів.

3. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ): використання сучасних технологій може значно підвищити зацікавленість учнів, зокрема:

- перегляд та обговорення духовно-моральних фільмів, мультфільмів або передач.
- використання електронних посібників, презентацій та інтерактивних матеріалів.

4. Міждисциплінарні зв'язки та культурологічний контекст: важливо розглядати предмет у ширшому культурологічному контексті, інтегруючи його з іншими предметами. Наприклад, пов'язування тем з історією, літературою, музикою, образотворчим мистецтвом, що відображають християнську

духовність допомагає учням побачити важливість християнських цінностей у світовій та українській культурі.

5. Формування практичних навичок: курс має бути спрямований не лише на отримання знань, але й на формування активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей та традицій.

6. Взаємодія з батьками через проведення інтерактивних батьківських зборів та інформування їх про зміст курсу¹⁰⁸.

Погоджуємось з твердженням дослідниці Наталії Бурдейної, що на оптимізацію викладання значною мірою впливають особистісні особливості викладача. А саме «творчий, неформальний пошуковий стиль, мобільність, конкретність і системність мислення; вміння виділяти головне; почуття міри у використанні тих чи інших методів викладання; емоційна чутливість, контактність у спілкуванні»¹⁰⁹.

Компетентний учитель є однією з ключових умов успішного викладання основ християнської етики. До викладання предмета «Основи християнської етики» необхідно залучити педагогів, котрі:

- моральними якостями і поведінкою відповідають цьому призначенню, є для учнів прикладом, носіями високої культури;
- мають належні теоретичні й практичні знання з предмета «Основи християнської етики»;
- володіють методикою викладання курсу, застосовують традиційні методи навчання і впроваджують інноваційні та інтерактивні;
- поважають історичний і духовний досвід українського та інших народів України;
- зможуть забезпечити дотримання міжконфесійної толерантності, виховання школярів в дусі поваги, терпимості до віруючих усіх віросповідань;

¹⁰⁸ Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 143.

¹⁰⁹ Бурдейна Н. Оптимізація та інтенсифікація як основні чинники підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2011. Вип. 7. С. 22.

- поєднують теоретичні заняття з практичними екскурсіями, відвідуванням храмів, музеїв¹¹⁰.

На переконання дослідника Василя Жуковського ключовим у підготовці вчителів духовно-морального спрямування є компетентнісний підхід. Оскільки він спрямований на «актуалізацію аксіологічної, мотиваційної, рефлексивної, когнітивної, операційно-технологічної та інших складових результатів навчання основ християнської етики, що відображають набуття вихованцями не лише знань, навичок і вмінь, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до себе, батьків, інших людей, оточуючого світу відповідно до положень Біблії»¹¹¹.

Духовно-моральна компетентність, за визначенням Ірини Сіданіч, це «інтегративна особистісна якість, що виявляється в готовності людини до ефективної реалізації професійної діяльності на християнських засадах, що визначає її духовно-моральну поведінку та впливає на рівень виконання певної (зокрема професійної) діяльності»¹¹². Підвищення кваліфікації вчителів курсу «Основи християнської етики» є обов'язковою умовою їх професійного зростання та рівня викладання предмета.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів християнської етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом діють районні (міські) об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети, духовні світлиці тощо. Підвищення кваліфікації вчителів християнської етики відбувається через:

1. Періодичне проходження курсів підвищення кваліфікації:
  - співпраця з інститутами післядипломної освіти;
  - тематичні семінари, тренінги, педагогічні майстерні.
2. Участь у міжконфесійних та міждисциплінарних заходах:

¹¹⁰ Твердохліб А. Особливості підготовки фахівця з викладання курсу «Християнська етика». *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. 2011. № 3. С. 65.

¹¹¹ Жуковський В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування у системі післядипломної освіти. *Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання*. 2014. Вип. 5. С. 170-179.

¹¹² Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 10. С. 125.

- конференції з морально-етичної тематики.
- співпраця з духовенством та фахівцями в галузі богослов'я, педагогіки.

3. Самоосвіта та духовне зростання:

- регулярне читання фахової, духовної та науково-популярної літератури;

- роздуми над особистим прикладом християнського життя вчителя.

4. Професійні спільноти та мережі:

- участь у фахових об'єднаннях, педагогічних онлайн-форумах, платформах обміну досвідом (наприклад, методичні спільноти на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Центру професійного розвитку педагогічних працівників).

Підвищення кваліфікації вчителів християнської етики в Україні здійснюється через систему інститутів післядипломної педагогічної освіти (ПППО), освітніх центрів, а також онлайн-платформ, які пропонують відповідні курси та програми. Курси підвищення кваліфікації зазвичай охоплюють такі аспекти:

- Теоретико-методологічні засади викладання предметів духовно-морального спрямування:
- Інтеграція християнських цінностей в українську культуру та сучасний освітній процес.
- Використання інноваційних та інтерактивних методів навчання, зокрема, цифрових інструментів, онлайн-тестування та веб-квестів.
- Основи педагогіки, що базуються на Святому Письмі та християнських цінностях.
- Розвиток професійних та цифрових компетентностей вчителів.

В Івано-Франківській громаді курси підвищення кваліфікації для вчителів християнської етики проводить Івано-Франківський обласний інститут післядипломної освіти, Інститут вищої релігійної культури при Приватному закладі вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого»,

Університет Короля Данила, Центр професійного розвитку педагогічних працівників Івано-Франківської міської ради, громадська організація «Освітній центр «Емаус» при Івано-Франківській архієпархії УГКЦ.

Окрім проведення кілька разів на рік курсів підвищення кваліфікації вчителів християнської етики, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної освіти організовує методичні діалоги працівників місцевих органів управління освітою, методичних кабінетів, методичних об'єднань учителів курсу «Основи християнської етики». Це дає змогу педагогам обмінюватись досвідом, обговорювати поточні виклики та тенденції. В такий спосіб вчителі підвищують кваліфікацію, мобільність відповідно до суспільних вимог та реалій.

Річну програму підвищення кваліфікації для педагогів курсу «Основи християнської етики» пропонує Інститут вищої релігійної культури при Приватному закладі вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого». Програма курсу передбачає лекції, конференції, семінари. Навчальна програма курсу складається з наступних розділів:

- Історія спасіння Старого і Нового Завітів.
- Вступ до літургії.
- Коментар Божественної Літургії.
- Богослов'я ікони.
- Фундаментальне богослов'я.
- Христологія (Маріологія).
- Святі Тайни.
- Етика подружнього життя.
- Біоетика.
- Сторінки історії Церкви в Україні.
- Релігієзнавство, сектознавство.

Запропонований курс вищої релігійної культури передбачає систематичні зустрічі (двічі на місяць) та видачу сертифіката про закінчення.

Підвищення кваліфікації вчителів християнської етики вже кілька років поспіль проводить Університет Короля Данила. Для учителів предметів духовно-морального спрямування проводиться курс «Християнська етика як ціннісна основа навчального процесу»¹¹³. По завершенню навчання учасники отримують сертифікати про підвищення кваліфікації, який відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України [додаток Л].

Підвищення кваліфікації вчителів християнської етики через різного роду заходи відбувається на базі Центру професійного розвитку педагогічних працівників Івано-Франківської міської ради. Головним завданням центру є сприяння професійному розвитку педагогічних працівників, їх психологічна підтримка та консультування. Центр організовує різноманітні заходи для обміну досвідом та підтримки духовно-моральних цінностей серед педагогів [додаток В]. Серед заходів: проведення практикумів, семінарів, днів духовної віднови, організація поїздок до відпустових місць (виїзний семінар до Відпустового центру блаженного Симеона Лукача, духовна поїздка у Бучач, Рукомиш та Язловець, виїзний семінар на базі Кохавинського монастиря отців редемптористів і музею родини Івана Франка Підгірки-Калуш, реколекції на Ясній горі в Гошеві) [додаток Е, Ж, И, М].

Для вчителів курсу «Основи християнської етики» також є можливість підвищувати кваліфікацію на базі громадської організації «Освітній центр «Емаус» при Івано-Франківській архієпархії УГКЦ¹¹⁴. Головна мета діяльності організації полягає в тому, щоб сприяти поширенню ціннісно-орієнтованої педагогіки в закладах освіти всіх типів та форм власності, упроваджувати сучасні методи й підходи до навчання, а також підтримувати підвищення професійної кваліфікації та духовний розвиток педагогів. Форма підвищення кваліфікації може бути очна, дистанційна та змішана. Серед видів підвищення педагогічної кваліфікації «Освітній центр «Емаус» пропонує:

¹¹³ Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. URL: <https://ukd.edu.ua/pidvyshchennya-kvalifikatsiyi-pedahohichnykh-pratsivnyy> (дата звернення: 10.09.2025).

¹¹⁴ Освітній центр «Емаус». URL: <https://kio.if.ua/pro-nas-emaus/> (дата звернення: 23.07.2025).

- практико-орієнтований мультимедійний курс (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- практико-орієнтований курс (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- практичний курс (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- вебінари (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- курси (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- семінари (навчання за програмами підвищення кваліфікації);
- тренінги (навчання за програмами підвищення кваліфікації);

До напрямів підвищення кваліфікації належать:

- використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку;
  - емоційно-етична компетентність;
  - інклюзивна компетентність, створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;
- мовленнєва, комунікаційна компетентність;
- психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки;
- розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій);
- цифрова компетентність¹¹⁵.

Вчителі християнської етики можуть підвищити кваліфікацію через програми «Основи християнської педагогіки. Сучасні моральні проблеми», «Біблійний апостолят», «Основи християнської педагогіки. Біблія у навчанні та вихованні». Остання, до прикладу, включає в себе:

---

¹¹⁵ Освітній центр «Емаус». URL: <https://kio.if.ua/pro-nas-emaus/> (дата звернення: 23.07.2025).

1. Моделі християнської педагогіки.
2. Біблійне виховання в школах.
3. Чотири критерії інтерпретації Святого Письма.
4. Біблійна герменевтика (тлумачення та інтерпретація) [додаток К].

Влітку 2025 року ГО «Освітній центр «Емаус» організував очне навчання за програмою підготовки шкільних капеланів, які звершують своє служіння на території Івано-Франківської та Тисменицької територіальних громад. Програма навчання з 60 академічних годин складалася з тем про розуміння духовного супроводу і поняття «капеланство» у закладі освіти, духовно-психологічні основи служіння капелана, капелан у закладі освіти як зразок християнського лідера, психологія розвитку, праця з дітьми з особливими освітніми потребами¹¹⁶.

До популярних надавачів послуг підвищення кваліфікації педагогів, які викладають предмети духовно-морального спрямування, зокрема, курс «Основи християнської етики» належить громадська спілка «Католицька освіта» (м. Львів). Мета організації полягає в тому, щоб надавати підтримку та сприяти професійному зростанню вчителів, вихователів, освітніх капеланів і керівників закладів освіти, пропонуючи ціннісно-орієнтоване навчання для підвищення якості освіти в Україні. Спілка спрямовує свою діяльність на формування освітнього середовища, у якому християнський світогляд природно й послідовно присутній у всіх складових навчально-виховного процесу. Серед програм підвищення кваліфікації вчителів християнської етики – «Капеланське служіння в закладах освіти та організація пасторальної діяльності на місцях», «Формування психологічної та духовної стійкості шляхом ціннісно-орієнтованого підходу й супроводу в освітньому процесі», «Підтримка й розвиток лідерів сучасної освіти: зростання, духовність, супровід», «Основні

¹¹⁶ Запрошуємо душпастирів Архієпархії на навчання за програмою підготовки шкільних капеланів. URL: <https://ugccif.org.ua/zaproshuiemo-dushpastyriv-arkhiieparkhii-na-navchannia-za-prohramoiu-pidhotovky-shkilnykh-kapelaniv/> (дата звернення: 15.09.2025).

засади формування духовності, активізації емоційно-ціннісного і компетентнісного розвитку педагогів на інноваційних засадах»¹¹⁷.

Курси підвищення кваліфікації для вчителів християнської етики пропонує платформа дистанційних курсів «ІППО». Більшість курсів акцентує увагу на міжпредметних зв'язках християнської етики з іншими навчальними дисциплінами. Це, зокрема, курс «Комплексний підхід в інтегрованому навчанні християнської етики», «Методика проведення інтегрованих уроків християнської етики», «Міжпредметна інтеграція християнської етики і курсів суспільствознавчого, гуманітарного циклів», «Актуальний педагогічний досвід впровадження інтегрованого навчання християнської етики у закладах загальної середньої освіти»¹¹⁸.

З метою заохочення та підтримки професійного зростання вчителів предметів духовно-морального спрямування на базі науково-дослідної лабораторії християнської етики, психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» 19 років поспіль проводиться Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Учитель року предметів духовно-морального спрямування». У 2025 році участь в конкурсі взяло 40 педагогів із 17 областей України. Це вчителі, які викладають курси «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Відрадно, що в номінації «Учитель року у галузі викладання предметів духовно-морального спрямування» І місце зайняв вчитель Івано-Франківської громади – Андрій Жук, учитель історії та курсу «Основи християнської етики» Ліцею №23 імені Романа Гурика і викладач комунального закладу фахової передвищої освіти «Івано-Франківський медичний фаховий коледж». Івано-Франківські педагоги були і серед лауреатів конкурсу. Зокрема, Левицька Світлана, учитель-методист, учитель початкових класів Початкової школи імені Софії Русової¹¹⁹.

¹¹⁷ Громадська спілка «Католицька освіта». URL: <https://www.uace.org.ua/> (дата звернення: 11.09.2025).

¹¹⁸ Платформа курсів та вебінарів «ІППО». URL: <https://ippo.com.ua> (дата звернення: 18.10.2025).

¹¹⁹ Костенкова С. В Острозькій академії відбувся конкурс «Учитель року предметів духовно-морального спрямування». URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2025/23-02-03> (дата звернення: 08.03.2025).

Отже, оптимізація змісту, методів і форм навчання, а також підвищення кваліфікації педагогів, які викладають курс «Основи християнської етики» є актуальним і необхідним для української освітньої системи. Ефективність викладання курсу «Основи християнської етики» в закладах загальної середньої освіти значною мірою залежить від професійної підготовки та педагогічної майстерності вчителя, його духовно-моральних орієнтирів, уміння організувати освітній процес відповідно до вікових особливостей учнів та сучасних освітніх тенденцій. Підвищення професійної майстерності вчителів предметів духовно-морального спрямування сприятиме якіснішому духовно-моральному вихованню дітей та молоді, що в свою чергу сприятиме зміцненню українського суспільства на основі духовних і моральних цінностей.

Методологічні засади викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської громади ґрунтуються на поєднанні загальнодидактичних, педагогічних та спеціальних принципів, пов'язаних із духовно-моральним вихованням. Основою є особистісно орієнтований підхід. До ключових методологічних засад викладання християнської етики належить діалогічність навчання, тобто створення атмосфери довір'я і відкритого простору, у якому учні можуть вільно висловлювати думки, ставити запитання й обговорювати моральні дилеми без примусу чи упередженості.

Методичне забезпечення викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти відіграє ключову роль у формуванні якісного освітнього процесу. Аналіз наявних матеріалів свідчить, що більшість шкіл забезпечені базовими програмами та підручниками, проте потребують оновлених ресурсів, адаптованих до сучасних викликів. У зв'язку з цим у 2025 році творча група вчителів основ християнської етики закладів освіти Івано-Франківської ОТГ під керівництвом Центру професійного розвитку педагогічних працівників Івано-Франківської міської ради підготувала «Практичний кейс для курсу «Основи християнської етики» 5-7 класи».

Великий потенціал у процесі навчання християнської етики мають інтерактивні методи, наочні засоби та інтегровані підходи. Тому актуальною залишається потреба у створенні більшої кількості цифрових ресурсів і мультимедійних засобів, які б можна було використовувати на уроках християнської етики.

Важливою умовою підвищення ефективності реалізації курсу «Основи християнської етики» є оптимізація викладання і системна підготовка та підвищення кваліфікації педагогів. Вчителі християнської етики Івано-Франківської міської територіальної громади мають можливості для проходження курсів підвищення кваліфікації як на базі інститутів, так і громадських організацій.

ВИСНОВКИ

Християнська етика як навчальний предмет духовно-морального спрямування має на меті формування моральних цінностей та культури взаємоповаги у здобувачів освіти, їх ознайомленні з основами християнського віровчення.

У ході дослідження проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює викладання християнської етики в Україні, здійснено порівняльний аналіз відповідних навчальних програм та визначено актуальність і доцільність впровадження цього курсу в сучасній освітній системі. Окрему увагу приділено вивченню й узагальненню педагогічних практик викладання християнської етики у закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. На основі отриманих результатів розроблено педагогічні рекомендації, спрямовані на оптимізацію викладання курсу та підвищення професійної кваліфікації вчителів християнської етики.

Викладання курсу «Основи християнської етики» здійснюється відповідно до чинної нормативно-правової бази. Зокрема, Конституції України (статті 11, 23, 35), Закону України «Про освіту» (2017), Державного стандарту базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09. 2020 № 898) та інших нормативно-правових актів.

Впровадження курсу «Основи християнської етики» розпочалось з 1992 року в навчальних закладах Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та згодом Рівненської областей. Однак питання доцільності та актуальності курсу «Основи християнської етики» в закладах освіти постало гостро з 2006 року, коли курс офіційно впроваджено в освітню систему України. Суспільна дискусія навколо доцільності викладання курсу триває досі та зосереджується на ризиках порушення принципу світськості освіти. Опоненти наголошують на можливому зміщенні акценту зі світоглядної нейтральності до прихованої катехизації, що суперечить законодавству України. Підтримуємо думку прихильників предмета «Основи християнської етики» в тому, що загроза клерикалізації освіти через

участь священнослужителів у викладанні курсу є значно перебільшеною. Насамперед через їхню малу чисельність та вимогу обов'язкової педагогічної кваліфікації. Наявні правові норми, згода батьків у формі заяви на відвідування уроків християнської етики, належний контроль з боку адміністрації закладу освіти створюють формальні бар'єри для можливих зловживань та забезпечують світський характер освітнього процесу.

Навчальні програми курсу «Основи християнської етики» охоплюють різні освітні рівні – від початкової до старшої школи, враховують вікові та індивідуально-психологічні особливості здобувачів освіти, їх володіння інформаційними технологіями. Порівняльний аналіз навчальних програм свідчить, що попри різні підходи, всі вони намагаються поєднувати моральні цінності з культурним контекстом і не переходити до конфесійного навчання.

Емпіричне дослідження особливостей викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади проведене впродовж серпня – листопада 2025 року. Дослідження складалось з трьох етапів, що забезпечило системний збір та науково обґрунтовану обробку емпіричних даних. Дотримання принципів анонімності, добровільності та академічної доброчесності гарантувало етичність процедури та репрезентативність вибірки.

Емпіричне дослідження базувалось на проведенні опитування в формі анкетування і напівструктурованого інтерв'ю та аналізі зібраного матеріалу. Питання в учнівських анкетах були спрямовані на комплексне вивчення їхнього ставлення до курсу «Основи християнської етики» як складової навчально-виховного процесу. Запитання охоплювали як формальні характеристики участі в курсі (частота занять, наявність предмета у навчальній програмі), так і суб'єктивні оцінки – рівень зацікавленості, емоційно-ціннісне ставлення, готовність до подальшого вивчення дисципліни.

Анкетування для педагогів, побудоване за п'ятьма змістовими блоками, дало змогу комплексно охопити ключові аспекти професійної діяльності вчителів курсу «Основи християнської етики» та виявити чинники, що

впливають на якість його викладання. Застосування напівструктурованого інтерв'ю дало змогу отримати глибокі та змістовні дані про досвід учителів курсу «Основи християнської етики». Аналіз матеріалів інтерв'ю засвідчив, що мотивація педагогів тісно пов'язана з особистими ціннісними орієнтаціями та прагненням сприяти духовно-моральному розвитку учнів.

Аналітичне опрацювання даних емпіричного дослідження дозволило сформулювати обґрунтовані висновки і надати їх для подальшого наукового використання. Згідно з отриманими даними курс «Основи християнської етики» у більшості шкіл Івано-Франківської міської територіальної громади є окремим предметом, що свідчить про його стабільність у навчальних програмах. Однак нерегулярність проведення занять у частині закладів може знижувати ефективність засвоєння матеріалу. Переважання традиційних методів навчання у поєднанні з мультимедійними засобами демонструє прагнення вчителів урізноманітнити освітній процес. Пріоритет онлайн-ресурсів серед джерел підготовки вчителів вказує на зростання ролі цифрових інструментів у викладанні духовно-моральних дисциплін.

Отримані результати дослідження свідчать про те, що учні зацікавлені у формуванні динамічного та інтерактивного освітнього середовища під час вивчення курсу «Основи християнської етики». Перевага (32,8%) серед учнів запиту на виїзні заходи в ході вивчення християнської етики вказує на їх потребу у дослідницькій та соціально спрямованій діяльності. Значний інтерес здобувачів освіти до творчих завдань (18,8%) та обговорення актуальних прикладів сьогодення (17,6%) підкреслює необхідність модернізації змісту уроків з урахуванням потреб сучасних школярів. Пропозиція здобувачів освіти залучати священника або інших гостей (13,3%) демонструє запит на експертну думку та практичний досвід. Рекомендація щодо збільшення кількості обговорень (11,3%) підтверджує прагнення учнів до дискусійних форм роботи, які сприяють розвитку критичного мислення та комунікативних навичок. Поодинокі побажання проводити уроки частіше засвідчують наявність стабільного інтересу до курсу «Основи християнської етики».

Серед успішних ініціатив в межах курсу «Основи християнської етики» варто відзначити проєкт «Життя святих», долучення до акції «Мільйон дітей моляться на вервиці, інсценізована Хресна Дорога за участі батьків, учнів та педагогів, плетіння вервиць для воїнів ЗСУ. Успіх проєктів полягає в поєднанні духовно-ціннісного змісту з практичною діяльністю та залученням учнів до реальних добрих справ. Участь у благодійних акціях, творчих проєктах та долучення при цьому батьків сприяє формуванню моральної відповідальності, розвитку внутрішньої мотивації школярів.

Дані, отримані в ході дослідження свідчать про те, що професійна діяльність учителів курсу «Основи християнської етики» ускладнюється цілою низкою організаційних та методичних факторів, серед яких провідною є нестача навчального часу, дефіцит якісних навчально-методичних матеріалів та відсутність належно обладнаних класів. Вагомим ресурсом для педагогів є підтримка з боку адміністрації закладів освіти. При цьому вибіркковість підтримки з боку батьків та парафіяльної громади потребує подальшого налагодження співпраці.

Методологічні основи викладання християнської етики в закладах загальної середньої освіти ґрунтуються на поєднанні світоглядних, аксіологічних та культурологічних підходів, що забезпечують формування ціннісних орієнтацій учнів відповідно до гуманістичних та духовно-моральних засад. Ключовим є особистісно орієнтований підхід, який передбачає врахування вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів. Принципи компетентнісного, діалогічного та культурологічного навчання дають змогу інтегрувати моральні та етичні знання у реальний досвід здобувача освіти.

Методологія викладання християнської етики базується на різних формах і методах роботи з учнями. Поєднання індивідуальної та групової роботи, використання словесних, наочних, практичних, проблемно-пошукових та індуктивно-дедуктивних методів дозволяє гнучко та цілеспрямовано формувати духовно-моральні знання й компетентності. Особливе значення має метод розвивального переконання, спрямований на формування світоглядних позицій

через духовні діалоги та морально-етичні роздуми. Важливою умовою є впровадження інноваційних освітніх технологій, що забезпечують інтерактивність та емоційно-ціннісний характер уроків християнської етики. Поєднання методологічних засад із сучасними педагогічними технологіями забезпечує ефективність курсу християнської етики та сприяє гармонійному формуванню духовно-моральних цінностей учнів в умовах сучасної школи.

Методичне забезпечення викладання предмета «Основи християнської етики» в закладах загальної середньої освіти Івано-Франківської міської територіальної громади характеризується широким спектром матеріалів та ресурсів, серед яких підручники, посібники, методичні розробки, фільми, мультимедійні презентації, інформаційні платформи та конструктори для розробки інтерактивних завдань і вправ. Доповнення цієї бази у 2025 році новим «Практичним кейсом» для 5–7 класів засвідчує зростання професійної активності педагогів та їх прагнення до інноваційних форм роботи. Структурна різноманітність цього посібника – від тестів і кросвордів до повчальних історій та відеоматеріалів, забезпечує комплексний вплив на пізнавальну та ціннісно-орієнтаційну сферу учнів. Дослідження свідчить, що якісне методичне забезпечення здатне значно підсилити виховний потенціал курсу.

Педагогічні рекомендації щодо оптимізації викладання християнської етики та підвищення кваліфікації вчителів спрямовані на вдосконалення змістових, методичних і організаційних аспектів викладання курсу «Основи християнської етики». Систематичне професійне навчання педагогів, включаючи тренінги, семінари та обмін кращими практиками, підсилює їхню методичну компетентність і здатність працювати з духовно-моральним контентом. Проведення різного роду конкурсів педагогічної майстерності вчителів предметів духовно-морального спрямування допоможе привернути увагу українського суспільства до педагога, який викладає предмети духовно-морального спрямування як однієї з центральних постатей освітнього процесу, сприятиме його професійному становленню, обміну досвідом, зростанню професійної майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багірова В. Ми – у світлі Святих Євангелій. Івано-Франківськ. Місто НВ : 2021. 304 с.
2. Байбак Т. Віртуальні храми: що можна відвідати, не виходячи з кімнати? URL: <https://velychlviv.com/virtualni-hramy-shho-mozhna-vidvidaty-ne-vyhodyachy-z-kimnaty/> (дата звернення: 15.11.2025).
3. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей, Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
4. «Блаженніший». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=guY3Cta38nY&t=114s> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Блаженніший Святослав заохочує батьків обстоювати навчальні години християнської етики у школах URL: <https://synod.ugcc.ua/data/> (дата звернення: 10.08.2025).
6. Булига І. Навчальна дисципліна «християнська етика»: позаконфесійний аспект. *Українське релігієзнавство*. 2009. № 49. С. 92-96. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001017408>
7. Бурдейна Н. Оптимізація та інтенсифікація як основні чинники підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2011. Вип. 7. С. 20-24.
8. Васьків А. «Християнська етика» і «Етика» в школі: pro і contra. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 211-216.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для виховників, учителів і українських родин. Брюссель: Видання Центральної Управи Співки Української Молоді, 1976. 208 с.
10. Веселаго Н., Мартянов П. Проблеми викладання курсу християнської етики в освітніх закладах Одеського регіону. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 235-242.
11. Від посібників до капеланів: як в українських школах навчають Святому Письму URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7zVID6-vaZM> (дата звернення: 23.05.2025).
12. Відбувся всеукраїнський круглий стіл з питань викладання предметів морально-духовного спрямування. URL: <https://dn.gov.ua/news/vidbuvsia-vseukrainskyi-kruhlyi-stil-z-pytan-vykladannia-predmetiv-moralno-dukhovnoho-spryamuvannia> (дата звернення: 18.09.2025).
13. Гавеля О. Цінності української християнської молоді початку XXI століття: релігієзнавчий аналіз : дис. ... канд. філософських наук : 09.00.11 / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2020. 215 с.
14. Ганулич П. Міжконфесійні труднощі у впровадженні християнської етики в шкільну освіту. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 105-107.
15. Генік Л.Я., Єгрешій О.І., Огірко О.В. Християнська етика – могутній засіб виховання української молоді: колективна монографія. Івано-Франківськ : Плай. 2017. 100 с.

16. Городиська В. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 242-250.
17. Громадська рада при МОН обговорила збереження предметів духовно-морального спрямування у школі. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsinovyny/gromadska-rada-pry-mon-obgovoryla-zberezhennya-predmetiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-shkoli/> (дата звернення: 10.08.2025).
18. Громадська спілка «Католицька освіта». URL: <https://www.uace.org.ua/> (дата звернення: 11.09.2025).
19. Доля Н. Християнське виховання змінить Україну на краще. *Слово вчителю*. 2021. № 1 (55). С. 7-9. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/poglad/hristiyanske-vihovannya-zminit-ukrayinu-na-krashche/> (дата звернення: 13.08.2025).
20. Дроботенко М. Християнська етика у контексті формування постсекулярної системи освіти. *Філософські обрії*. 2012. Вип. 28. С. 212-220. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000433267>
21. «Дружина доглядача зоопарку». URL: <https://uakino.best/filmy/militaries/3885-druzhina-doglyadacha-zooparku.html> (дата звернення: 10.08.2025).
22. Дудаш О. Моральне виховання особистості в умовах сучасних викликів: теоретичні аспекти. *Інноваційна педагогіка*, 2024, Вип. 78. Том 1. С. 14-17.
23. «Духовно-моральне виховання дітей і молодів сучасному освітньому просторі: вітчизняний та зарубіжний досвід»: нотатки міжнародної науково-практичної конференції. URL: <https://spf.uhsp.edu.ua/2023/07/03/duhovno-moralne-vyhovannya-ditej-i-molodi-v-suchasnomu-osvitnomu-prostori-vitchyznyanyj-ta-zarubizhnyj-dosvid-notatky-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi/> (дата звернення: 11.09.2025).
24. Емпіричні методи наукового дослідження – теорія і практичний досвід / Н. Карпенко та ін. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №4(114). С. 108-113.
25. Жук А. Ісус Христос як найвищий приклад для морально-духовного виховання здобувачів вищої освіти. *Слово вчителю*. 2021. № 4 (58). С. 47-50. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/molod/iyy-prykladshchsys-chrystos-yak-pauvy/>.
26. Жуковський В. Викладання християнської етики в школі – важливе стратегічне завдання української середньої освіти. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1377/> (дата звернення: 11.09.2025).
27. Жуковський В. Духовно-моральні знання вчителя – основа національного відродження України за умов сучасних цивілізаційних змін. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія* / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 262-279.

28. Жуковський В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування у системі післядипломної освіти. *Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання*. 2014. Вип. 5. С. 170-179.
29. Жуковський В. Системний підхід у процесі викладання предметів духовно-морального спрямування в середніх школах України. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/aktualna/systemnyj-pidhid-do-vykladannya-hrystiyanskoyi-etyki/> (дата звернення: 08.10.2025).
30. Жуковський В. Християнська етика – важливе стратегічне завдання української школи. *Слово вчителю*. 2008. № 1 (03). С. 7-9. URL: <https://slovovchitelyu.org/journal/nom03/hrystyyanska-etyka-vazhlyve-stratehichne-zavdannya-ukrajinskoji-shkoly/> (дата звернення: 11.09.2025).
31. Жуковський В., Глущик М. Християнській етиці в українській школі – бути! *Слово вчителю*. 2020 № 4 (54). С. 56-57.
32. Жуковський В., Москальова Л. Теорія і методика викладання предметів духовно-морального спрямування: навчальний посібник. Острог : Видавництво НаУОА, 2013. 364 с.
33. Заборонити державним службовцям та освітянам пропагувати релігію у робочий час. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/70746> (дата звернення: 26.11.2025).
34. Запрошуємо душпастирів Архієпархії на навчання за програмою підготовки шкільних капеланів. URL: <https://ugccif.org.ua/zaproshuiemo-dushpastyriiv-arkhiieparkhii-na-navchannia-za-prohramoiu-pidhotovky-shkilnykh-kapelaniv/> (дата звернення: 15.09.2025).
35. Звернення форуму атеїстів до Президента України та міністра освіти щодо введення курсу «Християнська етика» в державні школи. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 133-136.
36. Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти: з досвіду роботи Михайла Царука / уклад. О. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2022. 28 с.
37. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.
38. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році: додаток до листа МОН від 30.08.2024 р. № 1.1/15776-24. *Освіта.UA*. Дата оновлення 30.08.2024 URL: https://osvita.ua/doc/files/news/930/93000/Sotsialna_zdorovya.pdf (дата звернення 17.10.2024).
39. Іонова О. М., Масюк Г. І. Оптимізація освітнього процесу базової середньої школи як психолого-педагогічна проблема. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 58. С. 85-97.
40. Калашник А. Загальні методи вивчення предмету «Християнська етика». Львів, 2023. 191 с.

41. «Кароль, який став святим». URL: <https://uakino.best/filmy/biography/8975-karol-yakiy-stav-svyatim.html> (дата звернення: 28.11.2025).
42. Катехизм християнської віри: [репринтне видання з 1966 року з благословенням Йосипа Сліпого]. Львів : Свічадо, 2020. 238с.
43. Коваленко М. «Диво»: фільм, що зрушить світ. URL: <https://art-area.com.ua/2018/04/divo-film-shho-zrushit-svit/> (дата звернення: 26.11.2025).
44. Ковальчук З. Критерії оптимізації навчання у вищому навчальному закладі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Вип. 23/2013. С. 112-121.
45. Колодний А. Академічне релігієзнавство : підручник. Київ : Світ Знань, 2000. 862 с.
46. Колодний А. Свобода совісті в освіті світської України. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 64-80.
47. Копчук-Кашецька М. С., Мосійчук О. Д. Інтеграція християнських моральних цінностей у виховний простір Нової української школи. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 7 (53). С. 505-512. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/26607/26578> (дата звернення 23.08.2025).
48. Костенкова С. В. Острозькій академії відбувся конкурс «Учитель року предметів духовно-морального спрямування». URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2025/23-02-03> (дата звернення: 08.03.2025).
49. Косьмій М. Християнська етика в приватному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 19. Ч. 1. С. 63-67. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16942>
50. Кралюк П. Викладання християнської етики як проблема українського суспільства. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 91-96.
51. Красікова Г. Християнська етика в українській культурі. 5-9 класи : навчальна програма курсу за вибором. Коломия: Вік., 2024. 63 с.
52. Кривенко О. Чи потрібно зробити уроки християнської етики в школах обов'язковими? Магнолія–ТВ. 2021. URL: <https://magnolia-tv.com/opinion/63841-chy-potribno-zrobyty-uroky-khrystyianskoyi-etyky-v-shkolakh-obovyazkovymy> (дата звернення: 13.09.2025).
53. Кришмарел В. Використання мультимедійних презентацій на уроках з предметів духовно-морального спрямування, *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 39. №1. С. 149-159.
54. Кулик І. Християнська етика як засіб формування у старшокласників загальнолюдських моральних цінностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Вип.21. С. 247-254.
55. Куценко П. 20 років духовно-моральному вихованню в українських школах: наявні програми і підручники. URL: <https://vsirazom.ua/news/20-rokiv-duhovno-moralnomu-vyhovannyu-v-ukrayinskyh-shkolah-nayavni-programy-i-pidruchnyky> (дата звернення: 29.11.2025).

56. Лист Міністерства освіти і науки України від 13 серпня 2025 р. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykkladannia-navchalnykh-predmetiv-intehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20252026> (дата звернення: 18.10.2025).
57. Мартинишин О. (с. Меланія). Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі. Магістерська робота (041 «Богослов'я»). Львів 2024, 82 с. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/4552> (дата звернення: 14.04.2025).
58. Михно О. 14-річний підліток повернувся до життя, пробувши мертвим 45 хвилин. URL: <https://www.forumdaily.com/uk/14-letnij-podrostok-vernulysya-k-zhizni-probyv-mertvym-45-minut> (дата звернення: 28.11.2025).
59. Моральне та духовне виховання християнської молоді. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10569/> (дата звернення: 15. 03.2025).
60. Мультфільм «Пісня ангела». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0U5Z3HrLR9A> (дата звернення: 28.11.2025).
61. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 1-4 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський, Г. С. Самолук, Н. Л. Бойко, В. Й. Когут. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 2.0138-2024). 70 с.
62. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0623-2022). 71 с.
63. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 3.0435-2023). 114 с.
64. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 10-11 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. М. Жуковський та ін. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 4.0225-2023). 71 с.
65. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики» для 1-11 класів закладів загальної середньої освіти / Г. С. Сохань, І. М. Гусаков, М. Є. Гусак, М. С. Пономарьова, І. М. Кушнір. Схвалено для використання в освітньому процесі (у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам №№2.0039-2022, 3.0313-2022, 4.0030-2022). 40 с.
66. «Назви своє ім'я». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5j5JjWTnCuk> (дата звернення: 23.07.2025).
67. Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області / упоряд. В. Чирка, О. Горобець, М. Барбі. Полтава: ПОІППО, 2008. 208 с.

68. «Невидима сторона». URL: <https://kinoukr.tv/224-nevidima-storona.html> (дата звернення: 23.06.2025).
69. Огірко О. Актуальність духовно-морального виховання молодого покоління засобами християнської етики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2012. Вип. 21. С. 265-274.
70. Освітній центр «Емаус» проводить курс підвищення кваліфікації для вчителів. URL: <https://ugccif.org.ua/osvitnij-tsentr-emaus-provodyt-kurs-pidvyshchennia-kvalifikatsii-dlia-vchyteliv/> (дата звернення: 15.09.2025).
71. Освітній центр «Емаус». URL: <https://kio.if.ua/pro-nas-emaus/> (дата звернення: 23.07.2025).
72. Основи християнської етики. 5 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2017. 223 с.
73. Основи християнської етики. 5-11 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Т. Борщевський та ін. Київ : Літера, 2011. 64 с.
74. Основи християнської етики. 6 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2014. 190 с.
75. Основи християнської етики. 6 клас : підручник/ В. Жуковський та ін. Київ : Літера ЛТД, 2017. 208 с.
76. Парох Майданека. Proboszcz Majdanka. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8cvoiHJwNTA> (дата звернення: 10.09.2025).
77. Питання «християнської етики» у школі як ще один іспит для демократії в Україні. URL: <https://www.mar.in.ua/> (дата звернення: 07.11.2025).
78. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. URL: <https://ukd.edu.ua/pidvyshchennya-kvalifikatsiyi-pedahohichnykh-pratsivny> (дата звернення: 10.09.2025).
79. Платформа курсів та вебінарів «ІППО». URL: <https://ippo.com.ua> (дата звернення: 18.10.2025).
80. «Поспішай кохати / Пам'ятна прогулянка». URL: https://uakino.best/filmy/genre_drama/811-pospshay-kohati-pamyatna-progulyanka.html (дата звернення: 18.10.2025).
81. Практичний кейс для курсу «Основи християнської етики» 5-7 класи: «Пустіть дітей! Не бороніть їм приходити до Мене, бо таких Царство Небесне» (Мт. 19:14) / заг. ред. Г. Гришко, О. Мосійчук. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2025. 136 с.
82. Предко В. Вплив кінематографа на емоційну сферу особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2022. Вип. 2. С. 39-43.
83. Предмет «Християнська етика» та основні педагогічні вимоги щодо його викладання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11090/> (дата звернення: 23.11.2025).
84. Предстоятель ПЦУ Епіфаній закликав захистити християнську етику в школах. URL: <https://c4u.org.ua/media/news/1619> (дата звернення: 12.11.2025).

85. Решетніков Ю. Релігійний компонент у навчальному процесі: проблемні питання. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 48-58.
86. Рисей Т. Фільм «Джузеппе Москатті. Зцілення любов'ю». URL: <http://sde.org.ua/zmi/zlus/item/2673-film-djuzeppe-moskatti-zcilenny> (дата звернення: 26.11.2025).
87. Роберт Л. Вилкен. У пошуках обличчя Божого: Введення у богослов'я ранньої Церкви / пер. з англ., наук. ред. Т. Тимо (Витоки християнства, 2: Дослідження, 1). Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015. 320 с.
88. Рогова О. Християнська етика як освітня дисципліна: тягар чи свобода? *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С. 90-96.
89. Розпорядженням КМУ затверджено територію Івано-Франківської міської територіальної громади. URL: <https://mvk.if.ua/rozvs/54055> (дата звернення: 12.08.2025).
90. Саган О. Запровадження «Християнської етики» як актуальна проблема релігійного життя України. *Українське Релігієзнавство*. 2005. №36. С. 43-48.
91. Самолюк Г. Християнська етика в Новій українській школі. *Слово вчителю*. 2018. № 3 (45). С. 38. URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/metodika/hrystyyanska-etyka-v-novij-ukrajinskij-shkoli/>
92. Саннікова Т. Вплив курсу з основ християнської етики на духовний світ молодших підлітків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія та педагогіка. 2014. Вип. 27. С. 119-124.
93. Саннікова Т. Досвід викладання християнської етики в світській школі. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 305-312.
94. Сверстюк Є. Про християнську етику в школі. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 226-229.
95. Світло надії та миру : методичний посібник для роботи з молоддю. / Н. Дяченко, Б. Височанська, О. Андріїв, о. В. Савчин. Львів : Мульти Арт., 2024. Ч. 1. 320 с.
96. Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 10. С. 229-240.
97. Сіданіч І. Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України: навч. метод. посіб. для пед. працівників освіти. 2-ге вид. Київ : Вид-во ДВНЗ «УМО», 2016. 238 с.
98. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть ХХІ століття): автореф. дис. ... док. пед. наук: спец: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2014. 44 с.
99. Сіданіч І. Л. Магістеріум для підготовки викладачів за спеціалізацією «християнська педагогіка у вищій школі». *Духовність особистості:*

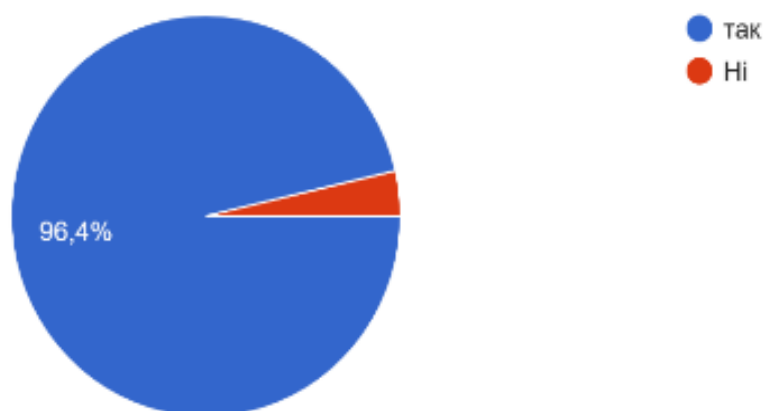
- методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 4. С. 119-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_4_16 (дата звернення: 14.09.2025).
100. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка, Київ, 1996. 288 с.
101. Сурмін Ю. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ. 2008. 184 с.
102. Сухомлинська О. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8944/> (дата звернення: 14.09.2025).
103. Твердохліб А. Особливості підготовки фахівця з викладання курсу «Християнська етика». *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. 2011. № 3. С. 64-67.
104. Фідкевич О. Дискусія щодо християнської етики в школі. URL: <https://osvita.ua/blogs/80048/> (дата звернення: 18.09.2025).
105. Хазир-Огли Т. Релігійна освіта в середній школі: політичне рішення та шляхи реалізації. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 126-129.
106. Чепурко В. Українська школа і християнська етика: наскільки дітям потрібен цей предмет та як його викладають. URL: <https://kp.ua/ua/life/a718664-ukrajinska-shkola-i-khristijanska-etika-naskilki-ditjam-potriben-tsej-predmet-ta-jak-joho-vikladajut> (дата звернення: 17.09.2025).
107. «Шептицький. Між війною та вірою». URL: https://www.youtube.com/watch?v=7vK1j_uH0Ws&t=3s (дата звернення: 18.09.2025).
108. Шимко В. Виявлення приховуваних мотивів, намірів, установок: техніка провокативних запитань у напівструктурованому інтерв'ю. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74) № 6. С. 76-81.
109. Шкільництво і виховання молоді. URL: <https://radiomaria.org.ua/shkilnictvo-i-vihovannya-molodi-13905> (дата звернення: 17.09.2025).
110. Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів. Серія: Католицька освіта. Львів : Свічадо, 2019. 116 с.
111. Що відбувається з християнською етикою у школах? URL: <https://osvitoria.media/> (дата звернення: 20.05.2025).
112. Яцишин А. І. Етос Божої мудрості та педагогіка батьківського навчання в книзі Приповідок 4:1-9. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2025. № 54(5-6). С. 115-125.
113. 27% шкіл України мають у програмі уроки духовно-морального спрямування. URL: <https://nus.org.ua/2023/12/27/27-shkil-ukrayiny-mayut-u-programi-uroky-duhovno-moralnogo-spryamuvannya/> (дата звернення: 15.11.2024).
114. URL: <https://karpaty3d.com/listing/derevyani-czerkvi-zakarpattya-u-3d/> (дата звернення: 12.11.2025).

ДОДАТКИ

додаток А

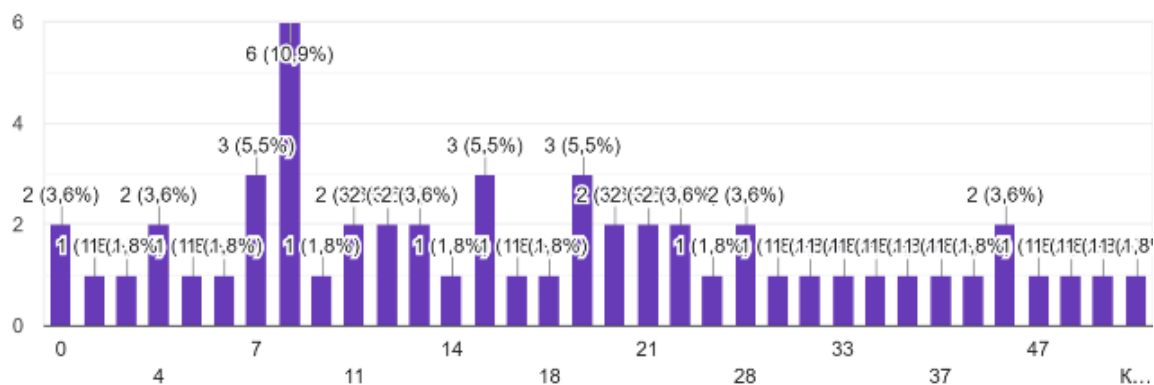
Чи викладається курс "Основи християнської етики" у вашому закладі?

55 відповідей

Кількість класів, охоплених викладанням курсу "Основи християнської етики"

55 відповідей

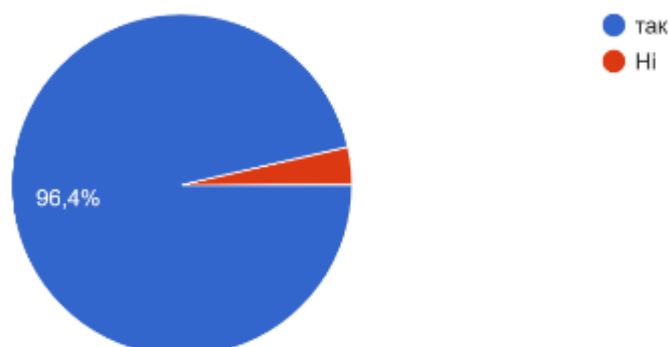

Стан викладання курсу «Основи християнської етики» у ЗЗСО Івано-Франківської міської територіальної громади 2024-2025 н.р.

додаток Б

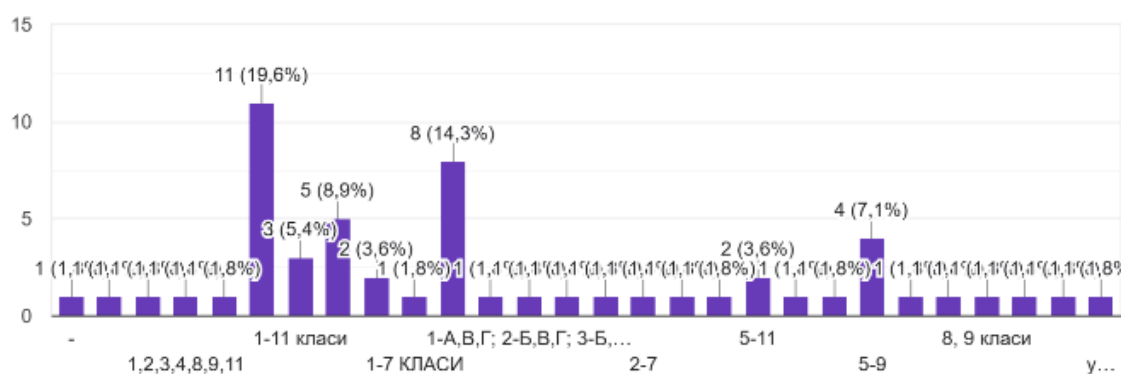
Чи викладається предмети духовно-морального спрямування у вашому закладі?

56 відповідей

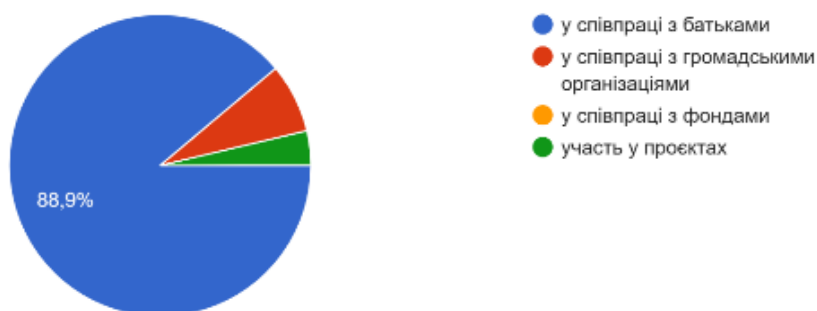
Класи, у яких викладаються предмети духовно-морального спрямування

56 відповідей

Як використовуєте педагогіку партнерства у конкретних діях з поширення курсу "Основи християнської етики"?

54 відповіді

Стан викладання курсу «Основи християнської етики» у ЗЗСО Івано-Франківської міської територіальної громади 2025-2026 н.р.

Робота творчої групи учителів курсу «Основи християнської етики» над створення посібника (травень 2025).

Презентація посібника «Практичний кейс для курсу «Основи християнської етики 5-7 класи» (вересень 2025).

Виїзний семінар учителів християнської етики до Відпустового центру блаженного Симеона Лукача (жовтень 2024).

Духовна поїздка учителів християнської етики у Бучач, Рукомиш та Язловець
(квітень 2025).

Виїзний семінар на базі Кохавинського монастиря отців редемптористів
(вересень 2025).

Курси підвищення кваліфікації на базі громадської організації
«Освітній центр «Емаус» (січень-березень 2025).

Курси підвищення кваліфікації в Університеті Короля Данила
(листопад 2025).

Реколекції для учителів на Ясній горі в Гошеві (березень 2025).

Урок-практикум в Архікатедральному соборі Воскресіння Христового м.Івано-Франківськ (квітень 2025).